

Европске цркве и људска права

Актуелни изазови и материјал за обуку

**Комисија за цркву и друштво
Конференције европских цркава**

Приредила мр Елизабета Китановић

*European churches engaging in human rights.
Present challenges and training material.*

Published by the Church and Society
Commission of the Conference of European
Churches, edited by Mag. Elizabeta Kitanović

Language Editor Ms Lois Hough-Stewart

ISBN No. 2-88070-131-7

Church and Society Commission of CEC

Rue Joseph II, 174

B-1000 Bruxelles

Tel. +32 2 230 17 32

Fax +32 2 231 14 13

E-Mail: csc@cec-kek.be

Website: <http://csc.ceceurope.org>

July 2012

Европске цркве и људска права

Актуелни изазови и материјал за обуку

**Комисија за цркву и друштво
Конференције европских цркава**

Приредила мр Елизабета Китановић

Konrad
Adenauer
Stiftung

Београд, 2013.

Издавач:
*Фондација Конрад Аденауер,
представништво Београд*

За издавача:
Хенри Ж. Боне

Уредница:
Јелена Јабланов Максимовић

Превод са енглеског:
Ненад Томовић

Лектура и коректура:
Злајка Злајановић

Реализација:
Ойачник

Тираж:
500

Фотографија на корицама:
©ImageGlobe

*И створи Бої човјека њо обличју својему,
њо обличју Божијему створи ња; мушко и
женско створи их.*

Књига постања 1:27

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР ИЗДАЊУ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	11
<i>Јелена Јабланов Максимовић</i>	
ПРЕДГОВОР: ЗАЈЕДНИЧКИ НАПОР ЕВРОПСКИХ ЦРКАВА НА ПОЉУ ЉУДСКИХ ПРАВА	15
<i>Пречасни Ридијер Нол и мр Елизабетиа Кишиановић</i>	
ПРВО ПОГЛАВЉЕ: КАКО ДА СВЕТ ПОСТАНЕ БОЉЕ МЕСТО – ПРИСТУП ЦРКАВА ЉУДСКИМ ПРАВИМА	27
ЗАШТО СУ ЉУДСКА ПРАВА БИТНА ЗА ЦРКВЕ?	29
<i>Пројтојереј др Јорјос Цеџис</i>	
ПРЕД ЛИКОМ БОЖИЈИМ – ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ И ПОЈАМ ЉУДСКИХ ПРАВА	33
<i>Бискуп др Марјин Шиндехије</i>	
БИБЛИЈА И ЉУДСКА ПРАВА	37
<i>Пречасни Енјони Пек</i>	
ОСНОВНО ПРАВО НА СЛОБОДУ ВЕРОИСПОВЕСТИ (СЛОБОДА ВЕРОВАЊА)	43
<i>Др Пејтер Кремер</i>	
ТУМАЧЕЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА У СВЕТЛУ ОТАЦА ЦРКВЕ	55
<i>Проф. др Владан Перишић</i>	
УЧЕШЋЕ ЦРКАВА У ЉУДСКИМ ПРАВИМА – КРАТКА ДИСКУСИЈА	65
<i>Денис Фрадо</i>	

ЉУДСКА ПРАВА У ОКВИРУ ЦРКАВА – АНТИДИСКРИМИНАЦИОНИ ПРОПИСИ ШКОТСКЕ ЦРКВЕ: ПРИМЕР „РАВНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ“	73
<i>Пречасна др Марџори Маклин</i>	
АНТИДИСКРИМИНАЦИОНИ ЗАКони И ЦРКВЕНИ ЗАКОН О РАДУ У ОКВИРУ НЕМАЧКЕ ЕВАНГЕЛИСТИЧКЕ ЦРКВЕ И ЦРКАВА И ОРГАНИЗАЦИЈА КОЈЕ ЈОЈ ПРИПАДАЈУ	79
<i>Пречасни Пајриџ Р. Шнабел</i>	
УНИВЕРЗАЛНОСТ ЉУДСКИХ ПРАВА И РАЗЛИЧИТЕ КУЛТУРЕ И ТРАДИЦИЈЕ	89
<i>Катјарина Вејнер, висока црквена савешњаница</i>	
ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ЕВРОПСКУ БЕЗБЕДНОСТ И САРАДЊУ	99
<i>Др Симона Санијоро</i>	
ОД КУЋЕ СТРАХА ДО КУЋЕ ЉУБАВИ	105
<i>Пречасни Франк Канијор</i>	
11. СЕПТЕМБАР: КРАЈ ЉУДСКИХ ПРАВА? – БЕЗБЕДНОСТ ПРОТИВ ЉУДСКИХ ПРАВА?	119
<i>Проф. др Малколм Еванс</i>	
„МИЛОСТ И ИСТИНА СРЕШЋЕ СЕ“ – ЉУДСКА ПРАВА И КОНФЛИКТИ	127
<i>Др Дејвид Стивенс</i>	
ИНСТРУМЕНТАЛИЗАЦИЈА/ПОЛИТИЗАЦИЈА ЉУДСКИХ ПРАВА (ДВОСТРУКИ СТАНДАРДИ)	133
<i>Др Јоран Гунер</i>	
ПРАВА ПОЈЕДИНЦА И ОПШТЕ ДОБРО	143
<i>Пречасни Теодор Анџелов</i>	

КРАТАК УВОД У СОЦИЈАЛНА ПРАВА <i>Дајана Мари</i>	147
ЉУДСКА ПРАВА КАО ИЗАЗОВ УПУЋЕН ЦРКВАМА – ЗАШТИТА ЉУДСКОГ ДОСТОЈАНСТВА КРОЗ УНАПРЕЂЕЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА И ВЛАДАВИНЕ ПРАВА <i>Др Јохен Мојџе</i>	157
КАКО ЦРКВЕ МОГУ ПОМОЋИ У УНАПРЕЂИВАЊУ И ПРИМЕНИ ЉУДСКИХ ПРАВА? <i>Пречасни Џон Мари</i>	169
ДРУГО ПОГЛАВЉЕ: БАВЉЕЊЕ ЉУДСКИМ ПРАВИМА – МАТЕРИЈАЛ ЗА ОБУКУ, РАДИОНИЦЕ И СЕМИНАРЕ	175
РАЗВОЈ КОНЦЕПТА ЉУДСКИХ ПРАВА <i>Найталија Васиљевич и Кајли Јаскелаинен</i>	177
УВОД У ОБУКУ О СЛОБОДИ ВЕРОИСПОВЕСТИ ИЛИ УБЕЂЕЊА <i>Проф. др Герхард Робертс</i>	197
УВОД У ОБУКУ О РАВНОПРАВНОСТИ И НЕДИСКРИМИНАЦИЈИ <i>Јоханес Брандшијетер</i>	211
УВОД У ОБУКУ О МИГРАЦИЈАМА <i>Др Торсиен Морис</i>	229
УВОД У ОБУКУ О СОЦИЈАЛНИМ ПРАВИМА <i>Дајана Мари</i>	239
УВОД У ОБУКУ О ПРАВИМА ДЕТЕТА <i>Др Кристијала Калојиру</i>	249

КОНТРОЛНА ЛИСТА ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ ОБУКЕ, СЕМИНАРА ИЛИ РАДИОНИЦЕ	263
СКРАЋЕНИЦЕ	267
ДОДАТАК: ОПШТА ДЕКЛАРАЦИЈА О ПРАВИМА ЧОВЕКА	279

ПРЕДГОВОР ИЗДАЊУ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Људска њрава су свакако најактуелнија тема у данашње време, нарочито у некадашњим социјалистичким, односно комунистичким државама. У јавности се међутим стиче утисак да само поједине државне институције и невладине организације имају *монойол* над овом темом, а да цркве и верске заједнице нити треба, нити имају интересовања да се њом баве. Узимајући у обзир чињеницу да се слобода савести и вероисповести сматра основним људским правом, јасно је зашто су људска права важна тема управо за цркве и верске заједнице. Ангажованост цркава и верских заједница у овој области у плуралистичком друштву сматрамо неопходном и свесрдно је подржавамо.

Зборник пред Вама резултат је дугогодишњег залагања Комисије за цркву и друштво Конференције европских цркава (КЕК) у овој важној области, док је превод омогућила београдска канцеларија Фондације Конрад Аденауер.¹ Стога велику захвалност упућујемо Комисији за цркву и друштво КЕК-а на указаном поверењу да објавимо превод овог драгоценог зборника.

Посебно се захваљујемо Његовом Преосвештенству епископу бачком др Иринеју Буловићу, уз чију подршку је новембра 2012. године у Новом Саду одржан семинар *Људска њрава, слобода вероисповести и веровање за све*, на којем су учествовали представници цркава чланица КЕКa са простора бивше Југославије, а на којем се родила идеја да се објави превод овог зборника.

---

¹ Оригинал зборника садржи пропратни материјал на диску и фотографије, док је превод објављен без истих уз сагласност Комисије за цркву и друштво Конференције европских цркава.

Искрено се надамо да ће материјал пред Вама бити од корсти не само црквама и верским заједницама и свима заинтересованима за тему људских права, него и за опште добро.

Јелена Јабланов Максимовић

Ова **молитва** је написана за церемонију бдења* пред жезлом приликом отварања Националне скупштине Велса после избора 2011. године.

**У закону и у животу
обавезујемо се да ћемо створити једну заједницу,
где могућности нису спутане предрасудама,
где права, достојанство и вредност
човека свакога
поштују и штите сви,
у којој су сви равноправни,
јер у нашој различитости,
наша вредност и наше вредности јесу исто.
(Засновано на Закону о равноправности из 2006)**

**У животу који нам је свима заједнички, обавезујемо се
да ћемо свакоме пружити једнаку прилику
да измени наш свет
и да га цене због тога;
да ћемо свакоме указати једнако поверење
да нађе најбоље одговоре
за свој свет, на свој начин,
свет у коме они који се одваже
они који дају
и они који служе
стреме истом добру,
свет у коме богатство и благостање
предузимљивост и етичност
трговина и заједница
расту из истог тла
и чине да оно расте.**

---

* Енгл. *Vigil of the Mace Ceremony*, церемонија за више вероисповести пред почетак рада новог сазива велшке скупштине. (Прим. прев.)

Наша традиција, поверење и задатак
јесу да одржимо свет који нас одржава
на овом месту које нам је поверено
и на сваком другом месту.

Наше наслеђе, наша слобода и наш закон
јесу да поштујемо свакога
у овом времену које нам је подарено
и у свим временима.

Наше право, разлог и владавина
јесу да покажемо величину човечанства
у овом животу, који нам је подарен
и у сваком другом животу.

Грејам Дејвис

ПРЕДГОВОР

ЗАЈЕДНИЧКИ НАПОР ЕВРОПСКИХ ЦРКАВА НА ПОЉУ ЉУДСКИХ ПРАВА

Конференција европских цркава (СЕС)¹ већ дуго се бави унапређивањем људских права. Све је почело од два догађаја који су се збили средином седамдесетих година прошлог столећа. Један од њих је оснивање Конференције за безбедност и сарадњу (КЕБС, који је касније преименован у ОЕБС – Организацију за европску безбедност и сарадњу), у Хелсинкију 1975. године. КЕБС је уз Уједињене нације постао политички партнер Конференције европских цркава као експлицитног паневропског удружења цркава које још од самог постанка 1958. године за један од главних циљева поставља унапређење мира и помирење. Као и КЕБС (или „хелсиншки процес“), цркве су увиделе да је успостављање људских права неопходан предуслов за мир и помирење, који превазилази поделе на исток и запад европског континента, као и то да је ово средство за унапређивање хришћанских вредности у друштву.

Други догађај из овог периода је шира екуменска дебата о људским правима коју су иницирале консултације Светског савета цркава (WCC) у Санкт Пелтену (Аустрија, 1974), као и скупштина ове организације одржана 1975. у Најробију. После ове скупштине, Централни комитет Светског савета цркава је затражио од Конференције европских цркава, Савета цркава Христових из САД и

---

¹ Конференција европских цркава је у професионалном жаргону домаћих институција које са њом сарађују позната и као КЕК. Будући да је ова скраћеница заснована на немачкој (од *Konferenz Europäischer Kirchen*) и да њена домаћа верзија не постоји у институционализованој употреби, у целом тексту је коришћен пун назив. Наведена је и енглеска скраћеница СЕС, будући да се Конференција европских цркава у међународној комуникацији службено идентификује на енглеском језику. (Прим. прев.)

Канадског савета цркава да буду оснивачи онога што ће касније постати познато под именом „Црквени програм људских права о примени Хелсиншког завршног акта“. Овоме је претходила тадашња екуменска дебата о томе како ваљано решити два главна приоритета на глобалном екуменском плану: Хладни рат и конфронтацију на линији Исток-Запад са једне стране, и односи између Севера и Југа и глобална правда са друге. Као резултат препорука Светског савета цркава, у Женеви је 1980. основан мали секретаријат за Црквени програм људских права, који је касније постао одељење за мир, правду и људска права Светског савета цркава.

Први период се одликује све јачом свешћу европских цркава о људским правима. Цркве су у својим државама обзаниле какве обавезе налажу ОЕБС и УН, а нарочито су се ангажовале на проблемима и случајевима који су у вези са слободом вероисповести и убеђења. Међутим, према каснијим подацима из Црквеног програма људских права, рад на пољу људских права иза гвоздене завесе остао је веома политизован и заробљен у оквиру смерница које је наметнуо Хладни рат².

Нови низ могућности, који би се могао описати као друга фаза у настојањима цркава у домену људских права, отворио се почетком 1986. године, када је започета политика гласности и перестројке у бившем Совјетском Савезу, а касније су наступиле и револуционарне промене, које су почеле 1989. године. Када су се шефови држава и влада састали 1990. године, усвојили су „Париску повељу за нову Европу“, којом су се обавезали да ће створити једну нову Европу засновану на демократији, људским правима и владавини права³. Чинило се да је наступио час да се

² Упор. нпр. Theo Tschuy, *An Ecumenical Experiment in Human Rights*, ур. The Churches' Human Rights Programme for the Implementation of the Helsinki Final Act, Geneva 1985; Katharina Kunter, *Die Kirchen im KSZE Prozeß 1968–1978*, Stuttgart, Berlin, Köln 2000; Hugh McLeod & Risto Saarinen, *North European Churches from the Cold War to Globalisation*, у: Hugh McLeod, Risto Saarinen, Aila Lauha, *North European Churches. From the Cold War to Globalisation*, Jyväskylä 2006.

³ Париска повеља за нову Европу. Састанак шефова држава и влада земаља чланица КЕБС-а, Париз, 1990.

оствари знатан напредак у примени постојећих стандарда људских права.

Овакву визију имале су и цркве, а чак су је и изразиле неколико месеци раније на Европској екуменској скупштини у Базелу, која је одржана маја 1989. године, мало пре него што ће пасти Берлински зид. У завршном документу скупштине наведени су сви главни инструменти људских права и упућен је позив да се „у потпуности примене сви међународни споразуми о људским правима, о политичким, економским, социјалним и културним правима, као и инструменти за њихову конкретну примену“ како би се „уклониле неправда, дискриминација, расизам, сексизам, мучење, несатанак и убијање људи, као и други видови кршења људских права, укључујући и права народа и нација на самоопредељење.“⁴

У духу Европске екуменске скупштине у Базелу, цркве су прошириле свој програм рада на људским правима како би покриле шири спектар права, а нарочито мањинска. Конференција европских цркава је почела да подржава цркве чланице у решавању проблема кршења људских права, а заједно са Блискоисточним саветом цркава организован је први семинар.⁵ Црквени програм људских права објавио је први приручник из ове области.⁶

У овом периоду су се и друге политичке институције нашле у фокусу европских цркава на пољу залагања за људска права. Конференција европских цркава је почела да ближе сарађује са Европском екуменском комисијом за цркву и друштво (EECCS), која је већ годинама сарађивала са Саветом Европе и Европском

---

⁴ Завршни документ Европске екуменске скупштине „Peace with Justice for the whole Creation“, § 84c; у: Peace with Justice. The official documentation of the European Ecumenical Assembly, Basel, Switzerland, 15–21 May 1989, Geneva 1989.

⁵ Упор. International Human Rights Training Seminar, 15–28 September 1983, Limassol, Cyprus, ур. Conference of European Churches and the Middle East Council of Churches, Geneva, Beirut 1994. Остале семинаре је организовала Конференција европских цркава у сарадњи са Светском лутеранском федерацијом у Сибијуу 1999. и у Братислави 2004. године.

⁶ Упор. Protecting Human Rights. A Manual for Practitioners, ур. Eric Weingärtner for the Churches' Human Rights Programme in the CSCE, Geneva 1994.

заједницом у име европских цркава на пољу људских права. Тада су се Конференција европских цркава и Европска екуменска комисија за цркву и друштво интегрисале и основале Комисију за цркву и друштво Конференције европских цркава. Захваљујући овој интеграцији, Комисија за цркву и друштво сада сарађује са све четири политичке организације које се баве људским правима, тј. са Уједињеним нацијама, ОЕБС-ом, Саветом Европе и Европском унијом.

Теолошка основа за заједнички рад цркава на људским правима у овом другом периоду јасно се види у уводу извештаја о првом семинару из 1993. године: „Овај мандат [Цркве] потиче из уверења да је Бог створио људско биће према свом лику и да сопственим жртвовањем и помирујућом љубављу Исуса Христа, позива своје следбенике да осим што пружају помоћ онима којима је потребна, буду солидарни са онима који су маргинализовани, ћуте или трпе репресију, без обзира на веру, расу или пол... Наш је циљ, стога, да омогућимо и заложимо се за заједнички одговор цркава на правду и мир који се не заснивају ни на једној идеологији нити партијској политици, већ који потиче из љубави Исусове према човечанству.“⁷

Откуд сада нови приручник о људским правима намењен црквама?

Приручник *New Challenges* појавио се после поновног почетка из 1989. који је обећавао. Када се осврнемо, делује да су године после револуционарних промена у Источној Европи биле тек нешто више од шансе за озбиљнију примену људских права. Неколико догађаја је допринело овом „застоју“, а довели су и до озбиљних дискусија о концепту људских права.

Крај конфронтације Истока и Запада, која је обележила године после Другог светског рата, у великој мери је убрзао процес глобализације. Нове слободе, нова средства комуникације и све веће

---

⁷ Упор. фусноту бр. 5.

могућности за путовања зближили су људе на глобалном плану. С друге стране, људи су открили да се све више одлука доноси на међународном и глобалном плану, далеко од њих, да то чине међународна тела и компаније, често без икаквог или са веома малим демократским легитимитетом. Када су се 1998. године цркве састале под покровитељством Светског савета цркава како би размотриле нове изазове на пољу људских права, изјавиле су да „глобализација све више поткопава политичко учешће већих сегмената друштва у демократском процесу и умањује им могућност да утичу на државну политику од ширег јавног интереса.“⁸

Процес глобализације који утиче на све сегменте друштва на-вео је људе да се запитају о сопственом идентитету и традицији у контексту глобализованог света. У најбољем случају, жеља им је да прошире свој идентитет и проживе у ширем контексту, али се може претворити и у дефанзиван став и сегрегацију. У сваком случају, у домену људских права упркос „пољу слободне процене“ истакнуте у међународном делокругу, дискусија о односу националне традиције и националног законодавства и универзалности стандарда људских права је поново започета. О људским правима се често говорило као о „западњачком“ концепту и сходно томе, у различитим контекстима, универзалност и недељивост свих људских права је спорна када се извесна права прогласе страним и неконзистентним са националном традицијом и правним поретком, те да су зато и неприменљива. Принципи КЕБС-а/ОЕБС-а као и Европска екуменска скупштина у Базелу спомињу примену људских права и права на самоопредељење народа, држава и нација. Њихов однос је и даље тема за дискусију.

Недељивост свих људских права такође се оспорава из још једног угла: У *Глобалном њрејледу људских њрава* Светског савета цркава из 1998. споменута је „идеолошка подела на грађанска и по-

---

⁸ A Statement by the International Ecumenical Consultation, Morges, Switzerland, 23–27 June 1998, у: Human Rights and the Churches. New Challenges, ур. Commission of the Churches on International Affairs 1998/1, World Council of Churches, Geneva 1998, стр. 12.

литичка права са једне стране, и социјална, економска и културна са друге, од којих је друга група у великој мери донедавно била игнорисана у процесу имплементације људских права“.⁹ Процес глобализације, који је у изјави Светског савета цркава окарактерисан као „корак ка већој концентрацији моћи“ која је „интензивирала неправду, експлоатацију и неједнакост у већем делу света“ учинила је ову поделу и њене катастрофалне последице по велики део светске популације још видљивијим и позвала на другачији приступ.

На крају, али не и најмање важно, терористички напади у Њујорку, Вашингтону, Лондону, Масачусетсу и другим деловима света представљају највећу претњу међународној обавези да се поштују људска права. Терористички напади, као нељудски чинови насиља, представљају напад незапамћених размера на људска права и достојанство људских бића. Међутим, као одговор на то, неке владе, међу којима има и европских, поштриле су законе и почеле да разматрају укидање извесних људских права, односно (међународних) инструмената за њихово спровођење. Цео свет и Европа започели су нову дебату о односу људских права и (националне) безбедности. Ова дебата је узела маха и услед двоструких стандарда које неке државе примењују.

Сви ови изазови дотакли су европске цркве. С једне стране, будући да су цркве преузеле извесне обавезе, а у светлу нових промена, постале су још ангажованије на унапређењу људских права. Неке су цркве, међутим, увиделе и потребу да преиспитају сопствени приступ људским правима, што је најочљивије у дијалогу Руске православне цркве и Заједнице протестантских цркава Европе.¹⁰ Имајући у виду све поменуте изазове са којима су се цркве

⁹ Упор. фусноту бр. 5.

¹⁰ Упор. The Russian Orthodox Church's Basic teaching on Human Dignity, Freedom and Rights (2008): <http://www.mospat.ru/en/documents/dignity-freedom-rights>, and Human Rights and Morality, Community of Protestant Churches in Europe, Vienna 2009: http://www.leuenberg.net/sites/default/files/Human_rights_and_morality%20%28final%29.pdf. Комисија за цркву и друштво Конференције европских цркава је сарађивала са Руском православном црквом и Заједницом протестантских цркава Европе у изради ових докумената. Марта 2007. године,

суочиле, актуелни дијалог треба да буде превасходно теолошки дијалог који одражава, а повремено и преиспитује праксу људских права.

Поново покренуте дискусије о људским правима у оквиру европских цркава и између њих већ су оствариле значајан напредак¹¹, али далеко од тога да су на крају. Овде се одражава чињеница да људска права нису статичан концепт – људска права се морају развијати, поново признавати и примењивати. Пред поменутиим изазовима данашњице, важно је да цркве појединачно и заједнички остану привржене људским правима. Ова обавеза је јасно изражена у Екуменској повељи (*Charta Oecumenica*), која је усвојена и потписана 2001. године, а у којој цркве заједнички изјављују: „На темељу хришћанске вере, залажемо се за хуману, друштвено свесну Европу у којој владају људска права и основне вредности мира, правде, учешћа и солидарности.“¹² Сходно томе, многе смернице из Екуменске повеље за јачање сарадње међу европским црквама заснивају се на признатим стандардима људских права.

Како користити овај приручник

Библиотеке су пуне литературе о људским правима, а постоје и приручници о људским правима које су објавиле друге орга-

теолози и правни стручњаци Комисије за цркву и друштво састали су се у Москви са комисијом за израду документа Руске православне цркве. У заједничкој завршној изјави пише: „Обе делегације су се сложиле да ће актуелна дебата у оквиру Руске православне цркве и међу европским црквама као резултат имати јачање обавезе цркава да раде на људским правима у смислу оних каква су приписана у нпр. Повељи о правима човека Уједињених нација, Европске конвенције о људским правима, Социјалне повеље Савета Европе, као и у документима накнадних конференција ОЕБС-а.“

¹¹ Упор. нпр. прилоге и резултате са више конференција одржаних у последњих неколико година које су доступне у одељку о људским правима и верским слободама на интернет-адреси Комисије за цркву и друштво: <http://csc.seceurope.org/issues/human-rights>.

¹² *Charta Oecumenica. Guidelines for the Growing Cooperation among Churches in Europe*, Conference of European Churches and the Council of European Bishops Conferences, Geneva/St Gallen 2001, § III. 7.

низације.¹³ Међу мноштвом драгоцених ресурса, овај приручник има две особености: обраћа се црквама и писан је управо за цркве које желе да кроз обуку укључе још више људи у активно унапређивање људских права. Друга одлика је то што се заснива на богатом искуству и знању које су прикупиле разне цркве из целе Европе како би тиме подстакле и остале.

Овај приручник има два главна поглавља. Прво поглавље под насловом „Како да свет постане боље место – приступ црква људским правима“, садржи чланке стручњака који су се бавили разним аспектима актуелног дискурса људских права из верске перспективе. Аутори не изражавају нужно ставове Конференције европских цркава у целини. Мноштво искустава аутора који учествују у Конференцији европских цркава служи као извор инспирације за све оне који желе да се укључе и за даљу дебату међу европским црквама. Сваки од прилога у овој брошури заснива се на различитом приступима теми, па их читаоци могу прочитати у целини или одабрати најзанимљивије аспекте.

Друго поглавље нуди материјал за обуку, радионице и семинаре. Читалац ће тамо наћи неколико општих чланака који ће помоћи у планирању радионица или семинара о развоју концепта људских права, као и контролну листу за њихову припрему. Осим тога, у овом поглављу дати су и чланци о пет парадигматских тема о људским правима којима се цркве тренутно баве. У ове теме спадају слобода вероисповести или убеђења, антидискриминација, миграције, социјална права и права деце. Чланци садрже увод и преглед актуелне дебате о поменутих темама које ће помоћи инструкторима да употребе дидактички материјал дат на диску који прати штампани материјал. Дидактички материјал

---

¹³ Упор. нпр. Handbook for Helsinki Committees. A Guide in Monitoring and Promoting Human Rights and NGO Management, International Helsinki Federation for Human Rights, Vienna 1995; Training Manual on Human Rights Monitoring, UN Office of the High Commissioner for Human Rights, New York/Geneva 2001; Compass. A manual on human rights education with young people, Council of Europe, Strasbourg, 3rd edition 2007.

на припадајућем диску обухвата презентације у Power Point-у са коментарима, а које су намењене за семинаре.¹⁴ Како је назначено на почетку сваке презентације, материјал је потребно прилагодити циљевима, циљној групи и контексту у коме се одвија обука. За ово су намењени контролна листа за организацију семинара, а могу се користити и додатни материјали наведени у коментарима презентација у Power Point-у.

Списак са ресурсима, у које спадају књиге и веб-сајтови, може се наћи на приложеном диску и на веб-сајту Комисије за цркву и друштво, како читаоци и учесници не би били затрпани материјалима. Овај део нашег сајта ће се редовно ажурирати. Пошто о овој теми постоје многи материјали, напомене у тексту ће упутити читаоца на друге ресурсе који могу бити од директне користи у примени овог приручника. Веома битан ресурс за овај приручник је одељак о људским правима на сајту Комисије за цркву и друштво (<http://csc.ceceurope.org/issues/human-rights>), чији се садржај са вестима из домена људских права у европским политичким институцијама редовно ажурира, садржи црквену библиотеку са литературом о људским правима, јавна саопштења Конференције европских цркава, као и извештаје и материјале са консултација и конференција. Тамо се може наћи и електронска верзија овог приручника о људским правима, а намеравамо да је ажурирамо како цркве буду слале материјале и преводе.

Куда даље?

Комисија за цркву и друштво ће у наредном периоду и сама понудити обуку на основу овог приручника. Ипак, надамо се да ће употреба овог материјала бити знатно шира. Било би нам задовољство уколико би овај приручник у европским црквама подстакао даљу дискусију, семинаре и посвећеност проблемима

---

¹⁴ Диск са материјалом се налази само уз оригинал књиге на енглеском језику, док превод на српском не садржи исти. Поменути материјал је доступан на интернет страни: <http://csc.ceceurope.org/issues/human-rights/csc-human-rights-training-manual>. (Прим. уред. Ј.Ј.М.)

људских права. Материјал који је дат у овом приручнику може се слободно користити и преправљати под условом да се спомене извор. Било би нам драго уколико бисмо од вас добили повратне информације о томе како је материјал коришћен на семинарима и у дискусијама у оквиру ваше цркве, тј. који делови су вам били најкориснији, шта недостаје, које би ресурсе по вашем мишљењу требало додати, које још потребе имате у активностима посвећеним људским правима. Уколико преведете и прилагодите део материјала, били бисмо вам захвални ако нам пошаљете примерак.

Као што је већ наведено, дебата о људским правима је и даље у току, а из ње је настало обиље материјала. Део о људским правима на сајту Комисије за цркву и друштво Конференције европских цркава служи да црквама пружи најновије информације. Са задовољством вас позивамо да овај сајт користите као форум за размену информација и за објављивање нових чланака који се баве људским правима и материјалом које су израдиле цркве, а који би и другима могли послужити као извор инспирације. У том смислу, сајт би требало да буде и оруђе за даљи развој и дораду приручника о људским правима. Можете нам писати на следећу адресу: csc@cec.kek.be.

Изјава захвалности

Од прве замисли до приручника, његовог развоја и завршетка пређен је дуг пут. У овоме су учествовали многи који заслужују да их споменемо и да им захвалимо, а ту су у првом реду аутори чланака и прилога. Цртице о ауторима који се налазе на крају приручника дају тек незнатан увид у огромну стручност и искуство које се могу наћи у овом приручнику.

Посебно се захваљујемо гђи Хермини Масмајер, која је преточила чланке, размишљања и информације у дидактички материјал на Power Point презентацијама на CD-у. Овај приручник је у великој мери настао захваљујући њеном знању стеченом током израде материјала за учење на даљину и дугогодишњем искуству

у држању обуке о људским правима намењене правницима и другима. Стварање материјала за семинаре намењене црквама свакако је представљало додатни изазов за њу.

Приручник је направљен под надзором и уз константне савете радних група за људска права Комисије за цркву и друштво и секретарâ ове комисије. Секретари и радне групе су развили концепт овог приручника, идентификовали и контактирали са стручњацима и редиговали приспеле чланке. Без њихове стручности и упорности израда оваквог приручника била би немогућа. Многи од њих су допринели и као аутори.

Неколико делова овог приручника је већ тестирано са циљном публиком пре објављивања. Захваљујемо се свима који су послали драгоцене коментаре, што је такође допринело да се приручник појави у овој верзији. Коначно, захваљујемо се црквама чланицама Конференције европских цркава које су уступиле своје ресурсе сајту Комисије и финансијски подржале пројекат. Приручник је сада поново у њиховим рукама, у нади да ће помоћи јачању посвећености цркве индивидуалним и колективним људским правима.

Пречасни Ридијер Нол

Директор Комисије за цркву и друштво
и заменик генералног секретара
Конференције европских цркава

Мр Елизабета Китановић

Извршни секретар за
људска права и комуникацију
Комисије за цркву и друштво

ПРВО ПОГЛАВЉЕ

Како да свет постане боље место
– приступ цркава људским правима

ЗАШТО СУ ЉУДСКА ПРАВА БИТНА ЗА ЦРКВЕ?

Пројојереј др Јорјос Цеџис

Резиме

Људска бића су сѝворена њо лику Божјем. Људска љрава одражавају Божији завети на верностѝ људима. На основу овој заветѝа цркве (ѝреба да) инѝтервенишу кад ѝод се ѝази ѝо људском достѝојансѝиву и када се не ѝошѝују основна ѝрава.

Једно од основних хришћанских уверења гласи да су људи створени по лику Божијем (Књига постања 1:27). Ово уверење указује на то да је људско постојање божанског порекла и дар од Бога, „Оца, Сведржитеља, Творца неба и земље и свега видљивог и невидљивог“ (Никејско-цариградски символ вере), те да је човечанство од памтивека у вољи и уму Творца. Ово веровање имплицира да наше земаљско бивствовање није садржано само у односу између Бога и човека (у значењу „anthropos“, тј. „људско биће“, нити у „anēr“, тј. „мушкарац“), већ и у односу између деце Божије, односа који обележавају склад и праведност.

Људска права одражавају Божији завет на верност људима, као и његову љубав према свету. Управо у смислу овог завета, који је испуњен смрћу и васкрснућем Исуса Христа и снагом Светог Духа, цркве се ангажују када се гази по људском достојанству, када се не поштују основна права или када се неке одузима слобода. Када тако делују, цркве су мотивисане снажним уверењем у то да цела екумена, сва насељена Земља која је предодређена да живи у миру Божијем и очекује спасење може постати уточиште за сву његову децу тек када главни узроци који стварају милионе жртава кршења људских права – сиромаштво, економска неједнакост,

(избеглиштво, мигранти, тражиоци азила), расизам и ксенофобија буду искорењени.

Подразумева се да су и у Европи присутне оволико распорострањене појаве. Чињеница је да већина ових појава утиче на свакодневни живот друштва. Одатле и спремност европских цркава да траже решења за многе од ових акутних проблема, што чине у сарадњи са домаћим властима, односно са европским институцијама.

Током последње две деценије, европске цркве непрекидно истичу да је потребно створити нову визију за Европу. Више пута су изразиле уверење да се Европска унија не сме сводити на економију и политику, већ би требало да озбиљно размотри духовне потребе својих грађана.

Додуше, сва права која штите и подржавају Уједињене нације, Европска унија, остала међународна тела или активисти који се баве људским правима, као нпр. право на рад, право на уживање и очување културног идентитета, право на неслагање, право на лично достојанство или право на слободно испољавање религије или убеђења у пракси, богослужење и придржавање верских начела у очима Цркве су безначајна уколико се у обзир не узима духовна страна човековог земаљског бивствовања, једноставно зато што је „божански дар слободе испуњење људске личности, тако да сваки појединац у себи носи слику сопственог Бога“ (Трећа свеправославна предсаборска конференција у Шамбезију 1986.)¹. Ускраћивање људске слободе стога значи да је ускраћен и суштински део човечанске природе којом нас је Бог обдарио.

Права појединаца су тесно повезана са колективним правима. Чињеница је да је систем људских права у периоду после Другог светског рата сачињен превасходно да би штитио појединца. Ипак, са хришћанске тачке гледишта, право на верску слободу је једно је од најбитнијих права које има снажан колективни еле-

---

¹ Свеправославна предсаборска конференција је међуправославно тело које припрема Велики и свештени Сабор васцеле Православне цркве.

мент, најпосто зато што је црква по својој природи пре свега „заједница верника“. Ово имплицира да верска заједница има право да оснива и одржава заједничке институције, гради храмове, отвара школе и обучава свештенство и вође заједнице.

Што се тиче овог конкретног питања, Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ICCPR) који је усвојен у УН 1966. године, у члану 18 недвосмислено потврђује да оваква права могу бити остварена једино у заједништву са другима, иако су људска права у поседу појединаца. У члану пише следеће: „Свако лице има право на слободу мисли, савести и вероисповести. Ово право подразумева слободу исповедања и примања вере или убеђења по свом нахођењу, као и слободу да ту веру или убеђење испољава појединачно или заједно са другима, како јавно тако и приватно, кроз култ, вршења верских и ритуалних обреда и веронауку.“ Питање са којим се сусрећемо јесте да ли у оквиру актуелне дискусије о људским правима постоји воља да се упустимо у тему колективних права више етничких и верских група које живе као мањине, уз исти жар као када покушавамо да подржимо и бранимо основна права појединаца.

Цркве и хришћанске организације имају заједничку обавезу да обезбеде поштовање и колективних и индивидуалних права, нарочито када су у питању мањине. Осим тога, дужне су и да изразе како верују да се људска права не могу остварити без освртања на шире теме, као што су мир, правда и развој, јер права која свака особа ужива у неком друштву конкретно доприносе миру, стабилности и просперитету у оквиру тог друштва. Искуство показује да неправда у друштву може створити социјалне, економске и политичке немире.

ПРЕД ЛИКОМ БОЖИЈИМ – ХРИШЋАНСКЕ ЦРКВЕ И ПОЈАМ ЉУДСКИХ ПРАВА

Бискуп др Марџин Шиндехиџе

Резиме

Овај чланак бави се неопходношћу људских њрава и њиховим развојком. Поврх тога, аутор има за циљ да да краћак њрећед дојриноса цркава људским њравима и њрема којим њићњањима изражавају сумњичавост. Приручник о људским њравима један је од њтаквих дојриноса.

Данас се утицај хришћанских цркава и теологије на појам људских права углавном не доводи у питање. Многи сматрају да је реформација битан корак у развоју савремене перцепције људских права. Међутим, како би се проценио допринос теологије и цркава овом дискурсу, мора се направити разлика између појма људских права и њихове политичке примене. Поврх тога, било би неумесно тврдити да различите хришћанске цркве и хришћанска теологија имају истоветне ставове према људским правима. На појам људских права у оквиру хришћанске заједнице знатно је утицала посвећеност појединаца и малих група који у свом окружењу често доживљавају неправде.

Став европских цркава према људским правима је великим делом 20. века био скептичан, или чак непријатељски. Разлог за то је био то што је Француска револуција створила јак отпор према црквеним институцијама. Напредна борба против угњетавачких структура била је стога усмерена ка свештенству Римокатоличке цркве у Француској. Поврх тога, савремени појам аутономног грађанина многим теолозима је деловао неприхва-

тљиво, јер је према преовлађујућем тумачењу Јеванђеља сматрало да људско биће зависи од Божије милости и његових есхатолошких открићења.

Нови концепт слободног појединца, који има одређена права само зато што је људско биће, за Цркву је звучало готово богоулно, јер слобода није сматрана људским правом које треба захтевати и законски применити.

Ново поимање људског бића и његовог света било је изложено жестоким нападима и схваћено је као извртање односа Створитеља и створеног. Побуна против постојећих политичких структура, против система датог од Бога, протумачена је као побуна против самог Бога. Коначно, појам секуларне државе над којом Црква нема патронат и која се држи сопствених закона, била је у супротности са традиционалним учењима и традиционалном политичком праксом државне Цркве.

У међувремену, хришћанске заједнице су од самог почетка подржавале развој личних и људских права у Северној Америци. Многи Европљани су се одселили у Нови свет из верских разлога. Због тога што су били тлачени и прогоњени на верској основи, чврсто су подржавали слободу савести и верске слободе. Зато није случајно што се најстарија уставна формулација људских права налази у Уставу Род Ајленда из 1636. године.

Како би се обезбедило помирење између сукобљених страна током верских ратова у Европи, Декларација о правима донета у Вирџинији 1776. године наставила је ове напоре, установивши права појединца и заштиту његових слобода. У члану 16 ове декларације експлицитно се види да потиче из религије: „Религија или страхопоштовање које дугујемо свом Створитељу, као и начин на који то испољавамо, могу бити одређени само разумом и убеђењем, а не присиљавањем или силом. Стога сви људи имају једнако право на слободу религије према својој сопственој савести, а заједничка обавеза свих је да упражњавају хришћанске обзире, љубав и милосрђе једни према другима“.

Већ у 18. веку, поштовање вере и воље суграђана сматрало се хришћанском обавезом која се мора равноправно исказати према свим религијама. Међутим, ово остаје један од неколицине светлих тренутака у црквеној историји. У временима која су уследила, а нарочито у 20. веку, многе националне цркве ујединиле су се у неповерењу, политичкој прорачунатости и етничкој и националистичкој ароганцији, што је допринело фаталној европској историји која је створила два светска рата.

Допринос Цркве Декларацији о правима човека УН из 1948. године уско је повезан са претходним догађајима на пољу светске политике. Због два светска рата, екумена се посветила миру и правди. Због тога је Црквена комисија за међународне послове, као претеча Светског савета цркава дала кључан допринос стварању члана ове Декларације који говори о верској слободи.

***Imago Dei* – теолошки приступ људским правима**

Класично теолошко тумачење људских права је засновано на поимању људског бића као лика Божијег. Бог је створио човека према сопственом лику, па тако сва људска бића једнако наслеђују посебно достојанство које ниједна друга особа или држава не може и не сме нарушити.

Данас већина хришћанских цркава подржава универзални концепт људског достојанства и људских права. Појединац је истински везан за реалност која се не може коначно дефинисати, нарочито због свог фрагментарног и ограниченог бивствовања, или теолошки говорећи, услед потребе за искупљењем. Људско биће, створено према лику Божијем, никада није независно као појединац. Као живо биће, оно је део заједнице свих живих бића и везано је за остале људе. Хришћанско поимање човечанства које црпи достојанство из *imago Dei* показало се драгоценим. Оно нам омогућава да служимо добробити свих људских бића тако што ћемо се стати пред лик Божији. Значење Божијег лика постаје очито и у Исусу Христу, у коме је сâм Бог као људско биће

патио због непријатељства и насиља, испољавајући љубав и солидарност са свима који пате и који су угњетени. Ова христологија инкарнације је битан и суштински разлог због ког хришћани имају обавезу да реагују на било какав покушај угрожавања основних људских права, чак и у оквиру цркава, и кроз друштво у којем живе.

Све се своди на спознају да ми, као хришћанске цркве, имамо директну корист од људских права, као што је нпр. право на верске слободе. Стога је, како делује, неизбежно да хришћани у целом свету буду посвећени питањима људских права и њихове заштите где год је потребно. Тако ћемо чак можда и пронаћи нови став према свету, а сходно томе и према Богу, као његовом створитељу и спаситељу.

Одабрана литература

- Schweizer Evangelischer Kirchenbund SEK (yp.): Den Menschen ins Recht setzen. Menschenrechte und Menschenwürde aus theologisch-ethischer Perspektive. SEK Position 6, Bern 2007.
- Evangelische Kirche in Deutschland (yp.): Die Menschenrechte im ökumenischen Gespräch.
- Beiträge der Kammer für Öffentliche Verantwortung der EKD, Gütersloh 1979.

БИБЛИЈА И ЉУДСКА ПРАВА

Пречасни Енџони Пек

Резиме

Овај текст бави се основама људских љрава које налазимо у библијском завезу, у основним начелима лика Божјеј и љраву да ћамо живимо од џочейка, у деловању Исусовом и њејовој бризи за сиромашине и марјинализоване, те у библијским сликама будуће наде у коју сјада и ресјоративна љравда за све.

Библија не садржи детаљно изложену и кодификовану доктрину о људским правима. Развој људских права дугујемо првенствено периоду после просветитељства, тј. секуларној традицији Запада. Међутим, ова традиција је саздана на погледу на свет и вредносном систему који је снажно условљен хришћанском вером, а нарочито библијском причом. Питање је да ли би без њеног утицаја уопште и настали инструменти људских права, као што је Општа декларација о правима човека¹.

Ово поглавље истражује аспекте библијске приче који су подстакли настанак људских права каква данас познајемо. Овине се не пориче да ће следбеници осталих религија наћи додирних тачака са сопственим светим књигама. Међутим, библијска прича о вери је највише допринела стварању плодног тла из кога су никла савремена људска права, а управо она и даље надахњује хришћане да се потпуно посвете успостављању људских права за све.

---

¹ Christopher D Marshall: *Crowned with Glory and Honour: Human Rights in the Biblical Tradition*. Pandora Press USA, 2001 стр. 116.

Настанак света

Приче о настанку света из Књиге постања на самом почетку уводе достојанство и вредност људске личности. У првој причи људска бића су врхунац процеса стварања, створена по обличју Божјем, те су им дате посебне обавезе током наставка овог процеса². Ово потврђује писац осмог псалма који у чуду каже: „Учинио си га мало мањега од анђела³, славом и чашћу вјенчао си га⁴“.

Друга прича о постанку поставља људска бића у средиште и установљује породицу као темељ људског друштва⁵. Прича о греху који долази у свет, коју прати прича о Каину који убија Авеља поставља изазовно и вечито питање: „Зар сам ја чувар брата својега?“⁶, са намером да нагласи светост људског живота и нашу одговорност да се побринемо да он не буде угрожен.

Људска права у природи Божјој

Како пише Џејмс Е. Вуд, „Настанак човечанства према лику Божјем је заправо утемељење свих људских права, јер људска права се налазе у природи Божјој“. У Старом завету се на више места однос Бога према човечанству описује као „правда и милост“, па се тражи да мушкарци и жене, створени по лику Божјем, искажу ове особине. Пророк Михеј то описује овако: „и шта Господ иште од тебе осим да чиниш што је право и да љубиш милост и да ходиш смјерно с Богом својим?“⁷.

Како каже Кристофер Маршал, „Права нису свођење на основу апстрактних појмова једнакости, слободе или правде, већ

² Књига постања 26–27.

³ У енглеској верзији пише „a little lower than God“ [= Бог], док је у српској верзији споменут анђео. (Прим. прев.)

⁴ Псалам 8:5

⁵ Књига постања, 2, 18–25

⁶ James E. Wood: *Baptists and Human Rights*, Baptist World Alliance 1997.

⁷ Михеј 6:8.

изражавају какав је Бог, у складу са историјским примерима спасења. Права представљају Божју правду“.⁸

Друштво Старог завета

Мора се искрено рећи да Стари завет уме да изгледа двосмислено као основа за људска права. Упркос томе што су достојанство и вредност људске личности апсолутно нужни за веру израиљску, постоје примери онога што нам данас изгледа као очито кршење људских права: ропство, окрутност поступање у ратним временима, потчињавање жена или ускраћивање верских слобода идолопоклоницима. Међутим, Библија, а нарочито Стари завет, без околишања описују стварност и последице греха у свету, што често отежава или онемогућава остваривање људских права. Ово је универзална реалност, какве је било у свим друштвима од тада, укључујући и она која би данас сматрала да имају јудео-хришћанске темеље.

У Старом завету се, међутим, ипак могу видети извесни основни принципи, који, ма како били неадекватно срочени у то време, стварају позитивну основу за људска права. Право на живот је примарно и истакнуто је у Десет заповести, као и на многим другим местима. У заповести „љуби дошљака“ и „даје правицу сироти и удовици“⁹ истакнута су и укратко изложена права сиромашних, нејаких и скрајнутих.

Пророчки гласови

У списима о пророцима сусрећемо се са осудом оних који крше људска права, а нарочито у име вере (Амос). Пророци позивају на правду речима: „Него суд нека тече као вода и правда као силан поток.“¹⁰

---

⁸ Marshall, нав. дело, стр. 118.

⁹ Нпр. Пета књига Мојсијева 10:17–19.

¹⁰ Амос 5:24.

У другом пророчанству Исаијином наилазимо на жељу да се створи праведно друштво у коме деца не умиру, где стари живе достојанствено и где лепо поступају са радницима и дају им одговарајућу награду за рад¹¹.

У срцу ове жеље из Старог завета налази се концепт *shalom*, који се често преводи као „мир“, али који има конотације целине, исцељења и правде за све.

Мисија и земаљски живот Исусов

Исусов „манифест“ на почетку његовог земаљског живота, где се наводи како га је пророк Исаија послао да проповеда „заробљенима да ће се отпустити, и слијепима да ће прогледати; да отпустим сужње“¹² може се гледати као повратак свих права онима који су тадашњем друштву били скрајнути, па чак и презрени. Оваква ресторативна правда је узета као основ за суштинску поруку Исусову, најаву доласка Царства Небеског. Како је то изразио Хелмут Френц, „Наша посвећеност људским правима је неизоставан део задатка које је хришћанство добило од Исуса.“¹³

У Беседи на гори, у Јеванђељу по Матеју,¹⁴ видимо „изокренуту“ слику Царства Небеског, где се сиромашни, гладни и прогоњени међу онима који су добили нарочит благослов.

Исус удара темеље вере као љубави према Богу и љубави према ближњем, те у параболама истражује питање које гласи: „А ко је ближњи мој?“¹⁵, и каже да Божји суд очекује оне који се нису обазирали на вапаје болесних, гладних и сиромашних.¹⁶ Стога је ускраћивање љубави према ближњем „једноме од ове моје најмање браће“ ускраћивање љубави Богу.

¹¹ Исаија 65:17–25.

¹² Лука 4:16–19.

¹³ Helmut Frenz, „*Human Rights: A Christian Viewpoint*“, *Christianity and Crisis* 36 (June 1976) нав. у James E. Wood, нав. дело.

¹⁴ Матеј 5:1–11.

¹⁵ Лука 10:25–37.

¹⁶ Матеј 25:31–46.

Рана Црква

Мора се имати у виду да је Црква почела као прогоњена мањина у Римском царству и да није имала никаквих претензија ка политичкој моћи. Црква је, дакле, у том „претхришћанском“ периоду, имала сопствено искуство о томе како изгледа живети као мањина и бити лишен људских права. У периоду на који данас многи у Европи гледају као на пост - хришћански, Црква поново постаје маргинализована. Можда је управо због оваквог положаја поново почела да се бави правдом и људским правима.

Често се сматра да писма апостола Павла ограничавају права, нпр. права жена, и да се у њима одобрава ропство, које је тада било општеприхваћено. Међутим, када се узме у обзир временски контекст, види се да је Павле желео и да кроз Цркву обликује једно „ново друштво“ засновано на правди и једнакости, у којој нема „Јеврејина ни Грка, нема роба ни господара, [...] јер сте ви сви једно у Христу Исусу“.¹⁷ Павле и рана Црква су уздизали слободу у Христу, која је настала његовим васкрсењем, што је створило величанствену визију да се све што је Бог створио, укључујући и човека, може преобразити и ослободити од ропства.¹⁸

У Посланици Јаковљевој пише да је немогуће постојање вере без делâ, а садржи и упозорење онима који ускраћују људска права сиромашнима и каже „вјера чиста и без мане пред Богом и оцем јест ова: обилазити сироте и удовице у њиховијем невољама“.¹⁹

Будућа визија

Коначно, морамо споменути и есхатологију, погледати у Стари и у Нови завет и у визије будућег света каквим би га Бог пожелело, када Царство његово буде успостављено и отпочело. Већ смо спо-

¹⁷ Галаћанима 3:28.

¹⁸ Римљанима 8:18–25.

¹⁹ Јаков 1:27; 2:14–26; 5:1–6.

менули неке пророчанске визије из Старог завета. У последњем делу Библије, тј. у Откривењу, наилазимо на визију Новог Јерусалима где „ни плача, ни вике, ни болести неће бити више“²⁰, што је у супротности са сликом „Вавилона“, где преовлађују угњетеност, зло и неправда. Ове есхатолошке визије се извесно дешавају у будућности и „не још“, али су и „сада“, у смислу да хришћани могу тежити самоостварењу тако што ће се бавити правдом и људским правима у данашњем контексту.

Закључак

Ова испуњена библијска прича је суштинска за хришћане и њихову борбу за људска права, а не за права сама по себи. Ово је визија заснована на Божјој љубави према свим људима, „од којих су сви створени по обличју Божјем и као такви су неприкосновени“²¹. Као контратежа људским правима стоје људске обавезе и схватање да се „најдубље људске потребе за љубављу, радошћу, праштањем, блискошћу и утехом не могу захтевати у виду права, већ се морају примати као дарови“²². Ови упечатљиви библијски мотиви наводе хришћане да се придруже онима које покреће другачија визија, да своје обавезе схвате озбиљно и нађу заједнички циљ у одбрани људских права и достојанства оних који се најтеже могу бранити.

---

²⁰ Откривење 21:1–8.

²¹ James E. Wood, нав. дело, стр. 11.

²² Marshall, нав. дело, стр. 118.

ОСНОВНО ПРАВО НА СЛОБОДУ ВЕРОИСПОВЕСТИ (СЛОБОДА ВЕРОВАЊА)

Др Пејтер Кремер

Резиме

Слобода веровања (вероисповести) за свакој појединца, једна од најстаријих основних људских права, представља једно од највећих достигнућа у процесу признавања индивидуалне духовне слободе људског бића. Законски оквир који штити ово право у основи прописује да било каква државна присила у верској или филозофској сфери не долази у обзир, а истовремено нуди и извесне гаранције испољавања вере заједници верујућих појединаца. Овај чланак се бави правним и концептуалним условима на нивоу Европе, као и различитим нивоима заштите које обезбеђују УН и Европа.

1. Увод

На пољу основних људских права, основно људско право појединца на слободу вероисповести (слободу веровања) повезано је са правом појединца на слободу мишљења, савести и вероисповести. Право појединца да слободно бира и исповеда религију без мешања државе једно је од најстаријих основних људских права, ако не и најстарије. Слобода веровања (вероисповести) за сваког појединца једно је од најзначајнијих достигнућа у процесу признавања индивидуалне духовне слободе људског бића и развоја основних људских права.

2. Правни извори

Основно људско право на слободу вероисповести (слободу веровања), тј. појединачна слобода вероисповести и заједничка

(општа) слобода вероисповести, прописано је у уставима европских земаља, у законима који се баве црквама и религијом, као и одговарајућим државним системима за заштиту права.

Државе чланице Савета Европе су уговорне стране Конвенције за заштиту људских права и основних слобода од 4. маја 1950. (ЕCHR), као и још неколико протокола који су у међувремену усвојени. Стога су европске државе, а сходно томе, и њихови грађани, постали део међународног система за заштиту људских права. Осим наведеног, постоји и Европски суд за људска права у Стразбуру, као независни надзорни механизам и правосудно тело.

Слобода мишљења, савести и вероисповести прописане су чланом 9 поменуте Конвенције. Члан 2 првог додатног протокола Конвенцији прописује право на образовање, у које спада и право родитеља да верски образују своју децу.

Као чланице УН, готово све европске земље прихватају и Међународни пакт о грађанским и политичким правима. Слобода мишљења, савести и вероисповести, као и право родитеља да верски образују своју децу, прописани су чланом 18 Међународног пакта о грађанским и политичким правима. Поврх тога, европске државе су и чланице ОЕБС-а, организације наследнице КЕБС-а, па тако прихватају и одговарајуће документе КЕБС-а или ОЕБС-а који се односе на основна и људска права, а нарочито Завршни документ другог састанка КЕБС-а из 1986. године одржаног у Бечу, који се често назива и Бечким документом из 1989. Многе европске државе, као чланице Савета Европе, аутоматски су према међународном праву дужне да поштују споразуме о заштити мањина и одредбе о слободи вероисповести.

Ови међународни правни оквири, а нарочито Конвенција за заштиту људских права и основних слобода, сачињавају темељни стандард за основна људска права која се тичу слободе вероисповести (слободе веровања) у целој Европи.¹

---

¹ Осим Белорусије, која није чланица Савета Европе.

За земље чланице ЕУ ратификација Лисабонског споразума подразумева још већи значај Повеље ЕУ о основним правима, чији је члан 10, који се тиче слободе мишљења, савести и вероисповести, писан у истом духу као и Европска конвенција за заштиту људских права.

3. Појам вероисповести

Да бисмо увидели суштину слободе вероисповести (слободе веровања) и њене заштите, важно је познавати значење речи „вероисповест“, пре свега, у правном смислу.

Гледано из историјске перспективе, борба за слободу вероисповести била је дуга и мукотрпна, а упркос томе, не постоји позитивна правна дефиниција вероисповести. Ни Општа декларација о правима човека, ни Међународни пакт о грађанским и политичким правима, као ни Конвенција за заштиту људских права и основних слобода са свим додатним протоколима не дају универзално признату дефиницију вероисповести. Опште је прихваћено да „вероисповест“ мора да обухвата бар исповедање вере, живот у складу са одређеним начелима и неки облик богослужења. Исповедање вере у овом смислу подразумева детаљно тумачење света и човековог места у њему, као и постојање трансценденталног. Типичне особине појма вероисповести, а њих као такве признају највиши судови у европским државама и САД, у основи подразумевају свеобухватно поимање значења света, човековог положаја у њему, постојање трансценденталног и одговарајућих смерница за понашање. Помињање трансценденталног је одлучујући критеријум који разликује религију од филозофских убеђења.

4. Суштина основног права на слободу вероисповести (слободу веровања)

Опис суштине основног људског права на слободу вероисповести (слободу веровања) који следи заснива се на правним изворима за основна и људска права датим у међународном праву,

а нарочито у члану 9 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода и пресуда Европског суда за људска права. Објашњења која следе су кратка, а поједностављена су због оних који нису правни стручњаци.

Основно људско право на слободу вероисповести (слободу веровања) наведено је у члану 9 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, члану 18 Међународног пакта о грађанским и политичким правима и члану 10 Повеље ЕУ о основним правима, а као основни циљ има спречавање државе да у овом домену испољи било какав утицај. Суштина слободе вероисповести (слободе веровања) искључује било какву државну присилу у верској или филозофској сфери.

Право на слободу вероисповести (слободу веровања), како је наведено раније, не само да подразумева немешање државе већ јој и намеће обавезу да обезбеди извесне гаранције, као нпр. да гарантује неометање испољавања вере од стране трећег лица.

Право на слободу вероисповести (слободу веровања) превасходно обухвата тзв. унутрашњу слободу вероисповести (*forum internum*), а понекад и слободу веровања у ужем смислу. Оно, пре свега, штити слободу на унутрашње уверење од било каквог идеолошког утицаја или истраге од стране државе, укључујући првенствено слободу на поседовање вероисповести или филозофског убеђења, као и на непоседовање истог, или слободу да се оно промени. Ова унутрашња слобода аутоматски подразумева и слободу испољавања религије (*forum externum*), која се некада назива и слободом обожавања. Слобода испољавања религије обухвата право на слободу приватног и јавног испољавања религије или филозофског убеђења, а у том погледу и исповедање вере (религије) или убеђења, било јавно, било приватно, самостално или у друштву осталих.

Право на слободу вероисповести је, пре свега, индивидуално право које припада свакоме, па су члан 9 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, члан 18 Међународног пакта о

грађанским и политичким правима и члан 10 Повеље ЕУ о основним правима у складу са тиме и написани. Неоспорно је да осим појединаца, верске заједнице као што су цркве или удружења потпадају под одредбе о слободи вероисповести (слободе вере). Коначно, ово важи и за филозофска убеђења. Основно право на слободу вероисповести (слободу веровања) не могу спроводити правна лица чији је примарни интерес профит и код којих питања религије (или вере) или убеђења играју споредну улогу.

Члан 9 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, члан 18 Међународног пакта о грађанским и политичким правима и члан 10 Повеље ЕУ о основним правима не нуде апсолутну заштиту основног права на слободу вероисповести (слободу веровања), већ су ограничени на члан 9, други став Конвенције, члан 18 став 3 Пакта и члан 52 Повеље ЕУ. Требало би истаћи да унутрашњу верску слободу (*forum internum*) држава не може ограничити, већ само право на исповедање религије или убеђења (*forum externum*, слобода исповедања), и то само у извесном степену.

Слобода вероисповести (слобода веровања) пре свега је право појединца да одабере конкретну религију/веру или убеђење и да јој се приклони, а заједно с тим и право да промени верску припадност или убеђење у било ком тренутку. Слобода вероисповести (слобода веровања) обухвата, као негативна слобода, и право на неверовање. Што се тиче слободе мишљења и савести, држава не сме применити принуду било које врсте у претходно наведеним сферама, које се превасходно односе на унутрашњу слободу вероисповести. У истом смислу, држава мора не само да гарантује појединцима право да напусте Цркву, верску заједницу или филозофско убеђење већ га заправо мора и олакшати. Држава стога не сме законом прописати испољавање верских обичаја или улазак у верску заједницу. Исто тако, не постоји обавеза учешћа у верским манифестацијама или скуповима и мора се омогућити тражење изузећа од верске наставе у школи, у скла-

ду са унутрашњом слободом вероисповести. Негативна слобода вероисповести (слободе веровања) значи и да верска изјава при закљичању или давању завета не мора бити исказана. У извесном степену држава има обавезу да да неку врсту гаранције да треће лице које делује противно закону не може онемогућити било ком појединцу да прихвати одређену религију/веру или убеђење, да исповеда веру или убеђење, нити да у било ком тренутку промени религију (веру или убеђење). У овом смислу треба експлицитно рећи да придобијање за веру (религију и Цркву/верску заједницу) јесте увек дозвољено у оквиру слободе вероисповести, али се не сме спроводити противно закону, тј. тако да појединац не може да се слободно определи. Узгред, требало би истаћи да држава може и мора увести и обезбедити законске процедуре које омогућавају појединцима да се заштите од вређања због верске припадности, иако се увек мора толерисати извесна мера критике у оквиру основног права на слободу изражавања.

Основно право на слободу вероисповести (слободу веровања) као појединачно право такође обухвата и слободу исповедања религије, било јавно, било приватно, као и исповедање вере (религије) или уверења било самостално, било у друштву. Стога, слобода поседовања вере (религије или убеђења) и исповедања исте такође подразумева и могућност да исповедања религије или убеђења. Члан 9 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, члан 18 Међународног пакта о грађанским и политичким правима и члан 10 Повеље ЕУ о основним правима наводе облике испољавања у вези с тим, као што су богослужења, веронаука, молитве, верски обичаји или ритуали. Овакав списак је само пример – сваком појединцу је остављено да одлучи у ком облику жели да испољава веру или убеђење. Требало би јасно назначити да ово право на испољавање религије у оквиру основног људског права на слободу вероисповести (слободу веровања) јесте препуштено појединцу потпуно независно од припадности Цркви, верској заједници или убеђењу (у смислу правног лица).

Јавно придобијање нових верника, а сходно томе, и припадника Цркве или верске заједнице, такође спада у јавно испољавање вероисповести. Богослужење је чин верске прокламације, као и обожавање и слично. Веронаука у овом смислу означава преносење верске доктрине или начела вере неке Цркве или верског удружења. Верски обичаји и ритуали могу бити у облику поворки, ходочашћа, али у њих спада и звоно које звони или позива на молитву. Ношење посебне одеће, одређене фризура или придржавање начела исхране у неким околностима такође потпадају под ову категорију, а не могу се детаљно описати у контексту овог рада. Међутим, сваки чин појединца на који утиче религија или вера нужно је заштићен основним правом на слободу вероисповести. Одбијање да се делује у складу са општим грађанским обавезама, као што је нпр. одбијање плаћања пореза, не може се правдати слободом вероисповести (слободом веровања).

Пресуде Европског суда за људска права подржавају извесне грађанске дужности и гаранције у вези са јавним и приватним испољавањем религије од стране појединца. Држава мора обезбедити да затвореници и чланови оружаних снага, а нарочито они који су на обавезном одслужењу војног рока, имају могућност да испољавају религију, али уз извесна ограничења, а мора се обезбедити и пастирски рад свештенства. У земљама са више цркава и верских заједница, држава мора обезбедити мир између религија како би омогућила сваком вернику да испољава своју религију у атмосфери друштвене толеранције. Држава, као неутрална и непристрасна инстанца, мора омогућити испољавање више религија и убеђења међу својим грађанима у оквиру верских слобода и без имплицирања било каквих релативних вредносних судова. Ово последње значи и то да држава мора обезбедити да ниједна Црква, верска заједница или филозофско уверење не могу имати никакав утицај над верском праксом припадника друге Цркве/религије нити имати било какву контролу над њима. Придобијање нових верника за сопствену Цркву/религију, међутим, не потпада под ово.

Иspoљaвaње слoбoдe вepoиспoвeсти у свoјству пoјeдинцa oбичнo сe дeшaвa у друштвy oстaлиx, a у oвoм пoглeду јe зaштитићeнo и oснoвним прaвoм нa слoбoду вepoиспoвeсти (слoбoду вepoвaњa). Еврoпскe држaвe, Еврoпски суд зa људскa прaвa и oбичajнo прaвo признajу дa сe у кoнкeкстy кoлeктивнe вepскe прaксe слeдбeници нeкe рeлигијe или кoнфeсијe мoгу удружити и тaкo пoстaти прaвнo лицe, кoјe јe нeзaвиснo и oдвoјeнo oд пoјeдинaчних вeрникa или члaнoвa. Прaвни oквир и oдрeдбe кoјe сe oднoсe нa црквe и вepскa удружeњa мoрajу им oмoгућити дa сe прaвнo oргaнизују и кoнституишy тaкo дa мoгу јaвнo испoљaвaти свoјy вepoиспoвeст, вeру и филозoфскa уверeњa, крoз делoвaњe вeрникa и oстaлиx. Схoднo тoмe, црквe, вepскa удружeњa и филозoфскa уверeњa су кoлeктивни зaступници свoјих кoнгрeгaцијa, пa тaкo и прeдстaвници вepскe слoбoдe, a нарoчитo кoлeктивнe вepскe слoбoдe.

Стoгa јe и нeoспoрнo дa јe у нaвeдeнoм смислу, кoји сe oднoси нa кoлeктивнe вepскe слoбoдe, нарoчитo у дoмeну Кoнвeнцијe зa зaштиту људских прaвa и Мeђунaрoднoг пaктa o грaђaнским и пoлитичким прaвимa УН, нa тeмeљу oснoвнoг људскoг прaвa нa слoбoду вepoиспoвeсти, припaдници oдрeђeнe вepскe зaјeдницe, рeлигијe или убeђeњa мoгу дa сe oкупe у нeкoм oбликy вepскe зaјeдницe (Црквe, вepскoг удружeњa) и пoстaну нeзaвиснo прaвнo лицe, при чeму oнo мoрa узeти у oбзир мoгућнoсти јaвнoг испoљaвaњa тe рeлигијe или кoлeктивнe слoбoдe вepoиспoвeсти. Oвo сe мoрa oдвигaти у склaду сa зaкoнскoм прoцeдурoм кoјy прoписујe држaвa.

У случajу кaдa пoстoји звaничнa држaвнa Црквa, држaвa мoрa oбeзбeдити дa припaдници других рeлигијa или кoнфeсијa мoгу дa сe кoнституишy кaо вepскe зaјeдницe сa стaтусoм прaвнoг лицa кaкo би мoглe јaвнo дa испoљaвajу рeлигијy сa свoјим вeрницимa. Дa би сe oвo oствaрилo, црквe и вepскe зaјeдницe, зaјeднo сa држaвнoм Црквoм мoрajу дoбити извeсни минимум прaвa нa јaвнo зaјeдничкo испoљaвaњe свoјe рeлигијe. У вeзи сa пoмeнутим oбaвeзaмa из oбичajнoг прaвa, држaвe мoгу прoписaти двe рaзлич-

те процедуре за оснивање цркава и верских удружења (две врсте правних лица), од којих једна може подразумевати више права, али и више обавеза. Овакав систем би обухватио и законски признате цркве и верска удружења и непризнате цркве и верске заједнице у облику заједница верника. Имајући у виду споменути неутралност, државе не би требало да спречавају цркве и верска удружењима да повремено мењају правни статус, нарочито у смислу специјалног законског признавања са далекосежним правима и обавезама и уколико су тек добили статус Цркве или верског удружења. Чак и уколико су тек основани, Црква или верско удружење морају имати бар минимална права на слободно и јавно испољавање религије.

Колективна (кооперативна) слобода вероисповести, чији су носиоци цркве и верска удружења, захтева и да држава омогући изврстан степен самоуправе цркава и религија као правних лица, тако да могу да јавно исповедају религију и веру заједно у оквиру Цркве или верског удружења. Стога није дозвољено, а нарочито према члану 9 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, да се држава меша у унутрашња питања цркава и верских заједница. Унутрашња питања се односе на садржај/исповедање вере и облике њиховог испољавања, али и организацију саме Цркве/верске заједнице и именовање одговорних званичника и органа.

За цркве и верске заједнице као правна лица и репрезентативна тела колективне слободе вероисповести важе идентични услови у сфери колективног и јавног испољавања вероисповести као и за појединца, а код колективног испољавања религије, тј. када је то у облику конгрегације, правила су донекле и шира. Држава мора деловати као неутрално и непристрасно тело које омогућује испољавање различитих религија, вера и убеђења, а да сама не намеће никакве вредносне судове или садржаје. Држава се не сме односити дискриминаторски чак и када постоје државне цркве или системи са две врсте цркава и верских удружења. Држава, штавише, мора црквама и верским удружењима понудити мо-

гућност да се заштите од напада на свој углед, нарочито када су у питању антирелигијски искази или антирелијска уметност, или ако је потребно, да омогући црквама или верским удружењима да се у таквим случајевима жале суду. Међутим, имајући у виду право на слободу изражавања и уметничког изражавања, извесни степен критике цркава и верских удружења је могуће изразити, чак и уколико је антирелигијске природе.

Цркве, верска удружења и филозофска уверења као правна лица и носиоци колективног права на слободу вероисповести морају, како је већ речено, бити у позицији да испољавају веру и убеђење у јавности у свим могућим облицима и да придобијају нове вернике или поборнике.

У контексту где постоје већинске цркве, већинска верска удружења или државна Црква, у многим државама чланицама Савета Европе неопходно је размотрити минимум права које се односе на остале цркве и верска удружења. Ово питање је превише детаљно за овај чланак. Са становишта обичајног права могу се споменути тачке 16 и 17 Завршног документа са другог састанка КЕБС-а (данас ОЕБС-а), тј. Бечког документа из 1989.

Право на слободу вероисповести (слободу веровања) није неограничено. Члан 18 трећи став Међународног пакта о грађанским и политичким правима, члан 9 други став Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, а у извесној мери и члан 52 Повеље о основним правима ЕУ прописују могућа ограничења основног људског права на слободу вероисповести. Ово се односи само на испољавање слободу вероисповести, а не на тзв. унутрашњу слободу вероисповести (*forum internum*). Право на слободу вероисповести (или веровања) може се ограничити само кроз законодавство држава чланица, уз легитиман циљ, тако да ограничење буде пропорционално конкретном циљу. Оваква ограничења могу се оправдати јавним интересом, као што су безбедност, јавни ред и мир, морал и пристојност, али, пре свега, основна права и слободе других. У контексту Конвенције за заштиту људских права и основних слобода споменуте су

мере које су потребне да би се одржала пропорционалност у демократском друштву.

У складу са другим ставом члана 9 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, члан 52 Повеље о основним правима Европске уније односи се на саму суштину основних права и основних слобода које никада неће бити нарушени.

Према члану 15 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, у случају рата или ванредног стања која представља претњу по живот нације, основна људска права која штити ова конвенција могу бити донекле суспендована. Иако се ово донекле односи на члан 9 Конвенције (основно право на слободу вероисповести/слободу веровања), не може се никада односити на унутрашњу слободу вероисповести. Међутим, док је на снази члан 4. Међународног пакта о грађанским и политичким правима, слобода вероисповести (слобода веровања) не може се суспендовати чак ни у случају ванредног стања, укључујући и рат.

5. Заштита права

Европске државе морају поштовати и примењивати основно људско право на верску слободу кроз уставе и правне системе.

Поврх тога, државе чланице Савета Европе су потписивањем Конвенције за заштиту људских права и основних слобода постале део веома ефикасног међународног система заштите људских права, у која спада и основно људско право на слободу вероисповести (слободу веровања). Уколико су искоришћене све могућности које пружа домаће законодавство, а резултат у складу са одредбама Конвенције није постигнут, у року од шест месеци могуће је обратити се Европском суду за људска права у Стразбуру. Ово могу учинити било који појединац, правно лице, Црква, верска заједница или филозофско тело. У оваквим случајевима супротстављена страна је држава. У случајевима за које се сматра да су нарушени Конвенција или њени додатни протоколи, Европски суд за људска права може наложити да дотична држава

у извесној мери плати одштету и трошкове и да измени законе како би се избегла даља кршења људских права.

Опциони протокол Међународног пакта о грађанским и политичким правима омогућује појединцима да се обрате Комитету за људска права писаним путем због кршења људских права уколико су исцрпљена сва домаћа правна средства.

Напомена

Овај текст је написан на немачком и представља сажетак детаљног чланка на немачком који садржи библиографске референце. Целовита верзија овог текста доступна је на сајту Конференције европских цркава²: <http://www.ceceurope.org/>.

---

² У оригиналу је наведена стара адреса <http://www.cec-kek.org>. (Прим. прев.)

ТУМАЧЕЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА У СВЕТЛУ ОТАЦА ЦРКВЕ¹

Проф. др Владан Перишић

Резиме

У сјисима оца Цркве људска права нису дејално сјомињана. Уиркос томе, њихови погледи на људску природу и човекову личност, а нарочито инсистирање на неоуђивости људској достјојанства, указују на свест о ономе што данас називамо природним људским правима.

Декларације о људским правима обично само објављују различите врсте права. Оне не објашњавају зашто их људи имају. Ипак, са бојословске тачке гледишта, а то је оно што нас овде занима, ово питање је најзанимљивије. Ишчитавајући оце Цркве², не можемо наћи разрађену проблематику, још мање специфичну терминологију, о питању људских права³. Да ли ово подразумева да брига о ономе што је суштинско за људска права потпуно одсуствује са светоотачког хоризонта? Ако бисмо пажљивије погледали њихове списе, убрзо бисмо се уверили да то није случај. Када се бавимо људским правима „патристички“, треба да почнемо од увида отаца Цркве у људску природу и људску личност. Али пре него што то урадимо, направимо кратак увод.

¹ Текст је преузет са интернет адресе: <http://zlatousti.org/clanakview/index?id=159> пошто је реч о идентичном тексту на српском језику. (Прим. прев.)

² Оци Цркве су „црквени писци у смислу да су прихваћени као представници црквене традиције“ (J. Quasten, *Patrology*, vol. I, Utrecht-Antwerp, MСMLXVI, стр. 9. Отац Цркве би требало да обједињује 1. ортодоксност доктрине, 2. светост живота, 3. црквено одобрење и (према Quasten-у) 4. старост. На неки начин, они представљају наставак дела апостола и следбеника Исуса Христа).

³ Подразумева се да ово не значи да појмови важни за проблематику људских права немају порекло у религији.

1. Порекло

Најпре треба да признамо да није тачно да се идеали који су у темељима теорије о људским правима не налазе нигде другде осим у библијском или патристичком предању. Тврдити то било би претеривање. Упркос томе, појам људске вредности или људског достојанства, који је најважнији од свих идеала, заиста се може наћи и у библијском и у патристичком предању. Штавише, такође није тачно да је средњовековна Црква (како се понекад тврди) битно допринела развоју концепта људских права (који је сам по себи, као што је добро познато, савремени концепт). Ово је стога што борба између Цркве и државе⁴ (сукоб два супротстављена ауторитета) није била борба за слободу сваког појединца (што је суштина саме идеје људских права), већ за слободу институционалне Цркве⁵ (која се уопште не треба потценити, али која је нешто сасвим друго). Током позног средњег века⁶ концепт *ius*

⁴ „Била је то дуга и крвава битка.“ Charles Villa-Vicencio, „Christianity and human rights“, *Journal of Law and Religion*, Vol. 14, No. 2. (1999–2000), стр. 579–600. Види, такође: R. H. C. Davis, *A History of Medieval Europe* (Logman, 1997) и Brian Tierney, *The Crisis of Church and State, 1050–1300* (Prentice Hall, 1964).

⁵ Charles Villa-Vicencio, *истио*.

⁶ „... све до пред крај средњег века ни у једном античком или средњовековном језику није постојао израз који би се могао тачно превести нашим изразом 'право'.“ Alasdair MacIntyre *After Virtue*, Notre Dame, Ind.; University of Notre Dame Press, 1984(2), стр. 66–67. Неки су били умеренији: „До сада није доказано да је неко од Грка имао такве концепције моралног делања без којих не би имало смисла говорити о моралним правима.“ A. I. Melden *Rights in Moral Lives*, Berkeley: University of California Press, 1988, стр.147. „... нарастајући број литературе смешта порекло урођеног права у рани и позни средњи век.“ Paul Marshal, „Two. Types of Rights“, *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*, Vol. 25, No. 4. (Dec. 1992), pp. 661–676. Изгледа да је, такође, претерано тврдити да идеја људских права из секуларног просветитељства (18. век) или чак из Окаомове теолошко-политичке мисли (14. век). Последњи резултати неких историчара права средњег века (нпр. Џона Вита /John Witte/ и Чарлса Рида /Charles Reid/) показују да се порекло идеје природног права може наћи у списима каноничара 12. века – нпр. Хугачија /Huguccio/ (око 1190). (Између

naturale (означавајући у то време оно што је право по природи) почео је све више да задобија субјективно значење указујући на једну врсту способности која је својствена индивидуи или урођена људској природи као таквој. Према томе, јасно оформљен концепт људских права започео је са својим развјетком негде у средњем веку и наставио је да се развија постепено све док није доспео до онога што означава данас.

2. Секуларна или верска

Будући *савремена*, теорија о људским правима је често схватана као потпуно секуларна, немајући ништа заједничко са библијским или патристичким наслеђем. Са друге стране, много је аутора који тврде да ова теорија има своје корене управо у верском, ако не тексту – онда духу.⁷ И једна и друга би се лако могла показати тачном. Може се показати да америчка верзија људских права има порекло у хришћанском начину тумачења традиције природног права, док би се француска верзија могла објаснити као она која произилази из рационалистичког антиклерикализма, према коме су људска (или „природна“, „преполитичка“, „морална“, „субјективна“, „неотуђива“ или „урођена“) права супротстављена правима владара и папа за која су они претендовали да су „божанска“. Прва би се могла назвати „секуларним хуманизмом западног либерализма“, а друга „антитеистичким наслеђем француске традиције о људским правима“.⁸ Подразумевајући да је ово тачно, овде нам је потребно још нешто: нека врста *тхеолошкој* разумевања проблематике људских права. Дакле, напoкон смо стигли до нашег проблема.

осталог види такође: „Religion And Rights A Medieval Perspective“, *Journal of Law and Religion*, Vol. 5, No 1 (1987), pp. 163–175. и Nicholas Wolterstorff, „Can Human Rights Survive Secularization?“ Part I and II, http://www.reformedinstitute.org/news/20080126_2.html.3/5/2009).

⁷ Чак и да је ово тачно, било би потпуно неприхватљиво ако би неко покушао да сведе Јеванђеље на неку врсту теорије о људским правима.

⁸ Види Charles Villa-Vicencio, *истио*.

3. Патристички увиди

Суштина патристичке антропологије може се изразити у само неколико речи казавши да је *сваки човек свети*.⁹ Формулишући је на овај начин, одмах је очигледно да се налазимо у верској а не секуларној атмосфери, јер једино у вези са Богом овај исказ има смисла. Штавише, не постоји ништа друго што би било неопходно људском бићу да би било свето: ни држава, ни породица, нити неке посебне околности. Довољно је 1. бити биће *створено по лику Божијем*,¹⁰ и, наравно, 2. пало стање не лишава човека тог лика. Ништа друго. А свако људско биће, независно од пола, расе, година, боје, хендикепираности, брачног или друштвеног статуса, етничког или социјалног порекла, сексуалне оријентације, језика, културе, верских убеђења итд., јесте управо такво биће. Исто се може изразити речима да људска бића једноставно поседују вредност.¹¹ Самом чињеницом да су људска бића – свети су, а то што су свети свакако подразумева *достојанство*. Тако, људско достојанство није нешто што је изведено из нечег темељнијег, јер у овом свету нема ничег темељнијег од људских бића (или од тога да се буде човек). Отуда, *лик, светлост, вредност, достојанство*, будући карактеристике људског бића, *јесу у њиховом смислу темељни*.

⁹ Види, на пример: Michael J. Perry, *The Idea of Human Rights: Four Inquiries* 7, Introduction (Oxford University Press, 1998) и Jean Bithe Elshain, „The Dignity of the Human Person and the Idea of Human Rights: Four Inquiries“, *Journal of Law and Religion*, Vol. 14, No 1 (1999–2000), str. 53–65.

¹⁰ Оно што је овде важно јесте *то* да су људи створени по лику Божијем независно од тога *шта то заправо значи*. Тако да било да је тај лик „ум“ или „креативност“ или „моралност“ или „бесмртна душа“ или „љубав“ или штогод друго, оно што је овде битно јесте сама *чињеница* да људско биће *јесте* „по лику Божијем“, а не *шта* је тај лик тачно.

¹¹ Ово уводи (практично користан) принцип да сви људи имају исту вредност на основу свог људског достојанства.

4. Индивидуа *versus* личност

Надаље, како би се остварио циљ због којег постоје, људска права се морају схватити *индивидуалистички*.¹² Али, са друге стране, људи су *односна* бића и такви су суштински, а не случајно.¹³ Сада, сам појам односа, када се примењује на личност, повлачи са собом и одговорност и обавезу. Учење Отаца Цркве јесте да људи нису самозатворене монаде, то јест индивидуе¹⁴ без односа са другима. Они су пре то што јесу једино у заједници један са другима. Узајамно су повезани на такав начин да је говорити о само једној личности могуће једино граматички, али не и суштински. А ово је тако јер је из хришћанске перспективе једна личност исто што и ниједна личност.

Зашто је све ово релевантно за проблем људских права? Зато што претходно споменути закључак о *суштинском достојанству људске личности*, који је плод тумачења и увида патристичке антропологије, показује: 1. људска бића заиста имају (богомдарована) права, и такође 2. ова су права увек у спречи са обавезама. Људска слобода у патристичкој филозофији, насупротив већини савремених концепата, не осликава неког аутономног¹⁵ „из-

---

¹² Људска права су замишљена као заштита *индивидуа* (појединаца) – ово узимам као аксиом. Али, такође узимам као аксиом и то да „индивидуе“ не значи „изолиране индивидуе“.

¹³ Уместо „односног“ Елштејн /Elshtain/ користи „друштвен“ који, у овр сврху, можемо сматрати у суштини истим. На известан начин ово је такође и становиште Алисдера Мекинтајера. Alasdair MacIntyre *After Virtue*, Notre Dame, Ind.; University of Notre Dame Press, 1984 (2), стр. 67.

¹⁴ Хришћанство је начинило огроман помак од „индивидуе“ ка „личности“ следећи логику: ако једна индивидуа нестане, људски род остаје непромењен, али када умре једна личност, онда је изгубљено нешто јединствено и непоновљиво.

¹⁵ Уп. „Са религијске тачке гледишта људска слобода није аутономија, то јест огољени самодетерминизам; она је пре *автоексусион*, облагодатаћена способност да се достигне потпуно морална личност и мистичко учествовање

бирача“ („ја и моја права“ на начин посесивног атомизма или индивидуализма капиталистичке економије или идеологије либерализма), већ одговорно биће оддарено осећањем дужности. Оци Цркве нас уче да наше богомдаровано достојанство (то јест право да заиста будемо људска бића) и право на слободу не треба схватити као (себично и детињасто) право да чинимо свашта (право „грабежљивог сопства“), него пре као право на одговорно испољавање такве врсте слободе која (будући богомдарована слобода) увек подразумева дужности (а ово је немогуће без „дарежљивог сопства“). Следствено томе, права људска слобода није само „слобода од“, већ првенствено „слобода за“. Заједно са „обавезама“ „слобода за“ указује на човеков односни (а не егocентрични) карактер.¹⁶ На тај начин, теолошки приступ је у вези са проблематиком људских права учинио значајан преображај као и преусмерење ка истицању људске обавезе која увек треба да иде руку под руку са повластицама и правима.¹⁷

5. Неколико патристичких сведочанстава

Ако је допуштено говорити о *осећају* за природна (богомдарована) људска права, онда се може рећи да ову врсту *осећаја* можемо открити у делима Отаца Цркве. Споменућу само неколико примера. Ориген (*Contra Celsum* V, 37) разликује „две врсте права“, једно које је „крајње право природе“ и друго „писани закон градоу Божијем животу“, Vigen Goroian, „Human Rights and Modern Western Faith: An Orthodox Christian Assessment“, *Journal of Religious Ethics*, 26, No. 2, 1998. p. 244.

¹⁶ У мом тексту „Personhood and Nature: An Orthodox Theological Reflection on Human Rights“ *Human rights: Christians, Marxists, and Others in Dialogue*, ed. Leonard Swidler. New York, 1991, стр. 141–140, покушао сам да развијем једну врсту теолошког приступа теми људских права, тврдећи да постоје права која су људска, а ипак нису ни позитивноправна ни природна. Тврдио сам да је пример таквог једног права *право на обожње* и да је оно утемељено у човековој способности да надилази своју природу, што је укорењено у чињеници да 1. сам Бог надилази своју природу и 2. човек је слика управо таквог Бога.

¹⁷ Cf. Lisa Cahill „The Catholic Tradition: Religion, Morality, and the Common Good“, *Journal of Law and Religion*, 5, стр 75, 77 (1987); „Theological Oersoectives: Concluding Panel Discussion“, *ibidem*, стр. 105–106 (1987).

ва“ и доказује да уколико ова права западну у контрадикторност, предност треба дати „праву природе“, које још назива и „Божјим правом“.¹⁸ Лактанције (*Divinae institutiones*, VI, 10), говорећи о вери у Бога и о самилости према другима, тврди да је циљ вере „јединство са Богом“, а сврха самилости „јединство са ближњима“. Прво назива „религијом“, друго „човечношћу“. Григорије Ниски (*Homiliae in Ecclesiastes*, 4) истиче човеково природно право на слободу. Василије Кесаријски (*Sermones*) упозорава нас да хлеб, одело, ципеле или злато које имамо, заправо припадају гладнима, голима, босима или потребитима. И ако одбијемо да им помогнемо, „чинимо им неправду“. Јован Златоусти (*Homiliae in Acta Apostolorum*, 11, 3 и *De eleemosyna*, 2) учи нас да треба показати милост према потребитом „не због његове врлине већ због његове несреће“. Дакле, средства за издржавање припадају сиромашнима не на основу њиховог морала или на основу позитивног закона него на основу њихових потреба, то јест само зато што су људска бића. *Constitutiones Apostolorum*, (IV, 12, 2) иако дозвољава ropство, подржава једнакост по природи између господара и роба. Амвросије подржава право на живот и девственост итд.

---

¹⁸ Ова антитеза, која води порекло од Платона (*Закони*, 793 А), уобичајена је и код стоика. Пошто је направио ову разлику, Ориген наставља: „Где писани закон не противречи Божијем закону, добро је да се грађани не муче увођењем страних закона. А где закон *природе*, који је од Бога /курзив В. П./ налаже правила која су у супротности са писаним законима, размотри не налаже ли разум човеку да писани закон и намеру законодавца одбаци далеко од сваког ума и да себе посвети божанском Законодавцу и изабере да живи према Његовој речи, чак иако се радећи ово мора изложити опасностима и безбројним невољама, умирењу и срамоти. Штавише, ако се дела која су угодна Богу разликују од оних која захтевају неки закони у градовима и ако је немогуће задовољити и Бога и оне који намећу законе ове врсте, неразумно је презрети дела којима неко може стећи милост код Творца васељене и изабрати она која за исход имају губљење милости пред Богом, иако се /таквим делима/ могу задовољити закони који нису /прави Божји/ закони и они којима се /овакви закони/ допадају. Ако је у другим примерима разумније давати предност *природном закону*, будући да је *ио Божји закон* /курзив В. П./, него писаном које су људи установили насупрот Божијем закону, не треба ли ово још више да чинимо у случају закона који се тичу богослужења?“ Ориген, *Contra Celsum*, 5, 37.

Важно је додати да су ови светоотачки увиди, који су водили препознавању онога што ће се касније назвати „природна људска права“, углавном учињени у процесу њиховог коментарисања одељака Светог писма.

6. Човештво откривено Богом

Из већ споменутог следи да нам је оно што је у основи људско, то јест оно што значи бити човек (и самим тим шта значи имати права), Бог постепено *ојкривао* (почевши од Старог и настављајући са Новим заветом и Оцима Цркве све до данашњих дана). На (не)срећу, било је неопходно да нас сам Бог учи томе шта значи (заиста) бити људско биће. Стога се најдубља тајна људског достојанства не достиже људским интелектом, већ је откривена у Божијем открочењу, достижући своје испуњење у Христовом оваплоћењу. У Старом завету магловито, а у Новом завету веома јасно јавља се идеја да свако биће има огромну, јединствену и једнаку¹⁹ вредност и да порекло овоме треба искључиво тражити у чињеници да су људска бића створена „по икони Божијој“, тако да су тзв. природна људска права укоренења у инхерентној (богомдарованој) вредности или достојанству баш сваког људског бића.²⁰

¹⁹ У тесној вези са појмом *једнакости* јесте и појам *дискриминације*, а посебно занимљив је појам такозване индиректне дискриминације, врло успешно описан као „... дискриминација која није ни свесна ни намеравана а не мора чак бити ни видљива на површини, на пример, када се нешто подразумева али још увек има дискриминаторски утицај и води ка дискриминаторским последицама“ (то јест ка кршењу људских права), J. A. van der Ven, „A Chapter in Public Theology from the Perspective of Human Rights: Interreligious Interaction and Dialogue in an Intercivilizational Context“, *The Journal of Religion*, University of Chicago Press, 2006, Vol. 86, No 3, pp 412–41.

²⁰ Са друге стране, ми као људска бића управо кроз Цркву „достигемо виђење нашег заједничког добра у Бору“ David Matyko McCarthy „Catholic Social Thoughts, Natural Law, and Pluralism“ November 1, 2004 = http://www.stanford.edu/lillyhumanrights/papers/McCarthy_Catholic.pdf.

7. Закључак

Сматрам да је могуће историјски пратити признање природних људских права од савремених изјава у различитим декларацијама у 20. веку, преко политичке филозофије секуларног просветитељства у 18. веку, Суарезове мисли у позном 16. и почетком 17. века и Окамове мисли у раном 14. веку, преко каноничара у 12. веку и Отаца Цркве првог миленијума, све до самог Светог писма.²¹

Као што је тачно да човек у свом најдубљем језгру одражава Божији лик без обзира на то да ли је хришћанин или уопште религиозан или једноставно потпуни атеиста, такође је тачно да он поседује и неотуђива природна права без обзира на то да ли је религиозан или није. Стога, остављајући по страни питање о правом утемељењу људских права, зарад заједничког деловања (теиста и атеиста), можемо закључити да шта год да тај темељ јесте и верници и атеисти или агностици (који се могу не слагати поводом питања *зашто* људска бића *поседују* права) још увек се могу удружити и наступати заједно када се ова права крше.²² Они треба да реагују заједно са свешћу да ни на небу ни на земљи не постоји циљ толико свет да би се ради његовог достизања људско биће употребило као средство.²³ Овако поступајући, стајаће чврсто у одбрани *неотуђивој* људског достојанства.

---

²¹ Наравно, такав пројекат би захтевао писање читаве књиге.

²² Из перспективе верника, кршење основних људских права је, заправо, кршење достојанства лика Божијег. Жан Калвин је ово разумео: „... нико не може бити неправедан према своме брату а да тиме не повреди самога Бога“, *Commentaries on Genesis*, Grand Rapids: Baker Book House, 1984, стр. 295–296. Стога такво кршење није само морални, већ пре свега *онтолошки* грех.

²³ Ово се може схватити као варијација мудре Кантове максиме која указује на то да се људско биће не може никада употребити само као средство, већ увек истовремено и као сврха по себи (Имануел Кант *Основи метафизике морала*).

УЧЕШЋЕ ЦРКАВА У ЉУДСКИМ ПРАВИМА – КРАТКА ДИСКУСИЈА

Денис Фрадо

Резиме

У овом чланку описано је како се цркве баве људским правима, и њихово укључивање у контексту Уједињених нација. Расветљена је улога др О. Фредерика Нолдеа, екуменског посматрача у УН, у изради Олимпијске декларације о правима човека.

Концепт људских права има корене у просветитељству, а нарочито у концептима Џона Лока о *селфу* и о идеји друштвеног уговора. Ове идеје су у великој мери утицале на „очеве осниваче“¹ САД, а нарочито на Томаса Џеферсона и довеле су до стварања Повеље права која је додата америчком Уставу. Очигледно је да су Лок и остали филозофи просветитељства имали огроман утицај на развој идеја о ономе што се тада називало правима човека, а касније и на појаву демократских структура власти у Европи. Стога, кодификација људских права, која је кулминирала усвајањем Опште декларације о правима човека у Генералној скупштини Уједињених нација 1948. године, води крајње порекло из просветитељства, иако су многи аспекти демократских вредности примењени и раније, између осталих и у старој Грчкој.

Када су престала зверства из Другог светског рата, потреба за новим светским поретком је мотивисала светске лидере, и то углавном из земаља победница, а очито не из тадашњих колонија, да кроз развој међународног права изнађу начине за избегавање

---

¹ Енгл. *Founding Fathers*; прим. прев.

рата. Као што је каноник Џон Нерсер приметио у свом делу *For All Peoples and All Nation: The Ecumenical Church and Human Rights* на Оксфордској конференцији о животу и делу, тј. у дискусији која је одатле проистекла, „Црква, држава и заједница“, имала је приличан утицај, као хришћански коментар на друштвени поредак, на послератну дискусија стварању уређенијег света.² Осим тога, како Нерсер примећује, оснивање организације Стубови мира (*Pillars of Peace*) од стране Федералног савета цркава САД током ратних година и учешће др О. Фредерика Нолдеа у својству представника Светског савета цркава у том процесу, имало је знатан утицај на развој Опште декларације о правима човека у УН.³

Међутим, као што је Нерсер приметио, на настанак Опште декларације утицао је донекле и амерички концепт „неотуђивих права“, какав је Стејт департмент предложио за декларацију, који је на крају и унет прву реченицу Преамбуле.⁴ Веома је битно и истаћи да и Преамбула Опште декларације о правима човека и њен први члан спомињу важност људског достојанства.

Међутим, потребно је на почетку установити шта се подразумева под људским правима у смислу међународног права. У овом корисном изводу из приручника о људским правима УН укратко су изложени основни појмови:

Људским правима се обично сматрају права својствена људском бићу. Концепт људских права потврђује да свако људско биће ужива своја права без обзира на расу, боју, пол, језик, вероисповест, политичко или друго опредељење, национално или друштвено порекло, имовину, рођење или неки други статус.

Људска права су загарантована одговарајућим законима, који штите појединце и групе од деловања које нарушава основне слободе и људско достојанство... Људска права припадају свакој

---

² John S. Nurser, *For All Peoples and All Nations: The Ecumenical Church and Human Rights*, (Washington, D. C. Georgetown University Press, 2005), стр. 19–20.

³ Nurser, стр. 57–68.

⁴ Nurser, стр. 148 и <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/eng.htm>.

особи, зато што свака особа припада људском роду. Споразуми и остали документи служе да формално заштите права појединаца и група од деловања или неделовања власти које има последице на уживање људских права.

Ово су неке од најбитнијих одлика људских права

- Људска права се заснивају на поштовању достојанства и вредности сваке особе.
- Људска права су универзална, што значи да једнако и без дискриминације важе за све људе.
- Људска права су неотуђива, у смислу да се никоме не могу одузети; могу се ограничити у специфичним ситуацијама (нпр. право на слободу се може ограничити уколико суд прогласи некога кривим).
- Људска права су недељива, међусобно су повезана и међузависна, јер је немогуће поштовати нека људска права, а нека не. У пракси, кршење једног права често утиче на поштовање неколико других права. Стога би требало поћи од тога да су сва људска права од једнаке важности и да су једнако неопходна за поштовање достојанства и вредности сваке особе.⁵

Наведене идеје о неотуђивости и достојанству су присутне у схватању људских права која признаје међународна заједница.

У једном од новијих бројева публикације *LWF Documentation Series* др Дејвид Фриммер, декан Лутеранског семинара „Ватерло“ у Онтарију, наводи три теолошка става о људским правима:

... да су људи створени по обличју Божијем (*imago Dei*), чиме се признаје постојање греха, и узајамна одговорност црква, власти и грађанског друштва у јавној сфери.⁶

⁵<http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/handbook.pdf>.

⁶David Pfrimmer, Human Rights as a Public Theology, LWF Documentation No. 51, The Lutheran World Federation. (Minneapolis, Lutheran University Press, 2006, Peter N. Prove и Luke Smetters, ур.), стр. 57.

Фример затим тврди: „Поседовање ’обличја Божијег’ имплицира да људи имају инхерентно и неприкосновено достојанство“. Аутор наводи и радни документ Савета Норвешке цркве за односе са иностранством из 1975. Године, којим поткрепљује другу ставку: „Чињеница да сви робујемо греху значи да неки могу остварити људска права на рачун других. Оно што је требало да буде добро, може се дати на зло.“⁷ По питању узајамне одговорности Цркве, власти и друштва, Фример каже да то „потиче из учешћа у јавном животу.“ Фример примећује да уместо да се усредсреде на једно право, као што је нпр. слобода вероисповести, „цркве покушавају да унапреде људска права за све људе, превазилазећи политичке границе како би се та права схватила и као индивидуална и као заједничка.“⁸

Светска лутеранска федерација (LWF) и Светски савет цркава, како примећује и Фример⁹, забележиле су разне теолошке погледе на људска права. На основу одлуке донете на петој скупштини LWF-а, половином 1976. године одржане су консултације у Женеви, а резултирале су објављивањем „Теолошких перспектива о људским правима“ (*Theological Perspectives on Human Rights*), што је уследило наредне године. Присутни су се бавили теолошким питањима из домена људских права, људским правима у различитим културним, друштвеним и политичким системима, као и одговорношћу Цркве за спровођење људских права. Чини се да је ово прва, или бар једна од првих међународних лутеранских дискусија о људским правима.

На консултацијама Светске лутеранске федерације из 1976. споменуте су и друге битне екуменске дискусије о људским правима – консултације Светског савета цркава у аустријском граду Санкт Пелтену о људским правима и хришћанској одговорности из октобра 1974. и дискусија Светског савеза реформисаних цркава о теолошкој основи за људска права у Лондону 1976. године.

⁷ Idem.

⁸ Ibid., стр. 58.

⁹ Idem.

„Лутеранска читанка о људским правима“¹⁰ коју је Светска лутеранска федерација објавила 1978. године припремљен је као додатак приручнику из 1976. У њему су садржани извештаји и изјаве Светске лутеранске федерације и црква чланица из периода 1970–77, као и чланци које су писали појединци, реферати са консултација из 1976. и опсежна библиографија о разним аспектима теолошке дискусије о људским правима

Током 1980. године одржана је и међуконфесионална конференција. Извештај под насловом „Колико су хришћанска људска права? – Међуконфесионална студија о теолошким основама људских права“ садржи шест реферата, заједничке закључке и препоруке. Срећом, закључци и препоруке су доступни на интернету¹¹. Иако ова конференција није направила велики помак о питању закључака, нашу пажњу завређује коментар др Карла Братена о потрази за правдом и њеном везом са људским правима:

„Како идеал правде може да делује као средство за проверу онога што сачињава људска права? Суштина правде је у бризи о ближњем. Правда је један од облика који љубав поприма у животу друштва. Закон се може сажети овако: љуби ближњег свог као и себе самога. Ако волиш ближњег, стараћеш се о њему, што значи да ћеш се старати о његовим основним правима.“

Ове дискусије су се одвијале усред Хладног рата, али после потписивања Хелсиншког закључног акта 1974. године, што је био први знак отопљења.¹²

---

¹⁰ „A Lutheran Reader on Human Rights“, LWF Report 1+2/1978, Jørgen Lissner and Arne Sovik, Eds., The Lutheran World Federation, September 1978, Geneva, Switzerland.

¹¹ The theological basis of human rights – Report of a limited research project, 1980, World Alliance of Reformed Churches (<http://warc.ch/dt/erl2/01b.html>) Accessed February 25, 2009.

¹² Види и „An ecumenical experiment in human rights“ Theo Tschuy, Geneva, 1985, Churches' Human Rights Programme for the Implementation of the Helsinki Final Act.

Уз овакву усредсређеност на слободу вероисповести, делатност цркава на пољу људских права заокружила је једну целину, будући да је један од најзначајнијих доприноса др Фредерика Нолдеа на изради Опште декларације о правима човека управо у домену људских права.

Како Нерсер јасно ставља до знања, Нолдеов допринос би требало посматрати у екуменском контексту, а не у лутеранском, јер његово учешће условљено је појавом савременог екуменског покрета и у његовој кључној улози у успостављању посматрачке улоге цркава у седишту УН, док је он био први директор Црквене комисије за међународне послове, која је део Светског савета цркава.

Нолде је присуствовао студијској конференцији о међународним пословима у Охају 1942. године, када се повезао са Федералним саветом црквене комисије за проучавање праведног и трајног мира и почео да учествује у раду Заједничког комитета за верску слободу, који је настао као резултат напора Федералног савета цркава и Конференције мисија у иностранству Северне Америке.¹³ Нолдеов рад са поменутом комисијом и комитетом био је услов за његов свеобухватнији ангажман на пољу људских права.¹⁴ Осим тога, почео је и да сарађује са црквеним вођама током Другог светског рата у циљу стварања подршке за оснивање једне нове и јаче међународне организације. Нолде је био кључни играч међу представницима невладиних организација (НВО), који су присуствовали конференцији УН у Сан Франциску. Тамо се успешно изборио за то да се предлог Комисије за људска права унесе у Повељу, као и за успостављање односа између УН и НВО.

Према Нерсеровим речима, током израде Повеље спојили су се све веће интересовање екуменског покрета да има улогу у унапређењу мира како би се у будућности избегле страхоте какве су се десиле пре и за време Другог светског рата, а са друге стране,

¹³ Nurser, стр. 41–42.

¹⁴ Ibid., стр. 91.

и интерес светских лидера, такође хришћана, да учине то исто. Један од оних који су спојили екуменски покрет и светске лидере био је Џон Фостер Далес, будући државни секретар председника Ајзенхауера, а који је затим постао и близак Нолдеов пријатељ и подржавао његово учешће у процесу кодификације људских права у УН. Ово вреди споменути не само због историјске важности повезивања носилаца моћи са тек рођеним савременим екуменским покретом већ и због контраста са актуелним међународним политичким околностима у којима је улога цркве, а нарочито у оквиру УН, током година изгубила на важности. Ово се у великој мери може приписати томе што о овој теми 1945. године нису разговарали исти актери као и сада – то су две веома различите групе држава и НВО.

У периоду од 1945. до усвајања Опште декларације у децембру 1948. године, Нолде је својски радио на реализацији тог документа са Елинор Рузвелт, која је била први председавајући Комисије за људска права.¹⁵ Управо у овако широком контексту је Нолде дао свој чувени допринос тексту који ће касније постати члан 18:

„Свако има право на слободу мисли, савести и вере; ово право укључује слободу промене вере или убеђења и слободу да човек, било сам или у заједници с другима, јавно или приватно, упражњава своју веру или убеђење путем наставе, вршења култа и обављања обреда.“

Нолдеов допринос екуменском покрету и његовој подршци људским правима не завршава се овде. Наставио је да води канцеларију Светског савета цркава у УН и био је можда најугицајнији представник једне НВО све до пензионисања 1969. године.¹⁶

Иако је његов допринос јединствен, поставио је темеље за екуменске и лутеранске активности на унапређивању људских права, које су и данас у току.

¹⁵ Ibid., стр. 143–169.

¹⁶ Ibid., стр. 29.

ЉУДСКА ПРАВА У ОКВИРУ ЦРКАВА – АНТИДИСКРИМИНАЦИОНИ ПРОПИСИ ШКОТСКЕ ЦРКВЕ: ПРИМЕР „РАВНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ“

Пречасна др Марџори Маклин

Резиме

Шкотска црква је развила њеним принципима људских права који је у складу са њеном карактеристичном духовном надлежношћу, а која је призната британским законима. Пројектовавши „равноправну заштиту“ за оне који припадају под надлежност Цркве, Црква може да постави стандарде понашања и правде који се заснивају на религијским уверењима, истовремено štарајући се да се не умање права свештеника и осталих.

1. Црква и држава

Широм Европе, уставни прописују односе црква са грађанским државама у којима делују. Неке немају дефинисану духовну надлежност у законима о црквама и подлежу грађанском закону, баш као и сва остала добровољна или стручна удружења. Неке уживају конкретне верске слободе у оквиру закона, обично тако што су изузете од извесних обавеза или прописа. Неколико црква има неку врсту признате правне надлежности за сопствене духовне сврхе, тј. област где одредбе грађанског законика не важе. Шкотска црква је пример овог последњег.¹ Сходно томе, пред њу се стално поставља питање да ли има одговорност, упоредо са питањем моралне одговорности грађанског суда да својим систе-

---

¹ Види MacLean, M. A., *The Crown Rights of the Redeemer: The Spiritual Freedom of the Church of Scotland*, Edinburgh: St Andrew Press 2009.

мом закона обухвати исте стандарде и принципе људских права какве смо навикли да виђамо у државним законима.

1.1 Људска права и грађанско право

Чак и када држава Цркви додели посебну духовну надлежност, грађанско право може регулисати многе аспекте црквеног живота, и то у смислу да је Црква послодавац, да пружа услуге јавности, управља јавним грађевинама и тако даље. У овим недуховним активностима Црква подлеже принципима људских права израженим у тим прописима, као нпр. принципу недискриминације. Све ово углавном не представља проблем, али повремено може доћи до колизије супротстављених уверења. Познато је да је у Великој Британији Римокатоличка црква била на удару закона због дискриминације против потенцијалних усвојитеља који су хомосексуалци, јер у том домену није изузета од законских одредби.

1.2. Црквени закон и лична права

Веома је примамљива претпоставка да се цркве истичу само као негативан пример, или да се противе унапређењу личних људских права. Далеко од тога – може се показати да велики део западне правне традиције има библијске и теолошке корене, а цркве поносно гарантују права појединца, понекад и превазилазећи праксу секуларних институција. Широј Европи хришћани ће радо посведочити о примеру своје Цркве и њене храбрости и тешким ситуацијама.

Међутим, тамо где је световни закон заснован на темељима општих личних права, пред Црквом се поставља вечито питање: да ли је могуће разликовати се од грађанског друштва? Да ли је то праведно у овом добу владавине права? Због чега би постојала одвојена духовна надлежност, уколико је немогуће разликовати се од света којим управља грађанско право? Уколико не постоји

карактеристичан црквени став према правима и обавезама, због чега би требало имати посебан правни систем?

1.3. Концепт равноправне заштите

Црква одговара на ово питање нудећи „равноправност заштите“ у оквиру сопствене заједнице, заједно са свиме ониме што пружају грађански закони. Црква не може деловати другачије, а да при том не негира релевантност основних људских права у црквеном животу. Ово није „идентичност заштите“, већ се у црквени закон одвојено и паралелно инкорпорирају принципи људских права које хришћани црпе из природног права, али и из божанског. А често су и очекивани стандарди понашања виши у оквиру живота Цркве: тамо где се прељуба и даље третира као дисциплински прекршај, чак и где је грађански закон не третира као злочин; тамо где се када свештеник прекрши правило о дискрецији, то схвата веома озбиљно, чак и у земљама где овакву дискрецију не штите грађански судови, или тамо где се брачни завети схватају озбиљније него у грађанском закону.

2. Антидискриминациони принципи

Услед мноштва активности у европским институцијама током последње деценије, домен антидискриминационих закона један је од највидљивијих примера конкретизације људских права у позитивно право. Управо овде је и активност црква најуочљивија, али и најпроблематичнија.

2.1. Цркве и дискриминација

Из искрено духовних разлога цркве одавно имају жељу да спроводе дискриминацију на начине који су забрањени грађанским законима, нпр. дискриминацију према женама, у неким традицијама, у неким против хомосексуалаца на челу Цркве, а свакако и на темељу доктрине у готово свакој традицији. Поне-

кад овако карактеристична пракса изазива дивљење, а често је предмет критика које долазе из Цркве и ван ње. Ипак, Црква често жели да створи готово исту врсту заштите против истих нелегитимних основа за дискриминацију као што то чине и грађански закони. А као што је наведено и раније, цркве често пружају равноправну заштиту држећи се фундаменталног принципа правâ, али то чине у строго хришћанском маниру.

2.2. Потреба за посебном заштитом

Недавно искуство Шкотске цркве на занимљив начин илуструје како функционише „равноправна заштита“. У садејству са црквама, британско министарство трговине и индустрије разматрало је да ли су свештеници као радници адекватно заштићени, чак и у случајевима када немају статус запослених у конвенционалном смислу. Иза тога је стајала имплицитна претња да би влада могла увести прописе којима се штити свештенство где то није учинила Црква у сфери своје надлежности. На неки начин, ово је деловало помало злокобно, као да власти дозвољавају Цркви да има одређене надлежности, али и да одређује шта у њих спада и прети да ће сама уклонити недостатке уколико ништа друго не успе. Конкретно, власти су приметиле да црквене процедуре против дискриминације нису јасно артикулисане и да их је тешко одредити.

2.3. Антидискриминациони прописи Шкотске цркве

Свештенички савет Шкотске цркве и Комитет за правна питања сматрали су да је најбоље обезбедити „равноправну заштиту“ тако што би се у црквене законе увела мера која задовољава и највише грађанске стандарде антидискриминационих закона и најбоље примере из црквене праксе. Како је министарство индустрије и трговине приметило да у црквеном закону има малих недоследности, било би несмотрено реаговати агресивно и покушати одбранити тај закон и недоследност у спровођењу заш-

тите! Уз помоћ адвоката специјализованог за питања дискриминације сачињен је законски оквир.² Одредбе су чак и превазишле грађански закон, нпр. захтевајући да део процеса буде покушај посредовања у решавању проблема пре него што се прибегне решавању од стране црквеног суда. Црква је тако позајмила оно најбоље из грађанских закона, али је додала и свој етос и за своје потребе обезбедила једнаку, али и много бољу заштиту.

Интересантан детаљ у овом процесу јесте независност духа која је и даље јасно видљива у оквиру Цркве. Чим су донети ови прописи, исти комитети су предложили да црквени судови добију овлашћења да досуде новчане казне у случајевима доказане дискриминације, што није наведено у оригиналном тексту. Кроз консултације се разјаснило да се већина у Цркви противи оваквом додатку, јер је преузет из световне одредбе грађанског закона, који је непотребан и неподесан у оквиру духовне надлежности. Стога нико не може да каже да је Шкотска црква спровела своја овлашћења пуким преузимањем свега битног из грађанског закона.

3. Закључци

Овај чланак описује приступ једне Цркве која има историјски јединствен однос са државом у којој делује. Додуше, могуће је да закључци на које указује искуство Шкотске цркве имају још општију важност.

- Основни принципи људских права изведени су из Божанског права као и из световних извора правних принципа. Цркве стога морају да инкорпорирају ове принципе у сопствено законодавство.
- У пракси ово може значити да цркве спроводе мере веома слично као што се то чини у грађанским законима. Ово не би требало схватати као инкорпорацију грађанских закона у црквене, ма колико да су слични. Уколико се чини добро као

² Act V 2007 anent Discrimination.

што и други чине, то не подразумева нужно конформизам, уколико су разлози за то хришћански и засновани на вери.

- Цркве морају бити спремне да бране сваки став за који се чини да има ниже стандарде антидискриминацијске политике него што друштво иначе очекује, јер се иначе могу суочити са законским препрекама.
- Цркве, међутим, не смеју заборавити да имају могућност примењивања виших стандарда или боље праксе од грађанског друштва.

Често се претпоставља да је улога Цркве у заштити људских права само у томе да служи онима чија су права угрожена. Овај чланак сугерише да управо зато што има обавезе као законски ауторитет, Црква има тежак задатак који мора испунити без правдања или оклевања.

АНТИДИСКРИМИНАЦИОНИ ЗАКОНИ И ЦРКВЕНИ ЗАКОН О РАДУ У ОКВИРУ НЕМАЧКЕ ЕВАНГЕЛИСТИЧКЕ ЦРКВЕ И ЦРКАВА И ОРГАНИЗАЦИЈА КОЈЕ ЈОЈ ПРИПАДАЈУ

Пречасни Папирик Р. Шнабел

Резиме

Црква није слободан јосјодар сојсјивеној јорейка, већ је везана оним шјо јројисује њена докјрина. Немачки устјав јошјује јраво цркава на самојределење, јако да оне моју водјији своје јослове у складу са сојсјивеном јеолојјом. Људска јрава су гео црквеној јорейка, јер су дубоко укорелеена у црквена учења о дојјансјиву јудској бића. И Црква ужива основна јрава, а нарочјо јраво на слободу веројсјовесји. Када се уживају јраћанске слободе, немјновни су сукоби са јравима друјих. Ово важи и за Цркву, на јримеј када одређује захјеве за зајошљавање својих службеника. Када се балансира између сујројсјављених јрава, јојредно је узетји у обзир јденјијей Цркве као верске заједнице. За секуларни јравни јоредок је најбоље решење унеји у законодавсјиво јосебне одредбе о верским слободама како би се избејла било каква ненамерна дискриминација од сјране Цркве јри уживању сојсјивених јрава. Ово је и дојринос јлуралисјичком друшјву и друшјвеном анјажману верника.

Према теолошкој декларацији из Бармена,¹ Црква одбија погрешно учење да јој се може „дозволити да одбаци форму сопствене поруке и поретка према нахођењу или у складу са проме-

¹ Теолошка декларација из Бармена, усвојена у мају 1934. представља побуну „Исповедне цркве“ против јереси немачког хришћанског покрета, који је покушао да помири националсоцијализам са хришћанством. После 1945. ово је прихваћено у многим црквама у Немачкој и широм света.

нама у преовлађујућим идеолошким и политичким уверењима“ (теза бр. 3). Стога њен поредак мора бити у складу са поруком и доктрином. Из овог схватања следи да сви црквени закони морају бити обликовани тако да буду конзистентни са еклисиологијом дотичне цркве. Мера у којој је ово могуће, међутим, зависи од степена корпоративне или институционалне верске слободе коју гарантује држава у којој се Црква налази. Овај облик верске слободе је познат и под називом право Цркве на самоопредељење².

У Немачкој је општи оквир односа између државе и Цркве регулисан уставним одредбама на савезном нивоу још од 1919. године. Оне су данас садржане у члану 140 немачког Устава. Једна од кључних норми гласи овако: „Верска друштва независно регулишу и воде своје послове у оквиру закона који важи за све.“ (Члан 140, укључујући и члан 137, трећи став Вајмарског устава). У неколико кључних одлука Савезни уставни суд је протумачио да ова норма обезбеђује могућност за законску независност цркава. Вајмарски устав је одвојио протестантске цркве од државе у Немачкој, чиме је утврдио пут држави неутралној по питањима религије. Таква држава, међутим, више не може имати никакву верску компетенцију. Пошто немачки устав прописује и слободу вероисповести, што чини без икаквих других квалификација осим у другим одредбама самог устава, саме цркве одређују какви су теолошки захтеви за њихов правни оквир. Држава мора поштовати овакве одлуке.

Ограда „у оквиру закона који важи за све“ мора се тумачити рестриктивно, имајући у виду да само норме и вредности садржане у уставу могу ограничити верску слободу. Насупрот томе, формулација „своје послове“ мора се широко тумачити: начин на који Црква гледа на саму себе је кључан за домен њених послова. Према мишљењу Савезног уставног суда, широк спектар

---

² Док црквено „право на самоопредељење“ потиче из саме Цркве, а држава га мора поштовати и гарантовати, „црквена аутономија“ у правним пословима, која је директно применљива у секуларном правном поретку, нешто је што је држава дала Цркви.

активности, као што су образовање, социјално старање или рад са младима спадају под ову формулацију. Иако су верска слобода и право црква на самоопредељење различите норме, ипак јесу комплементарне. Оно што је кључно за ово потоње потиче из верске слободе. Стога би било несхватљиво када би потпуно другачији стандарди били примењени на појединца који испољава своје право на слободу веровања или на многе појединце који то чине заједнички и структурисано (колективни и корпоративни аспекти слободе вероисповести). Због тога је увек битно наћи равнотежу међу супротстављеним законски заштићеним интересима како би се одредило који закони спадају у категорију оних који важе за све. Како судови не би морали да успостављају овакву равнотежу, многи закони у Немачкој већ садрже „црквене клаузуле“ у којима су наведени нужни изузеци.

Када се бави „својим пословима“, Цркви је, са једне стране, дозвољено да примењује сопствене стандарде, а са друге, ограничава је општи уставни поредак у чијем су средишту основна права појединца. Ипак, основна права првенствено штите појединца од суверене власти државе. Она не обавезују директно грађане или институције. Уколико држава одлучи да своју власт прошири на домен приватних односа, то мора учинити конкретним законом који се односи на конкретну област. Овакви закони мораће да одржавају равнотежу између основних права која штите и права са којима су у колизији. Када је у питању Црква, верска слобода и право Цркве на самоопредељење могу бити у колизији. Према немачкој уставној доктрини, ова равнотежа се мора успоставити тако да нико не буде неоправдано повлашћен и да нико не буде третиран са омаловажавањем. Сходно томе, цркве морају гарантовати извесна права, али тамо где су у колизији са њиховим верским идентитетом, мора се одредити шта ће превагнути: ограничити уживање права појединцу или цркви. Савезни уставни суд је установио да је право Цркве јаче у односу на права појединца у свим случајевима где би Црква морала да прихвати стално, па чак и структурно кршење својих учења или идентитета. Можемо

навести пример једног лекара запосленог у католичкој болници који се јавно залагао за абортус. Суд је потврдио да Црква може раскинути уговор о раду са овим лекаром.³

Да бисмо избегли неспоразуме, морамо напоменути да су овакви случајеви веома ретки. Цркве у Немачкој подржавају основна права појединца, која су у великој мери изведена из црквених учења о достојанству људског бића. У овом тренутку постоји само једна област у којој су овакве колизије чест проблем, а то је закон о раду, било индивидуални, било колективни. Ово се дешава јер уз овај закон домен црквене аутономије задира дубоко у друштво. У Немачкој, Евангелистичка црква (ЕКД), Римокатоличка црква и њихове најбитније хуманитарне организације *Diakonie* и *Caritas* заједно запошљавају више од милион људи. У отвореном, плуралистичком друштву, у коме две трећине становништва припада овим црквама, сасвим је природно да само поједини кандидати за послове у оквиру Цркве имају знање и убеђења потребна за деловање у складу са црквеним етосом. Осим тога, када говоримо о њеном поретку, Црква се не може ослонити само на Светог Духа, већ уз помоћ закона мора обезбедити изванредан оквир за то. Нико не може гарантовати за веру сваког појединца, али црквени закон може успоставити објективан оквир за њено деловање. Он је обавезујући за припаднике Цркве када делују у служби Цркве, по њеном овлашћењу и под њеним именом.

Најбитније питање за Цркву јесте како се одређује њено ангажовање у друштвеном, образовном и културном сектору наспрам њеног духовног идентитета, тј. да ли је то нешто што иде уз њену природу или је њен део? Код већине вероисповести, одговор је сасвим јасан – хришћанска вера не постоји зарад себе саме, већ се зарад других мора преточити у дело. Преузимање одговорности и деловање у друштву, као и ангажовање у процесима

³ В VerfGe 70, 138. Ову одлуку је потврдио и Европски суд за људска права (Представка бр. 12242/86 – Максимилијан Ромелфангер против Савезне Републике Немачке).

којима се одређују услови у којима живимо, део је бивствовања Цркве у свету и зарад света. Дакле, увек је „Црква“ та која делује, чак и уколико правна форма њених институција није иста. Њена суштина се не може сводити на култ и учење. Њен задатак је неодвојив од визије из које потиче. Стога је у легитимном интересу Цркве да своје дужности извршава сама. Из овог разлога, црквени закон мора примењивати исте основне норме на саму Цркву и на њене организације и институције. У протестантској традицији не постоји хијерархија у различитим задацима у оквиру Цркве: „Различита звања у Цркви не успостављају доминацију једних над другима; напротив, она служе за обављање разних задатака који су поверени целој заједници“ (Теолошка декларација из Бармена, четврта теза). Цела конгрегација, свештеник и презвитер, црквењак и оргуљаш, болничарка и социјални радник, не делују само као појединци који задовољавају своје потребе за приходом, већ и као припадници Цркве који учествују у њеном деловању. Концепт на коме се ово заснива потиче од Св. Павла који је Цркву описао као богослужбену заједницу. У складу са наведеним уставним нормама, цркве у Немачкој имају релативну слободу да оснивају „богослужбене заједнице“ путем црквеног закона, али их ограничавају неки основни принципи уставног поретка.

У случају колективног закона о раду, ово значи да Црква мора омогућити запосленима да учествују у одређивању плата и услова рада, али то може чинити у складу са својом еклисиологијом. Пошто је неспојиво са природом Цркве да ускраћује своје услуге, нпр. што би штрајковала, или да се њени огранци свађају, као у логици „колективног деловања“, Црква се определила да сва оваква питања реши кроз независне комисије у којима су равноправно заступљени водећи црквени званичници и сви остали који раде у Цркви. Ове комисије доносе одлуке већинским гласањем. Представници запослених морају прихватити већину одлука које се односе на запослене. Овај систем тренутно трпи притисак, јер недавно увођење правила слободног тржишта у

друштвеном сектору излаже Цркву досад незабележеној конкуренцији. Црква је вољна да се прилагоди тако да служи и интересима Цркве, да ефикасно ради и држи се свог поретка, као и интересу њених припадника у равноправним условима када за Цркву раде у својству њених службеника. Тиме ће сви на одговорним положајима морати да имају на уму да закон може обезбедити само оквир, али да „богослужбена заједница“ потиче из њеног духа.

У случају закона о раду који важи за појединце, ово значи да ће цркве захтевати од већине запослених да буду њени припадници и да се у понашању повинују њеним моралним начелима, било професионално, било приватно. Управо ови захтеви представљају област у којој ће Црква и световни поредак испољити неслагање. Први захтев се заснива на томе што је Црква заједница заснована на крштењу и коју одржава веровање, или како је немогуће измерити веровање, било теолошки, било законски, потребна је бар формална посвећеност. Због тога је неопходно позитивно раздвајање на основу религије које се мора одвојити од дискриминације. Други захтев може бити релевантан у већем броју случајева, почевши од супротстављених мишљења, као у већ наведеном случају, који се односи на слободу изражавања, до питања као што су сексуална оријентација свештенства, на коју се такође може гледати као на дискриминацију. Немачки Савезни уставни суд је пресудио да цркве свакако имају право да постављају такве захтеве. Међутим, све државе чланице ЕУ имају правни систем од више нивоа, где су национални уставни само један део. Право заједнице је само једно у том низу, а у већини случајева има примат.

У Европи има више правних система који дефинишу однос Цркве и државе него што има држава. Регионална и верска историја и идентитет вековима су тесно повезани. Разлике које из тога проистичу и даље су релевантне. Немачки Савезни уставни суд је у чувеној одлуци из 2009. године о сагласности Лисабонског споразума и немачког Устава, констатовао да је овај домен један

од неколико који чине срж националног идентитета и ауторитета који ужива специјалну заштиту. ЕУ нема намеру да своје законодавство прошири на овај домен, а потпуно је свесна разлика и опасности. Члан 17, став први Споразума о функционисању ЕУ, који је део Лисабонског споразума стога гласи: „Унија поштује и не прејудуцира одређивање статуса цркава и верских удружења или заједница у земљама чланицама у складу са њиховим националним законима.“

Ово пак не искључује утицај ЕУ на релевантне националне законе. Закони ЕУ који спречавају дискриминацију, а нарочито на радном месту, једно су од поља у коме ЕУ није хтела да установи посебан закон који регулише односе Цркве и државе, већ је практично утицала на законе у државама чланицама. Пошто нема интереса да се стварају сукоби око закона или религије, већ само да се обезбеди свеопшта примена законских норми, ЕУ користи исти метод који је споменут у случају немачког правног поретка – „црквене клаузуле“ већ успостављају равнотежу између закона који се потенцијално могу наћи у колизији. Једна таква клаузула може се наћи у члану 4, ставу два Директиве 2000/78/ЕК, где је најинтересантније следеће: „[...]разлика у третману на основу нечије религије или веровања не садржи дискриминацију када, због природе ових задатака или контекста у којем се изводе, нечија религија или веровање садрже искрен, легитиман и оправдан професионални захтев, узимајући у обзир етос организације.“ Ова директива прихвата да у црквеном закону о раду другачији третман због вероисповести или уверења појединца није нужно дискриминација, што је и најбитније. Једнако битно је и спомињање моралних начела организације, јер се оцена о томе да ли вероисповест или уверење представљају истински, легитиман и оправдан захтев при одабиру кандидата за посао, мора донети узимајући у обзир како Црква одређује саму себе.

Чак и у црквама које не познају хијерархију свештенства и лаика, извесно разликовање је свакако разумно уколико треба избећи „клерикализацију“ свих радних односа. Иако је неоспор-

но да свештеник треба да припада вероисповести своје Цркве, за лекара или социјалног радника је довољно да буде хришћанин. У неким случајевима је пожељно поверити поједине задатке нехришћанима, уколико ће их они боље обавити. У обданишту са много муслиманске деце, васпитачица која припада овој религији могла би да буде корисна за интеграцију, која је такође један од општих циљева овакве установе. Одлуку, међутим, треба препустити Цркви, а не суду за радне спорове. Људи који се опредељују за хришћанске институције, било да је то школа, болница или дом за старе, чине то са разлогом. Они очекују одређени став или дух, који се могу остварити само кроз људе који су тамо за послени.

Међутим, и код колективног и код појединачног закона о раду у оквиру Цркве, мора се примењивати једно правило: или ће цркве користити простор који им је дао секуларни поредак и спроводити законе у складу са сопственим правилима, или ће прихватити да се световни закон примењује уместо њега. Цркве су дужне да јасно предоче регулативу свима онима који раде у њиховој сфери. Недостатак прописа би довео до арбитражних одлука, које би по свој прилици варирале од једног до другог случаја, што би било неприхватљиво. Да би се испунили захтеви европских закона против дискриминације, цркве морају да израде детаљне услове о релевантности припадности Цркви. Ово се не мора учинити за свако радно место понаособ, већ на општијем плану, нпр. за одређене категорије. Немачка евангелистичка црква је поступила у складу са захтевом о јасним правним формулацијама датим у Директиви која се тиче услова за запошљавање у оквиру Цркве и њене хуманитарне организације *Diakonie* од 1. јула 2005. Члан 3, став 2 ове директиве наводи да на радним местима која немају везе са вероисповешћу, пастирским радом, веронауком или званичним функцијама могу бити ангажовани и хришћани других вероисповести, уколико се за то радно место не пријави ниједан подобан кандидат из редова припадника Немачке евангелистичке цркве.

Недавни догађаји на пољу законодавства сугеришу да ће ЕУ проширити заштиту од дискриминације и на области изван радног места, у шта спада снабдевање робом и услугама. Тада ће се поставити питање да ли и како се то може одразити на цркве. Утицај на друштвени или културни рад Цркве биће минималан. Било када се старају о сиромашнима или угроженима, било када доприносе културном животу друштва, хришћани се неће запитати коме служе. Ипак, установе као што су верске школе мораће обезбедити да већина ученика деле уверења на којима су школе утемељене. Исто тако, када се изнајмљује црквена имовина, поставиће се питање да ли се нови купац уклапа у општи карактер Цркве. Правна питања која се могу појавити услед оваквих одлука, међутим, не представљају нове проблеме, јер се могу ускладити исто као и законом заштићени сукобљени интереси. Заштита црквеног идентитета мораће да буде најбитнија ставка у овом процесу. О одговарајућим изузецима се већ преговара.

Док су у односу на државу грађани уживаоци привилегија, а не носиоци обавеза које проистичу из основних права, антидискриминационо законодавство уводи неке од ових обавеза на односе између приватних актера. Овакви односи нису одређени испољавањем суверенитета, већ се користе друга овлашћења која могу бити исто толико релевантна у свакодневном животу. Антидискриминациони закони могу да помогну у стварању атмосфере у којој се фактичке структуре власти не злоупотребљавају тако да нарушавају достојанство људског бића и друштвену кохезију. Заштита од дискриминације услед верске припадности је облик гаранције права на слободу вероисповести. У интересу је сваког верника и његове верске заједнице да религија не спречава никога да добије посао или да на њему напредује. Цркве би стога требало да поздраве такве законе, док уводе равнотежу или остављају простор за појединачне одлуке и преференце, па чак и оне које нису у складу са друштвеним консензусом. Основна равноправност свих људских бића мора имати утицаја на друштвену реалност. Гарантовати основна права и слободе значи гаранто-

вати различитост и плурализам. Различитост и плурализам могу се развијати само уколико људи заиста имају прилику да живе у складу са својим уверењима, вредностима и одлукама.

Изузеци као што је црквена клаузула Директиве 2000/78/ЕК нису у супротности са општим циљем укидања дискриминације, већ заправо служе овој сврси. Иако су неке цркве активне на многим пољима друштвеног и културног живота, па су тако и битни послодавци, оне суштински остају институције засноване на религији којој служе. Цркве су институције које су основали људи који желе своју религију да испољавају заједно и зарад других. Уколико то не би чиниле, пошто заједничко деловање са онима који имају исте назоре и уверења нужно искључује остале, недискриминација би се претворила у дискриминацију и поткопала би плуралитет коме треба да служи. Срећом европски законодавац је оставио места за аутономију Цркве, тако да цркве могу наставити да служе свету.

УНИВЕРЗАЛНОСТ ЉУДСКИХ ПРАВА И РАЗЛИЧИТЕ КУЛТУРЕ И ТРАДИЦИЈЕ

Катјарина Вејнер, висока црквена савешњаница

Резиме

Овај чланак у извесној мери изражава ауторкин замор и разочарење због дискусије која је првенствено, према њеном мишљењу, оруђе у рукама оних који желе да умање поштовање људских права. Потврдивши принцип универзалности људских права и ближе се осврнувши на разлоге за оспоравање овог принципа, ауторка покушава да прикаже један корисан приступ дискусији о универзалности људских права.

Да ли су људска права универзална? Да ли важе за сва људска бића, без обзира на културу или религију из којих потичу? Да ли су она својствена свакој културној традицији или само једној? Да ли се разлике између култура могу премостити? Јесу ли људска права и даље подесан концепт у ери глобализације?

Циљ овог чланка јесте да понуди неке одговоре на поменута питања, али не са научне тачке гледишта. Ово није анализа примене универзалности људских права у различитим културним контекстима. Напротив, чланак је, пре свега, израз замора и разочарења због дискусије, која је првенствено, према ауторкином мишљењу, оруђе у рукама оних који желе да умање поштовање људских права. У чланку се потврђује принцип универзалности људских права (I), наведени су разлози за оспоравање универзалности људских права (II), објашњава се због чега људска права нису повезана искључиво са неким културним традицијама (III), бави се појмом људске одговорности (IV), док у последњем делу

ауторка покушава да изнађе користан приступ дискусији о универзалности људских права (V).

I. Општа декларација о правима човека, која је усвојена децембра 1948. године на Генералној скупштини Уједињених нација, прва је међународна артикулација права и слобода свих чланова људске врсте. Сви документи који су јој претходили су националног или регионалног карактера. Текст нису формулисали само представници западне хришћанске традиције. У њој су се нашле и идеје из будистичке, исламске и хиндуистичке традиције.¹

Из првог и другог става Опште декларације о правима човека може се видети да је идеја о универзалности људских права окосница ове декларације:

„Пошто је признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету; пошто је непоштовање и презирање права човека водило варварским поступцима који су вређали савест *човечанства*, и пошто је стварање света у којем ће људска бића уживати слободу говора и веровања и бити слободна од страха и немаштине проглашено као највиша тежња сваког човека;[...]"

Уколико се прате последице потпуног ускраћивања људских права, може се видети шта значи то што се оспоравају. Узмимо члан 5 Декларације: „Нико не сме бити подвргнут мучењу или свирепом, нечовечном или понижавајућем поступку или казни.“ Да ли неко озбиљно тврди да особа из западне хемисфере не би смела да буде подвргнута мучењу, док то не важи за некога из Судана или са Тибета, јер је мучење људи део њиховог културног контекста? Да ли забрана ропства важи само за људе из Европе, али не и за оне из Африке? Да ли је масовно силовање Корејки које су извршили јапански војници заиста саставни део азијске културе и њихових вредности?

¹ Mary Robinson, „Die Allgemeine Erklärung der Menschenrechte – ein lebendiges Dokument“, у: *Jahrbuch Menschenrechte* 1999, Frankfurt 1998, стр. 31 и даље.

Не. Ови примери показују да је актуелна дискусија о универзалности људских права углавном интелектуални луксуз у којој уживају они који никада нису били нити ће бити жртве кршења људских права, или пак они који имају интерес да доводе у питање универзалност људских права.

II. Како је могуће да ова дискусија ипак толико траје?

- Један од разлога је то што су у почетку, током Хладног рата између „Истока“ и „Запада“, као и у антагонизму између „Севера“ и „Југа“, представници обе стране тврдили да извесна права представљају срж људских права и да се остала могу примењивати секундарно или могу бити нека врста политичке декларације о намерама. Овај антагонизам грађанских и политичких људских права, као и економских, социјалних и културних права превазиђен је пре извесног времена, иако је и даље присутан код неких људи. Члан 5. Завршне декларације Светске конференције о људским правима одржане у Бечу 1993. године наводи да су сва људска права универзална, недељива, међусобно зависна и повезана. Поврх тога, у правној теорији, сва људска права – грађанска и политичка, као и економска, социјална и културна – имају три аспекта: „поштовање“ – традиционалну димензију одбране од било каквог мешања државе у слободе; „заштиту“ – од злоупотребе људских права, и „испуњавање“ – у смислу омогућавања приступа нечему, нпр. обрадивом земљишту, када је реч о храни. Данас када говоримо о спровођењу економских, социјалних и културних права, занимљиво је да се управо државе које су се некада за њих залагале данас помало уздржавају, нпр. када је у питању израда Протокола за жалбе који је део Међународног пакта о социјалним, економским и културним правима.
- Следећи разлог је селективан приступ западних држава које до некле арогантно покушавају да се прогласе арбитром за људска права у целом свету, а када су у питању кршења људских права под њиховом јурисдикцијом – Гвантанамо и кршење забране мучења од стране САД за време Бушове администрације, или у

земљама које су политички везане за САД, као што је нпр. Саудијска Арабија. Оваква селективност служи да би се поткрепио аргумент да је појам људских права само оруђе у рукама западних држава којим намећу своје политичке и економске интересе.

- Треће, противљење универзалности људских права је веома корисно неким људима. Стога је веома корисно видети ко употребљава аргумент да су у одређеној држави људска права, у смислу оних из Опште декларације, некомпатибилна са културном традицијом те државе. То су углавном владе које крше људска права. Представници грађанског друштва, браниоци људских права и жртве кршења људских права од стране тих држава тврде супротно. Као пример можемо навести чувеног нигеријског писца и добитника Нобелове награде Волеа Сојинку, који каже да је ускраћивање општих људских права само изговор;² ту су и бивши кинески дисидент Веи Ђингшенг или Декларација из Бангкока о азијским НВО од 29.3.1993. уочи Светске конференције о људским правима. Тамо је 240 представника из преко 110 НВО из 26 азијских држава потврдило да људска права имају корене у многим различитим културним традицијама. Могло би се споменути и много других примера из Азије или Африке. Зар ти људи не припадају својој култури само зато што се боре за права жена, слободу мишљења и остало? Ко их спречава да буду део сопствене културе? Какав легитимитет имају они који то чине?³

III. Да ли је појам људских права неутуђив део извесне културне традиције?

Осврнимо се на почетку поближе на западну традицију. Евидентно је да је некада било јаких тензија између западне културне традиције и људских права, а у извесној мери, има их и сада, и то

---

²Wole Soyinka, *Kulturelle Ansprüche und globale Rechte*, у: *Jahrbuch Menschenrechte* 1999, Frankfurt 1998, стр. 37 и даље.

³Heiner Bielefeldt, *Der Streit um die Menschenrechte*, у: *Menschenrechte im Umbruch*, Neuwied, 1998, стр. 31 и даље, 35.

не само по питању спровођења људских права у стварности, већ и по питању појма људских права. Довољно је присетити се прогона вештица у средњовековној Европи и у пуританској Америци. У Европи постоји дуга и снажна традиција расизма и антисемитизма која је кулминирала током Холокауста. Постоји и дуга традиција мучења. Све донедавно, цркве нису биле вољне да прихвате идеју о људским правима. Људска права као таква нису истинске хришћанске вредности, иако су током свог развоја била на многе начине испреплетана са аспектима хришћанских веровања.⁴

С друге стране, није тачно ни оно што тврде многи критичари наводног западног концепта људских права када кажу да се тај концепт своди на права појединца:⁵

- У западним друштвима, нпр. у САД, такође се води дебата о комунитаризму.
- Поврх тога, многа права која првенствено спадају у права појединца имају колективну димензију. Дobar пример за то је слобода вероисповести. У члану 18 Опште декларације о правима човека пише: „Свако има право на слободу мисли, савести и вере; ово право укључује слободу промене вере или убеђења и слободу да човек, било сам или у заједници с другима, јавно или приватно, упражњава своју веру или убеђење путем наставе, вршења култа и обављања обреда.“ Значај слободе мишљења за демократску државу наспрам права појединаца јесте у заштити отворене дискусије о питањима од јавног интереса у демократском друштву. Људска права штите и породицу.⁶

---

⁴ Wolfgang Huber, *Recht und Gerechtigkeit*, Gütersloh, 1996, стр. 240 и даље.

⁵ Bielefeldt, стр. 40.

⁶ У члану 16 Опште декларације о правима човека пише: „(1) Пунолетни мушкарци и жене, без икаквих ограничења у погледу расе, држављанства или вере, имају право да склопе брак и да оснују породицу. Они су равноправни приликом склапања брака, за време његовог трајања и приликом његовог развода. (2) Брак се закључује само слободним и потпуним пристанком лица која ступају у брак. (3) Породица је природна и основна ћелија друштва и има право на заштитију друштва и државе.“

- Треће, сва права и слободе појединца ограничена су слободама и правима другог појединца. У члану 2, ставу 2 Опште декларације о правима човека пише следеће: „У вршењу својих права и остваривању слобода свако може бити подвргнут само оним ограничењима која су предвиђена законом у циљу обезбеђења нужног признања и поштовања права и слобода других и у циљу задовољења правичних захтева морала, јавног поретка и општег благостања у демократском друштву.“ Циљ је слободно спајање заједнице која омогућава културну различитост и која је отворена за различите културне традиције у оквиру људских права. Људска права не спомињу обавезујући модел брака или породице.

И у исламском свету је било покушаја да се појам људских права изведе директно из Курана.⁷ Што се тиче права жена, може се рећи да са историјског становишта напомене у Курану које се баве женама представљају корак напред у правцу њихове заштите, као и у Библији где напомене о смртној казни сужавају опсег њене примене. Занимљиво је приметити да постоје исламски теолози који се залажу за секуларизацију, говорећи да легитимисање земаљске власти кроз религију представља светогрђе, јер деградира јединственост и трансцендентност Бога.⁸

Уколико се погледају аргументи које ислам и хришћанство дају против концепта људских права, могу се приметити сличности: у многим случајевима у исламској традицији, где се политичка моћ изводи из Курана, има недовољно простора за политичко учешће подређених, што је случај и са Божанским правом европског феудализма.

У случајевима кршења људских права, постоје и примери када се различите културе поклапају. Воле Сојинка истиче да је у затворима широм света одузимање прибора за писање уобичајена казна за затворнике.

---

⁷ Иако супротних примера има много више.

⁸ Bielefeldt, стр. 44.

Какви су резултати ових налаза?

- Као прво, не постоји ниједна културна традиција која „заступа“ људска права.
- Друго, како је рекао Воле Сојинка, из разних културних традиција могу се извући аргументи и стратегије који понижавају или уздижу људска бића, било да су у питању ропство и утњетавање или ослобађање људских бића.
- Као треће, ту је култура: културна традиција није стабилна, већ се мења и развија, што се данас дешава више него раније, будући да је наступило доба глобализације и комуникација без граница.

IV. Јесу ли људска права и даље одговарајући концепт у доба глобализације?

Неки од оних који, како је раније споменуто, жале над наводно индивидуалним концептом људских права, за то окривљују неограничени индивидуализам данашњег глобализованог света. Као контратежу овоме залажу се за декларацију о људским одговорностима. *InterAction Council*, светско удружење пензионисаних државника је 1997. године представио први нацрт. У њему има неколико суштинских недостатака:

- Како је већ раније речено, основна претпоставка да су људска права искључиво појединачна по свом приступу није тачна. Општа декларација о правима човека наводи у члану 29, став 1: „Свако има дужност према заједници која једина омогућава слободно и пуно развијање његове личности.“ Или, како каже бискуп Волфганг Хубер: „Људско достојанство се материјализује у животу заједнице.“ Тврдња да су људска права одговорна за индивидуализацију у свету је већ дуго аргумент против људских права, јавивши се пре глобализације, док је водећи проповедници често користе када се противе концепту људских права.

- У односу државе и појединца не постоји симетрија између права и обавеза. Људска права заснована на идеји људског достојанства су старија од државе, неотуђива и безусловна. Она се не дају уз услов да се испуне извесне обавезе. И опасни криминалци имају људско достојанство које се мора поштовати. Људска права представљају противтежу потчињавању грађана држави којој су дали монопол на употребу силе. Људска права штите грађане од надређеног положаја државе, који потиче од њеног монопола на употребу силе. Како је већ поменуто, она су ограничена правима и слободама других људи.

Поврх тога, чланови нацрта су лабаво формулисани, те се могу злоупотребити. Члан 4 овог нацрта наводи категорички императив Имануела Канта: „Поступај тако да максима твога деловања може да послужи као један општи закон“;⁹ изјављујући „Поступај онако као што желиш да поступају са тобом“. У члану 10 наводи се обавеза свих људи да развијају своје способности кроз марљивост. Ко ме је ово упућено? Практично никоме, јер у члану 13 овог нацрта пише следеће: „Политичари, државни службеници, економски лидери, писци, уметници...“ Резултат би лако могао бити неки модел друштва који није отворен за другачије културне традиције.

Људска права нису упутства за добро владање у животу појединца или заједнице, већ представљају правни и политички оквир за достојанствен живот. Супротност слободе коју гарантују људска права није политичка нити општа солидарност, већ угњетавање од стране државе или заједнице. Људске обавезе могу дати моралне смернице за заједнички живот људских бића, али не на истом нивоу као људска права, нити могу имати исту обавезујућу снагу.

---

⁹ Употребљен је превод Данила Н. Басте из БИГЗ-овог издања *Кришике чистіої ума*.

V. Шта онда имплицира концепт универзалности људских права?

Неки аутори сматрају да су људска права толико нов концепт да нису компатибилна са било којом постојећом културном традицијом и да представљају потпун раскид са било каквом традицијом. Опасност је у томе што се на традиције гледа као на нешто назадно што се мора сузбити. Овакво веровање у напредак је проблематично исто колико и извођење људских права из строго традиционалних западних корена. Људска права не обавезују људска бића да напусте своју културу.

Како се људска права не могу поистоветити са једном или другом културном традицијом, она представљају реакцију на фундаментална искуства неправде и угњетавања на свим континентима и у свим културним традицијама. За њих је требало борити се у свим друштвима, што треба и данас чинити.

Идеју људских права могу прихватити различите културе и културне традиције. У овом погледу дискусија о универзалности људских права може бити од велике помоћи, али не тако што ће се људска права искључити из извесних традиција, нити још више делећи људе ускраћујући им могућности и сазнања, већ тако што ће се разлике међу традицијама схватати озбиљно, али ипак настојећи да се сазна које додирне тачке постоје. Овај напор требало би да буде битан део дијалога између религија и култура с циљем да се створе заједнички језик и култура људских права.

ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ЕВРОПСКУ БЕЗБЕДНОСТ И САРАДЊУ

Др Симона Санторо¹

Резиме

Овај чланак приказује рад Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС, некада КЕБС), који се одвија изван непосредној делокрућу црква, али са којом цркве, као и друге институције, желе да се повежу.

1. Увод

На недавно одржаном састанку у Бриселу, европски комесар Оли Рен споменуо је како двадесета годишњица пада гвоздене завесе и пета годишњица проширења ЕУ на још десет нових држава чланица чине да 2009. година постане прави тренутак да се осврнемо на проширење као једно од најмоћнијих политичких оруђа ЕУ.²

Крај Хладног рата био је прилика да се промени слика Европе кроз интеграцију нових демократија у ЕУ, а које су некада биле под једнопартијском влашћу. После пада Берлинског зида, ЕУ је спровела процес проширења и интеграције који је довео до пријема десет нових чланица 2004. године (Пољска, Чешка, Словачка, Мађарска, Литванија, Летонија, Естонија, Словенија, Малта и Кипар) и још две током 2007. (Бугарска и Румунија).

---

¹ Др Симона Санторо је саветник за верске слободе у Канцеларији за демократске институције и људска права (ODIHR). Ставови изражени у овом чланку су њени и не одражавају нужно ставове ODIHR-а.

² Enlargement Newsletter, 23 February 2009, доступно на http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/newsletter/220209_en.htm#a2

На хоризонту се назире нова догађања из бивших југословенских република, као што су Хрватска и БЈР Македонија, а које су постале земље кандидати.

Процес уједињења Европе заснива се на томе да новопридошле земље стичу функционалну тржишну привреду, стабилне демократске институције које могу гарантовати ваљано управљање, владавину права и поштовање људских и мањинских права. Ово су исти принципи којих се држе земље Источне Европе и Кавказа, који је донекле на периферији, у замену за привилеговано партнерство са ЕУ кроз политику европског суседства.

Нова Европа која извире из ових промена је, међутим, само делимично нова. Она се темељи и на ономе што је учинила Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) још од свог настанка током седамдесетих година двадесетог века.

2. Људска права у паневропској перспективи

Настајући као форум за дијалог Истока и Запада током Хладног рата, тадашња Конференција за европску безбедност и сарадњу (КЕБС) окупила је 35 држава, од САД до СССР-а, од Исланда до Југославије, да би се разговарало о томе како унапредити сарадњу и спречити конфликт.

Усвојен је Хелсиншки завршни акт (1975) који је дефинисао основе за стабилне и безбедне односе између држава чланица. Занимљиво је да концепт безбедности није био ограничен на војне аспекте, иако су они имали важну улогу, већ је обухватао и економски развој и поштовање људских права. У терминологији ОЕБС-а ово су три димензије безбедности – војна, економска и људска, а сматрају се међузависним и недељивим. Хелсиншки завршни акт многи сматрају револуционарним достигнућем, јер су се његови потписници обавезали да заснују односе на поимању да ће поштовање људских права донети мир и сарадњу. Тиме су „људска права од маргиналне ставке на паневропском

политичком плану претворена у тему од кључне важности.³ Занимљиво је да је један од главних принципа одређених да регулишу односе међу државама чланицама слобода вероисповести или уверења.⁴

Ови принципи даље су разрађени на низу састанака одржаних у Београду (1977–87), Мадриду (1980–83) и Бечу (1986–89). На пример, у Завршном документу бечког састанка (1989), државе учеснице су истакле важност гарантовања остваривања људских права, између осталог и тако што ће основни текстови створени у оквиру КЕБС-а постати доступни свим грађанима, тиме што ће омогућити појединцима да познају своја права и дужности на овом пољу и делују у складу са тиме, и тако што ће објавити и учинити доступним све законе, прописе и процедуре које имају везе са људским правима и основним слободама.

Како је овај процес већ одмакао, оснивање постхладноратовске организације утемељене на људским правима било је сасвим природно. Новембра 1990. године државе чланице КЕБС-а су потписале Париску повељу за нову Европу. У еуфоричној преамбули су изјавиле да је наступило ново доба демократије, мира и јединства. Сложиле су се да ће их принципи Завршног документа водити у будућност испуњену амбицијама, баш као што су омогућиле стварање бољих односа у претходних петнаест година.

---

³ Louis Henkin, Human Rights and „Domestic Jurisdiction“, нав. према Т. Jeremy Gunn, „The Organization for Security and Co-operation in Europe and the Rights of Religion or Belief“, у Peter G. Danchin and Elizabeth A. Cole (ур.), *Protecting the Human Rights of Religious Minorities in Eastern Europe*, Columbia University Press, 2002.

⁴ Седми принцип Хелсиншког завршног акта признаје право појединца „да исповеда и испољава, сам или у заједници са другима, религију или уверење у складу са тиме како му налаже савест.“ Током Хелсиншког процеса, овај принцип је прерастао у свеобухватан списак обавеза које се односе на слободу вероисповести или уверења. Сматра се да је Завршни документ бечког састанка „најимпресивнији мултилатерални споразум који је до сада усвојен, а који гарантује верска права“. Види Т. Jeremy Gunn, нав. дело.

Париска повеља је створила путоказ за године које ће наступити. Правац је био јасан, а одредили су га основни принципи, у које спадају и следећи:

- изградња, консолидација и јачање демократије као јединог система владавине;
- заштита и унапређење људских права, као природених права свих људских бића и стварање ефикасних начина за спречавање њиховог кршења;
- подршка принципу једнаког уживања људских права без дискриминације;
- поштовање идентитета националних мањина, што је део универзалних људских права;
- борба против расизма и нетолеранције.

Још један битан корак напред у заштити људских права начињен је на московском састанку у октобру 1991. године, када су државе недвосмислено објавиле да преузете обавезе у овом домену нису само питање одређене државе, већ легитиман интерес свих држава учесница.⁵

Еволуција КЕБС-а наставила се наредних година, како на нормативном, тако и на институционалном плану. Обавезе су проширене, а институције и теренске операције обезбедиле су извршно оруђе за оно што је договорено за преговарачким столом. КЕБС је 1995. године постао ОЕБС, тј. организација. У овом тренутку ОЕБС има 56 држава чланица. ОЕБС има Секретаријат, Стално веће земаља учесница које се састаје сваке недеље, институције као што су Канцеларија за демократске институције и људска права (ОДИНР), Високог комесара за националне мањине и представника за слободу медија, као и 19 теренских

---

⁵ P. Terrence Hopmann, *The Helsinki Final Act after 30 Years: Addressing the Future of European and Global Security*, remarks delivered at Finlandia Hall, Helsinki, Finland, 1 August 2005, доступно на http://www.osce.org/documents/osce/2005/08/15944_en.pdf

операција у Источној и Југоисточној Европи, на Кавказу и у централној Азији.

3. Због чега је ОЕБС и данас битан?

Иако је ОЕБС највећа регионална организација за безбедност, истовремено је и механизам за заштиту људских права. За разлику од осталих међународних организација, овај систем се заснива на политичким обавезама – за разлику од законски везујућих норми – које државе чланице прихватају од Хелсиншког завршног акта. Недостатак судских одлука и санкција не значи да поштовање обавеза од стране држава учесница не подлеже преиспитивању. ОЕБС је заснован на механизму ревизије који предвиђа *ad hoc* састанке и конференције на којима се дискутује о испуњавању обавеза. Ови догађаји повезују државе учеснице и грађанско друштво на једнаким основама.

Према неким тумачењима, хелсиншки процес је одиграо улогу у демократским реформама које су утицале на пад Совјетског Савеза,⁶ као и на настанак грађанског друштва које се супротставило режимима у Средњој и Источној Европи.⁷ Још од почетка деведесетих година прошлог века, ОЕБС је веома активан и на спречавању сукоба и њиховом разрешавању, као и на унапређењу демократије. Теренске операције ОЕБС-а у Југоисточној Европи и подршка изборном процесу само су два примера активног учешћа ове организације. Поврх тога, заснованост на консензусу и инклузивни приступ допринели су стварању заједничке културе, тј. правних тековина ОЕБС-а међу државама учесницама, дипломатама, стручњацима, НВО и осталим заинтересованим, која одавно превазилази политичке поделе. Ово представља солидну основу за пут према новој Европи која може да допуни и ојача напоре ЕУ.

⁶ Coit Blacker, *The Collapse of Soviet Power in Europe*, Foreign Affairs, Vol. 70, No. 1, 1990–91, стр. 88–102.

⁷ Emanuel Adler, „Seeds of Peaceful Change: the OSCE’s Security Community Building Model“, у Emanuel Adler и Michael Barnett, *Security Communities*, Cambridge University Press, 1998.

ОД КУЋЕ СТРАХА ДО КУЋЕ ЉУБАВИ

Пречасни Франк Канијор

Резиме

„На основу хришћанске вере, залажемо се за хуману, друшћивено свесну Европу у којој владају људска права и основне вредности мира, правде, партиципације и солидарности.“ (Спразбур, 22. 4. 2001)

„Показао ми је, човјече, што је добро; и шта Господ није од тебе осим да чиниш што је право и да љубиш милости и да ходиш смијерно с Богом својим?“ (Михеј 6:8)

1. Увод

Појам путовања од страха до љубави, које чини део његове миротворачке духовности, популарисао је покојни Хенри Ноу-вен. У својим текстовима описује га као кретање са места на коме смо окружени „огромном мрежом питања која нас брину, а која воде многе, ако не и већину, у свакодневним одлукама“¹ да бисмо стигли тамо где можемо преиначити ова питања са најбезбеднијег места – а то је љубав према Богу. Он нуди Исуса као пример некога ко се противио одговарању на питања постављеним из жеље да се оствари престиж, утицај, моћ и контрола, јер су потекла из куће страха. Ноувен каже: „Исус преображава таква питања својим одговором, тако да питање постаје ново, и тек тада завређује одговор.“²

¹ Nouwen, H., *In the House of the Lord – The Journey from Fear to Love*, DLT, 1986, стр. 4.

² Исто, стр. 6.

Овакви одговори могу стићи само из куће љубави, коју Ноу-вен описује као „кућу Христову, место где можемо размишља-ти, говорити и деловати како заповеда Бог, а не како то чини свет испуњен страхом. Из ове куће чује се глас љубави како го-вори: 'Не бојте се... хајдете за мнош... дођите и видите... идите по свему свијету и проповједите јеванђеље... приближи се цар-ство Божије...'”³ Ноувен не схвата наивно отпор према таквом кретању у нашем циничном и секуларном западном друштву, па објашњава миротворачку духовност засновану на молитви, отпору и заједништву, који су основа да би се кренуло у том правцу.⁴

Чини се да извештај актуелних питања о људској безбед-ности и људским правима исходи из куће страха. Питања су овак-ва: Како се можемо уверити у то да смо безбедни од терористич-ких напада у Европи? *Како још боље да заштитимо себе и своје њородице од криминалаца? Шта је њој предно да бисмо својој деци њарантовали и њии живојии сѡндард у каквом смо и сами ужива-ли? Каква су моја њрава да се заштитим од уљеза који њретѡе мојој безбедносѡи? Како да сѡречимо да у њашу земљу/ѡрад/заједницу дође још досељеника?* Оваква питања откривају нашу страшљиву и дезинформисану перцепцију онога што чини мир на Западу и морамо хитно спознати и одговорити на конкретан тренутак *каироса*⁵ који нам прети, уколико желимо да избегнемо пустош и тугу коју овакав неуспех доноси!

³ Исто, стр. 7.

⁴ Nouwen, H., *The Road to Peace*, уредник John Dear, Orbis Books, 1998. (обја-вљено постхумно).

⁵ *Kairos* (καίρος) старогрчка реч која означава погодан тренутак или право време. Стари Грци су имали две речи за време, *chronos* и *kairos*. Док се прва реч односи на време које тече, друга означава тренутак, неодређени период у коме се дешава нешто значајно, а шта је значајно зависи од говорника. *Chronos* је квантитативне, а *kairos* квалитативне природе. *Kairos* даје трансцендентну вредност времену (*chronos*). Због погрешно одабраног *kairos* човек може за-жалити. (Mark Freier, „Time measured by Kairos and Kronos“, 2006.)

У овом раду аутор покушава да резимира неке кључне ставке које се тичу људске безбедности и људских права на основу промене парадигме коју је предложила Оксфордска истраживачка група (*Oxford Research Group*), а која се назива парадигма „контроле“ и „одрживе безбедности“ и пружа практичан путоказ за сеобу из куће страха у кућу љубави.

2. Одржива безбедност

Оксфордска истраживачка група (ORG) већ више година анализира узроке глобалне небезбедности и развија алтернативне реакције на овакве претње. ORG је идентификовао четири међусобно повезане тенденције које извесно воде до глобалне и регионалне нестабилности, као и масовног страдања које се не може поредити ни са једном потенцијалном претњом.

- Климатске промене
- Супарништво у надметању за ресурсима
- Маргинализација већинског света
- Глобална милитаризација

ORG верује да се актуелне реакције на ове тенденције кроз парадигму контроле могу окарактерисати као покушај да се одржи *status quo* путем војних средстава и контролисањем претњи по безбедност без бављења кључним узроцима. ORG сматра да је актуелна безбедносна политика штетна по саму себе на дуге стазе и предлажу нови приступ заснован на одрживој безбедности. Главна разлика између овога и парадигме контроле јесте у томе што одржива безбедност не покушава да употребом силе једнострано контролише претње („напад на симптоме“), већ има за циљ да кроз сарадњу елиминише кључне узроке претњи уз употребу најефикаснијих средстава („лечење болести“). ORG верује да се ово најбоље може постићи развојем безбедносне политике која користи превентивне, а не реактивне стратегије и која има глобално усмерење.

ORG развија и унапређује оквир за одрживу безбедност још од почетка 2005. године, са циљем да знатно измени начин на који власт и јавност схватају праве претње по глобалну безбедност у 21. веку како би се развиле стратегије за одговор на ове претње, те се тиме створила одржива безбедност за све. Одржива безбедност инкорпорира људску безбедност као основу овакве политике и деловања у Европи и у иностранству. Више информација доступно је на следећој адреси: http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/projects/moving_towards_sustainable_security.

3. Утицај глобалних трендова на људску безбедност

Описане глобалне претње нарушавају људску безбедност у различитим контекстима, што на крају крши свачија права. Економска, еколошка, енергетска криза и несташица хране представљају претње по безбедност како у развијеним земљама, тако и у онима у развоју, што истиче потребу за координираним глобалним одговором заснованом на принципима солидарности, одрживости, супсидијарности и социјалне правде у оквиру људских права.

На пример, ММФ процењује да ће последице економске кризе која је започела недавним крахом финансијских институција повећати дугове развијених привреда земаља групе Г20 за 40%. Земље као што су нпр. Немачка и Велика Британија које су доживеле „системску кризу“, имале су пад производње од 27%, што износи преко 980 милијарди евра у случају Немачке, односно 600 милијарди у Великој Британији.

У коментару о овом проблему у чланку који је пред састаanak министара финансија ЕУ у Бриселу од 7.9.2010. објавио *EU Observer*, Елиза Форд, шеф бироа Оксфама за ЕУ, позвала је на увођење пореза на финансијске трансакције у Европи и написала следеће:

*„Обични људи широм Европе су њешко појођени. Милиони су ос-
тали без њосла, док њаише стѡићирају. Поишћо су оѡали ѡриходи*

4. Приступ људској безбедности заснован на људским правима

Веза људске безбедности и људских права има чврсте основе. У чланку посвећеном овој теми, Берtrand Рамчаран⁶ пише: „Људска права и основне слободе се морају поштовати, обезбедити и заштитити уколико хоћемо да појединац развије свој пуни потенцијал и удише ваздух слободе.“ Рамчаран сумира везе безбедности појединца, државне и међународне безбедности на следећи начин: „Безбедност појединца мора бити основа за безбедност државе, а безбедност државе заснована на безбедности појединца мора бити основ међународне безбедности. Безбедност државе и међународна безбедност не могу се остварити без поштовања безбедности појединца кроз поштовање људских права и основних слобода.“⁷

Мање је јасно како ово постићи „у свету неравнотеже моћи, неједнаког квалитета власти, социјалних и економских разлика, супротстављених система вредности и фрапантних кршења људских права“.⁸ Рамчаран апелује на државе чланице да размотре стратегије владања засноване на људским правима, тј. „свесну одлуку влада и грађана да циљ владавине буде достизање кључних људских права – грађанских и политичких, економских, социјалних и културних.“⁹ Осим тога, Рамчаран констатује и то да нису све државе ажурне и одговорне према својим бирачима и да организације грађанског друштва имају кључну улогу у томе да помогну остварењу овог циља у сарадњи са Уједињеним нацијама.

⁶ Bertrand Ramcharan, „Human rights and human security“, *Disarmament Forum*, Spring 2004, стр. 40; види: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/outreach/ramcharan.pdf>

⁷ Исто, стр. 40.

⁸ Исто, стр. 40.

⁹ Исто, стр. 41.

Међутим, изазови при унапређивању људске безбедности кроз људска права остају велики и истиче се колико је тешко прећи пут од дискурса људских права до стварања културе људских права и разумевања дужности и обавеза које их прате. Ово је постало још компликованије због тзв. рата против тероризма и ерозије грађанских слобода у САД и деловима Европе у контексту после 11. септембра. У остатку овог рада покушаћемо да идентификујемо какав конкретан допринос европске цркве могу дати у овом процесу утемељеном на нашем схватању правде и моралности и теистичкој заснованости људских права.

5. Правда и морална акција

Као хришћани имамо моралну обавезу да поступамо праведно (како налажу милост и доброта) на шта нас подсећа пророк Михеј. У питању је оно што Јоханес ван дер Вен назива „правда која се руководи љубављу“,¹⁰ што контрастира са размишљањем о правди Лоренса Колберга¹¹ и теоријом Џона Ролса о дистрибутивној правди заснованој на добро осмишљеном и користољубивом либерализму који искоришћава друштвени уговор.¹² Правда

---

¹⁰ Van der Ven, J., *Formation of the Moral Self*, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1998, стр. 219.

¹¹ Лоренс Колберг (*Lawrence Kohlberg*) био је амерички психолог специјализован за истраживање моралног образовања и моралног суђења. Најпознатији је по теорији о развоју моралности у ступњевима, у којој су описана три ступња (преконвенционални, конвенционални и постконвенционални) и шест стадијума моралности, а који се могу описати и путем праведног суђења.

¹² Џон Ролс (*John Rawls*, 1921–2002), амерички филозоф политике, у својој књизи *Теорија правде* (*Theory of Justice*) тврди да размишљање о правди значи упитати се на које бисмо принципе пристали у почетној фази равноправности. Ово нас води до хипотетичког друштвеног уговора из кога проистичу два принципа правде. „Први принцип обезбеђује једнаке основне слободе за све грађане, као што су слобода говора и слобода веровања. Овај принцип има приоритет у односу на јавно добро и опште благостање. Други принцип се односи на друштвену и економску једнакост. Иако не захтева једнаку расподелу прихода и богатства, овај принцип допушта друштвену и економску неједна-

која се руководи љубављу, или Божанска правда, како то објашњава Ван дер Вен, разликује се од људске правде због тога што се руководи безусловном љубављу и утиснута је у општу милост и солидарност. „На основу ове Божанске правде, која се руководи љубављу, људи могу да делају праведно, праштајући, милосрдно и са љубављу. То могу јер су окружени Божијом благонаклоношћу и солидарношћу, која претходи, иницира и евоцира бригу људских бића према другима“.¹³

Љубав према Богу и ближњему је тесно повезана са овим конструктом, док се љубав према другоме схвата као најбитнија морална врлина. „Ово је у супротности са Колберговим поимањем да је правда врлина над врлинама (Kohlberg 1981:30). Љубав је суштина Бога, па је стога сама основа, срж и синтеза моралности. Бог је љубав, а љубав је Бог.“¹⁴ Док способност расуђивања из перспективе морала или праведности не води нужно до моралности или праведног деловања, „правда која се руководи љубављу“ нас нагони да делујемо у име слабих, нарочито оних који пате, сиромашних, дошљака, угњетених, прогоњених и непријатељски расположених. Ово деловање надахнуто љубављу требало би да се заснива на принципима солидарности, одрживости, субсидијарности и социјалне правде у оквиру општег добра.

Уколико правда руковођена љубављу ствара основу за морално деловање, онда теистичка утемељеност људских права обезбеђује начело за поступање према другим људима у складу са инхерентном вредношћу која им је подарена тиме што су створени према лику Божијем.

кост која доноси корист најсиромашнијим припадницима друштва.“ (Michael J. Sandel, *Justice, What's the Right thing to do?* Penguin Books, 2009, стр. 143.)

¹³ На основу оваквог схватања правде, Ван дер Вен тврди да су због тога хришћанска дела из љубави и правде у основи пасивна. „Они добијају оно што ураде, дугују оно што изведу и усмеравају оно чему су допустили да прође. Пре него што ће извршити правду, они су јој подложни.“ (Van der Ven, *Formation of the Moral Self*, стр. 219.)

¹⁴ Van der Ven, *Formation of the Moral Self*, стр. 220.

6. Теистичка утемељеност људских права

У својој расветљујућој књизи о правди и људским правима, Николас Волтерсторф разматра да ли је без спомињања Бога код сваког људског бића могуће идентификовати нешто што му даје достојанство које је довољно за утемељење људских права.¹⁵ Аутор закључује да ће покушаји секуларног утемељивања људских права у способности рационалног деловања (Кант) или Дворкинов приступ заснован на достојанству доживети неуспех, јер не могу да објасне инхерентну или унутрашњу вредност људских бића када је њихова способност за рационалну аргументацију или креативност знатно нарушена, као нпр. код дементних. Он верује да иста тешкоћа постоји код теистичког утемељења људских права заснованих на Божијем лику, које се тумачи као остварење моћи или инхерентна вредност заснована на људској природи.¹⁶

Волтерсторф, међутим, тврди да се теистичко утемељење људских права остварује кроз подарену вредност засновану на Божијој љубави према сваком људском бићу, без обзира на менталне или физичке способности или друштвени статус.¹⁷ Услед ове љубави људска бића су неумањиво драгоцене, а подарена им је

---

¹⁵ Wolterstorff, N., *Justice – rights and wrongs*, Princeton University Press, 2008, стр. 324.

¹⁶ Према мишљењу Волтерсторфа, покушаји да се људска права утемеље на лику Божијем пропадају из истог разлога као и када се секуларни покушаји схватају као наредбе господства [господство = анђеоски чин; прим. прев.] или као људска природа, јер се ово прво такође заснива на способности расуђивања, а друго на разлици између људских бића и онога што није створио човек.

¹⁷ Волтерсторф тврди да „уколико Бог воли људско биће љубављу кроз повезаност, онда љубав подарује велику вредност том људском бићу, а када би остала створења била свесна те љубави, постала би љубоморна.“ Он стога закључује да „уколико Бог једнако и увек воли свако људско биће кроз повезаност, природна људска права јесу садржана у вредности коју је та љубав подарила људским бићима. Поштовање према тој вредности захтева природна људска права.“ (Wolterstorff, стр. 360.)

вредност заснована на Божијој љубави кроз повезаност с њим. Ова љубав је основ природних права – она су усађена у вредност коју је та љубав подарила људским бићима и захтева реакцију изражену кроз љубав према Богу и ближњем свом, као и поштовању и признавању права које такав однос инкорпорира.¹⁸

Утемељеност природних људских права у вредности коју је људским бићима подарила Божанска љубав доступна је свима који се држе теистичких уверења и смешта нас у кућу љубави коју Ноувен идентификује као Христову кућу. Из ове перспективе успевамо не само да преиначимо бојажљива питања о људској безбедности, већ се ватрено залажемо за приступ људској безбедности заснован на схватању да су таква права утемељена у вредности људских бића које Бог воли.

7. Примена и импликације на људску безбедност

Примена овог схватања и перспектива на глобалне претње безбедности споменуте у овом раду пружа хришћанима одличну основу и јединствен одговор на дискурс људских права и људске безбедности. У даљем тексту су наведени примери који могу показати како се европске цркве и верске групе могу ангажовати у овој дискусији.

7.1. Борба против страха и незнања – као они који схватају инхерентну вредност људских бића која Бог воли, морамо да на креативан начин покушамо да преобликујемо актуелни дискурс о људској безбедности у Европи, исти који се заснива на страху и незнању. Ово се нарочито односи на дискурс и одговор на тзв. рат против тероризма, који је заснован на све чешћим сигнаlima

¹⁸ Волтерсторф сматра да је „право нормативни друштвени однос. Конкретно право је легитимна жеља појединца да га рационалне особе и друштвени ентитети који су способни да рационално делују третирају на одређени начин. Поседовање права на овакво третирање значи да једно овакво добро надилази остала добра. Право на такво добро је јаче од свих добара на које нико нема право.“

за узбуну и стереотипу људи из нехришћанских верских група, а нарочито муслимана, ставу према мигрантима и тражиоцима азила заснованом на поимању да је Европа „тврђава“, као и лажној премиси да ће увођење западне демократије излечити сва друштвена зла. Приступ заснован на људским правима захтева да схватимо како страх и предрасуде нису само огрешење о друге тако што им ускраћујемо легитимну жељу да их рационалне особе третирају на одређен начин, већ недостатак поштовања према њима као људима које Бог воли и којима је подарио непроцењиву вредност. Наше међуконфесионалне и културне интеракције морају се издићи изнад ових проблема.

7.2. Друштвено и економско искључивање – у економски напетом амбијенту Европе насталом услед мера штедне које државе иницирају као одговор на глобалну економску кризу, потребно је идентификовати маргинализоване људе који се суочавају са друштвеним и економским искључивањем, као што су Роми у Француској и осталим европским државама, а чија се права и слободе, нарочито она која се тичу безбедности и права, драстично крше. Да би стекле увид о друштвено искљученима, европске цркве морају се изместити из центра на маргине друштва, где се може распознати деловање Бога међу искљученима и напаћенима.

7.3. Нуклеарно оружје и остала оружја за масовно уништавање – као цркве, ми морамо наставити да се залажемо за свет без нуклеарног оружја, у складу са захтевом већине држава и чланица Светског савета цркава да се започне дискусија о потпуном укидању нуклеарног оружја, а који је упућен у Њујорку на недавно одржаној конференцији о ревизији Споразума о неширењу нуклеарног наоружања. Обнављање претњи нуклеарним оружјем, на које одлазе милијарде долара у тренутку када се смањују трошкови јавних служби, укидају радна места и повластице, неморално је и неправедно, па се томе треба успро-

тивити позивајући се на моралност, економску и колективну безбедност.

7.4. Дискурс праведног рата и ерозије грађанских слобода, приватности и патриотизма у Европи – као хришћани треба да анализирамо и оспоримо однос између Цркве и државе заснован на парадигми хришћанства који већ стотинама година обликује дискурс националне безбедности. Још од доба Августина, ова парадигма прихвата теорију о праведном рату као одговору хришћана на рат, а разрадило ју је неколико средњовековних мислилаца, међу којима је и Тома Аквински.¹⁹ Ово се знатно разликује од ставова хришћана током првих 170 година црквене историје, када су верници већином били пацифисти, а Црква је била мирољубива заједница оних који следе Кнеза мира. Док већи део Европе улази у постхришћанско доба, стичемо јединствену прилику да у дискурсу о безбедности и вођењу рата пређемо са парадигме „контроле“ на парадигму засновану на дискурсу моралних права. Овај дискурс треба да се бави и хришћанским тумачењима патриотизма и затражи да се повинујемо Богу, а не човеку, када бранимо грађанске слободе и право на приватност које потиче из достојанства какво доликује вредности која нам је подарена зашто што смо Божија деца.

7.5. Култура довољности – финансијска криза и глобална економска рецесија изнеле су на видело културу похлепе и претеривања која је суштина финансијског система и западне културе

¹⁹ Теорија праведног рата је установила критеријуме на основу којих би се неки рат сматрао праведним. У разрађеном облику ова теорија има шест главних елемената: 1) Рат се мора објавити из оправданог разлога. 2) Рат се мора водити са добрим намерама. 3) Мора бити основа да се претпостави да ће рат имати више добрих него лоших последица. 4) Рат се мора водити пропорционалним средствима, тј. морају се избећи цивилне жртве. 5) Рат мора бити последња мера пошто су испуњене све остале могућности. 6) Рат мора објавити и водити легитимно тело. (Извор: Murray, S., *Post-Christendom*, Paternoster, 2004, стр. 116.)

засноване на глобалној економији оскудице и страха, а у супротности је са Божијом милошћу и довољношћу. Током финансијске кризе у Азији из 1999. године, цркве су на екуменској конференцији у Бангкоку упутиле јавно писмо црквама на северу, у коме се спомињу наше незадовољство и благостање. Најзначајнији је следећи цитат из писма:

*„Осим бола и њајни овде на јују, њостіоје и њрејње на северу. Чули смо за сиромаштво, које се враћа и у ваша многа бојајија друштва. Добили смо и извештаје о еколошким катастрофама код вас, као и о оштравању, усамљености и злостављању жена и деце. А све се то дешава док већина ваших цркава губи све више њријадника. Ми смо се зајинили зар већи део њога није њовезан са бојајством и жељом да стіекнеће још више бојајства. Зар у зајадном схватању људских бића и друштва нема неке заблуде, која увек іледа у будућности и жели да је њобољша, чак и када то њодразумева све више њајње у вашим друштвима и на јују? **Зар сће заборавили на бојајство које је њовезано са довољношћу?** Уколико, како њише у њрвој глави Посланице Ефесцима, Бој жели да све и свакоја стіави њод власти Исуса Христіа, свој њастіира, што је Божија глобализација (!), зар брїа о њприроди и дељење са остіалима не би ѡребало да буду ѡлавна одлика нашеї начина животоа, уместіо да се ѡотїуно ѡредајемо свейовном ѡренду све јачеї конзумеризма?“*

Свакако, и на нашу срамоту, нисмо узели у обзир ово корисно упозорење које су упутила наша азијска браћа и сестре и сада се суочавамо са суровим последицама потрошачког живота на северу које се виде кроз економску, еколошку и енергетску кризу које прете људском друштву у сваком кутку света, при чему најсиромашније државе поново плаћају највишу цену. Правда заснована на љубави захтева хитну реакцију у смислу промене начина живота и зависи од оних који живе у богатим државама Западне Европе и осталих делова света, који морају да живе једноставније и рационалније како би други могли напросто да живе. Као цркве имамо нарочиту одговорност да поступамо праведно, што смо већ утврдили, и ово се мора заснивати на пажљивој анализи

друштвених, економских и еколошких трендова како бисмо се бавили кључним узроцима ових криза заједно са другим организацијама. Имамо и пророчки задатак да пред властима кажемо истину и да се залажемо у име оних чији се глас не чује у јавности. Коначно, имамо пастирски и свештенички задатак да бринемо о жртвама ових криза и да се непрекидно молимо за исправљање неправди на домаћем и међународном плану.

7.6. Култура решавања сукоба и миротворства на локалном нивоу – визија шаломе коју нам дају хебрејски списи је место где ће „сједјети сваки под својом виновом лозом и под смоквом, и неће бити никога да их плаши“.²⁰ Ово одражава контекст свеопштег благостања и безбедности, у коме су сви смештени у кућу љубави. Међутим, када се осврнемо на друштвену стварност европских заједница којима припадамо, схватамо да је пред нама дуг пут до остваривања оваквог квалитета живота и благостања. Ипак, сугерише нам се да је ово изобиље које нам доноси Исус, а као његови следбеници, добили смо задатак да градимо мир и стварамо помирење у својим црквама и заједницама. Као цркве, имамо и кључну улогу у томе да дискурс људске безбедности у Европи преусмеримо тако да се не концентрише на државу, већ на људе, што је неопходно за државну, регионалну и глобалну стабилност и безбедност. Овакав приступ мора нагласити потребу да се одреде главна начела људске безбедности у циљу заштите људи, њихових основних права и слобода и могућности да делују у сопствено име и у име других. Осим овога, морамо развити креативне стратегије које ће у нашим заједницама олакшати прелазак из куће страха у кућу љубави, користећи механизме и процесе за грађење мира и решавање сукоба како би се остварила већа кохезија заједнице, поштовање према разликама и помирење на свим нивоима – са Богом, човечанством, са ониме што није човек створио и у себи самима, јер, како нас подсећа Фрањо Асишки: „Док се на речима залажете за мир, нека вам буде још јачи у срцу.“

²⁰ Михеј, 4:4.

11. СЕПТЕМБАР – КРАЈ ЉУДСКИХ ПРАВА? – БЕЗБЕДНОСТ ПРОТИВ ЉУДСКИХ ПРАВА?

Проф. др Малколм Еванс

Резиме

Од 11. септембра многе наше прејидошавке о улози и важности људских права доведене су у питање, а нарочито када је угрожена безбедност државе. Иако неки ово виде као ерозију вредности људских права, то није случај, већ наовештава да се људска права схватају изузетно озбиљно на највишим нивоима и верује се да је сигурности са стандардима људских права од суштинске важности уколико извршена акција треба да има легишимитет. Уколико то значи да се ови стандарди преиспитују, то би требало издравити, јер то указује на чињеницу да су људска права „сазрела“ као главно оруђе за оцењивање квалитета власти.

Увод

Неоспорно је да су догађаји од 11. септембра имали трајан ефекат на свет у коме живимо. Политичке, економске и друштвене последице овог догађаја и даље се осећају, а ми ћемо наставити да их осећамо још много година. Овај дан однео је многе жртве. А да ли су и људска права једна од њих? С једне стране, исувише је лако ово констатовати, јер потребно је само осврнути се на ужасе који су се тада десили, као и на бол и патње који су доживели милиони људи у оквиру „рата против тероризма“ и као његове последице. Ово би, међутим, била грешка. УН и даље усвајају споразуме и декларације који постављају стандарде. Новоосновани Савет за људска права створио је ефикасан процес на основу новог Универзалног периодичног прегледа. Тела као

што су Европски суд за људска права добијају све више жалби и доносе пресуде чешће него до сада. Политичка и институционална машинерија за међународну заштиту људских права ради пуном паром и активна је колико и до сада, а по свој прилици, још и више.

С друге стране, промена јесте било, у смислу да су догађаји који су уследили после 11. септембра пољуљали преовлађујуће претпоставке о људским правима и учинили да постанемо свеснији комплексности људских права. Иако 11. септембар није означио крај људских права, вероватно је ставио тачку на њихово релативно симплификовано и идеалистичко поимање, које не препознаје у којој мери захтеви да се поштују људска права садрже низ правних, политичких и културних претпоставки, које се сада све више оспоравају. Због тога улазимо у фазу када размишљање о људским правима постаје све више изнијансирано и комплексније, што је, укратко, зрелији приступ. Уколико једна од последица 11. септембра буде да схватимо да ће се тако заиста и десити, онда ће људска права бити јача, а не ослабљена због тих догађаја. Ипак, време када је било могуће остварити моралну предност једноставним изрицањем оптужбе за кршење људских права у пракси можда је већ за нама. Иако су људска права као правни и етички концепт превазишла изазов који се јавио после 11. септембра, снага језика људских права је опала. Уколико је потребно више се усмерити на суштину него на начин на који је нешто формулисано, онда ће то на крају бити сврсисходно.

Мучење

Можда ниједна друга област није привукла више пажње него мучење и злостављање осумњичених за умешаност у терористичке активности, што представља користан пример. Када је реч о људским правима, мучење вероватно најчешће подлеже забранама. Историјски гледано, мучење се повезује са репресивним режимима који се могу одржати само кроз страх. Законска забрана мучења поистовећује се са неприхватањем тираније и

прихватањем демократско-либералних вредности. Али, када су угрожене управо те вредности, шта треба учинити? Да ли порок икада може бити слуга врлини? Уосталом, ми одобравамо рат како бисмо бранили себе и своје слободе, па зашто онда не и мучење? Ипак, после 11. септембра овај фундаментални принцип је директно оспорен тврдњама да апсолутна забрана није морално одржива. Постало је уобичајено потезати сценарио „темпиране бомбе“ у коме се претпоставља да притвореник има податке неопходне како би се спасли животи многих других, те да се ти подаци морају прибавити и да се мора деловати у складу са њима, уколико се желе избећи губици многих невиних живота. Ово је класична дилема и обично се као противаргумент истиче да иследник никада не може знати да ли особа подвргнута мучењу има тражене податке или је исказ добијен под присилом сам по себи непоуздан и као такав безвредан.

Међутим, и даље се поставља непријатно питање: да ли је икада морално прихватљиво наносити бол и патњу у већој мери него што се сматра допуштеним како би се прибавили подаци који би спречили наношење бола и патње другима? Када се суоче са овим питањем, многи аутори користе оно што би се најбоље могло описати као „технике избегавања“. Неки сматрају да, када је већ неизбежно да ће у таквим околностима бити мучења, било оправдано или не, тада је најбоље регулисати његову употребу како би се обезбедило да употреба мучења буде што је могуће ређа и да подлеже свим неопходним ограничењима. Други пак сматрају да иако апсолутна забрана мора остати, не би смело бити законског оправдања за мучење, околности у којима се десило мучење морају бити узете у обзир како би се казна ублажила. Неки прихватају да, иако друштво као целина не може декриминализовати мучење, постоје прилике када ће то бити етички оправдано и у том тренутку се мора дозволити појединцу да делује у интересу друштва, чак и ако сâм мучитељ мора да плати цену за то.

Схватање да се мучење може сматрати етички прихватљивом реакцијом на опасности са којима се друштво суочава говори о

вредностима које су многима неприхватљиве. Међутим, ово не представља препреку за један суптилнији изазов, а то је покушај „редефинисања“ схватања о томе шта сачињава мучење, као нпр. у случају озлоглашених и сада одбачених меморандума САД о мучењу објављених током 2002. године, а у којима је присутан покушај заступања тезе да се само најфлагрантнији облици мучења, као нпр. употреба електрошокова, дуго батинање које ствара озбиљне повреде итд. могу описати као мучење, док се његови „блажи“ облици, као нпр. симулација дављења, могу описати као „само“ нехумани или понижавајући, па због тога не подлежу великим замеркама. Ипак, још један проблем долази из праксе „ванредног изручења“, када се осумњичени шаљу у друге земље чије технике могу бити „енергичније“ од оних које се користе у држави која премешта притворенике у циљу ислеђивања, што је наизглед добра могућност за оне који не желе да буду исувише блиско упознати или повезани са мучитељским занатом. Следећи проблем је употребљивост података који су прикупљени мучењем. На пример, у Великој Британији постоје судске одлуке према којима докази прикупљени мучењем, у које спадају и мучење које су вршили људи који нису држављани Велике Британије у другим земљама, не могу бити искоришћени у судском процесу, али је и јасно назначено да ово изузеће не важи за исказе добијене поступцима који се не квалификују као мучење, иако сами поступци могу бити сматрани кршењем људских права. Поврх тога, ово правило важи само за употребу исказа на суду, тако да безбедносне службе могу слободно деловати на основу података прикупљених мучењем страних држављана, а претпоставља се и британских.

Људска права и државни закон

Лако је указати на примере као што су ови, који пружају доказе о ерозији људских права и грађанских слобода. Међутим, истинито је и то да дебате о употреби мучења и изјава прибављених мучењем инспирисане жељом да се демократска друштва зашти-

те од оних који, како се верује, настоје да их униште или да бар убију или повреде оне који живе у тим друштвима. У каквој су вези права осумњичених и појединаца који сачињавају друштво у ширем смислу? Ово је само одраз све присутније дебате о кривичном процесу која се тиче мере у којој се права оптуженог могу калибрисати према правима „жртве“? Како је „индивидуалистичка“ оријентација друштва све чешће под лупом, и како се релевантност интереса шире заједнице све чешће спомиње, готово да и не изненађује што је (несумњиво) индивидуалистички фокус традиционалног поимања људских права доведен у питање. Иако се може дискутовати о томе да ли је ово повезано са последицама 11. септембра, извесно је да постоји додирна тачка са ре-евалуацијом природе равнотеже која постоји између права појединца и права заједница којима припадају. За неке ово представља само одраз све јачег осећаја за друштвену кохезију, а за друге претња основама западног либерализма. Овде је кључно да се таква дебата заиста и одвија и да је усмерена на природу политичке и друштвене структуре, као и на вредности које се са њима повезују, при чему и једно и друго представљају основу за законске оквире који регулишу понашање и грађана и државе. У оквиру те дебате само спомињање проблема, као што је забрана мучења ради поштовања „људских права“ више није битно за њен исход. Све је важније проверити основ за постојање овог права.

Када апстрактно постаје конкретно?

Да ли је ово разлог за забринутост? С једне стране, веома је узнемирујуће видети потребу или општеприхваћене импликације тога што се нека од најбитнијих људских права доводе у питање. Истовремено, међутим, идеја људских права остаје снажна као и до сада и не сме се заборавити да, иако су садржај и тумачење људских права доспели под лупу, важност људских права за то како власти третирају појединце није била подложна озбиљном нити константном оспоравању. Ипак, степен у коме су државе оправдавале своје деловање у оквиру парадигме људских права

је сам по себи изузетан. Ниједан од протагониста догађаја који су уследили после 11. септембра никада није озбиљно покушао да оспори обавезе о поштовању људских права као правно питање иако су неки, као нпр. Велика Британија, искористили прилику да одступе од обавеза које намећу људска права, али само она која су изричито дозвољена у оквиру правних инструмената одакле ове обавезе и потичу. Чак и меморандуми САД о мучењу показују жељу да се понуди некакво оправдање које признаје јачину свеобухватног приступа заснованог на правима. Важност правних последица у домаћем правном дискурсу у Великој Британији и САД је знатно већа него раније и ово се сада примењује на исход знатно већег броја правних питања него раније. И заиста, по свој прилици је дошло до преласка од „политичког“ до „практичног“, тј. од света у којем је улога „људских права“ у пракси више реторичка, тј. средство за пропагирање извесних етичких принципа и подстицање политичких промена, настало је оруђе са директном правном снагом.

После 11. септембра, Велика Британија, САД и остале земље суочиле су се са потребом да се придржавају принципа људских права, док истовремено покушавају да заштите безбедност државе у периоду мира, али који је због актера практично прерастао у рат. Уместо да буду средство за пројектовање либералних вредности Запада, иако су у пракси тек нешто више од пуког инструмента спољне политике са ограниченом вредношћу код куће, постала су велика препрека постизању кључних циљева националне политике. У таквом контексту било је неизбежно да вредности људских права буду изложене притисцима и преиспитивана, што се и десило, а дешава се и даље. Ипак, ово се дешава управо због практичног значаја који су стекла. Иако је некада било могуће у пракси се залагати за људска права у иностранству, истовремено „терајући по своме“ код куће, сада је то све теже. Изазови који се постављају пред наше разумевање обавеза које проистичу из људских права и њихова разрада представљају незаобилазну фазу у остваривању људских права, а не њихово напуштање.

Са практичне стране, ово значи да можемо очекивати даље изазове за прихваћена схватања, јер све већа важност људских права резултира потребом за изнијансиранијим приступима. На пример, уколико искористимо оно што се директно односи на слободу веровања, иако је лако прихватити слободу изражавања као апстрактни појам, није тако лако то учинити када изражена становишта наносе бол и не указују поштовање према туђим назорима, а веома је тешко када на болан начин оспоравају темеље нечијег осећаја за верски идентитет. Али, у ком тренутку овакав израз ограничава слободу изражавања, имајући у виду колико је то право битно за напредак демократског друштва? Исто тако, да ли би поруке упућене верницима требало да буду подложне принципима узајамне толеранције и поштовања који су обавезни у другим облицима изражавања или комуникације? Слично томе, свидело се то некоме или не, надзор и прикупљање обавештајних података јесте и увек је било основно оруђе за одржавање јавног поретка. Да ли су верници недодирљиви? Уколико снаге безбедности могу имати приступ нашим приватним телефонским разговорима, електронској пошти и СМС порукама и уколико их обрађују у интересу јавне безбедности, да ли би требало да из сличних разлога имају приступ и верским церемонијама или разговорима међу верницима и духовним вођама?

На ова питања не постоји једноставан одговор, а уколико се поставе кроз призму људских права, то не помаже њиховом решавању. Она, међутим, пружају оквир и скуп вредности које помажу дискусији. Током деведесетих година двадесетог века, главна „дебата“ у домену људских права била је тзв. азијска дебата, која се тицала универзалности обавеза које потичу од људских права и изазова „културног релативизма“. У овој „дебати“ увек је било дозе извештачености у смислу да као правна обавеза, обавезе проистекле из људских права нису универзално применљиве, а поврх тога, да би била релевантна у различитим културним контекстима, људска права се морају контекстуално и примењивати. Дебата која је настала после 11. септембра показала је да стандар-

ди људских права стоје у узајамном односу не само са културним очекивањима, већ и са општијим политичким, друштвеним и религијским очекивањима, аспирацијама и ванредним ситуацијама. Због тога су људска права све мање мерило легитимитета, па за неке, стога, имају и мање користи. С друге стране, постала су превасходно динамички елемент стварања и разградње друштва којима служе. Гледано у оваквом светлу, нема ни више ни мање тензије између „безбедности“ и „људских права“ него што има било која информативна вредност. Нестало је становиште са краја двадесетог века према коме се на права гледа као на „адуте“ појединца. Иако схватање људских права према коме она нису пре свега евалуативно оруђе, већ скуп водећих начела за практично довршавање друштвених интеракција, несумњиво ће неким изгледати као крај људских права каква познајемо, ово не значи да то заиста и јесте крај људских права. Ствара се већа комплексност, а и већи ризик, али се пружају и изгледи за њихову већу релевантност и шире остваривање. Свакако, упркос многим кршењима људских права која су се десила и дешавају се, значај размишљања о људским правима је на крају ипак постао битнији у свету после 11. септембра док се државе боре са реалношћу импликација овог догађаја.

„МИЛОСТ И ИСТИНА СРЕШЋЕ СЕ“¹ – ЉУДСКА ПРАВА И КОНФЛИКТИ

Др Дејвид Стивенс

Резиме

Овај чланак се бави тензијама између правде и мира, људских права и безбедности, између некадашњих и будућих циљева, позива на правду и мир, као и оних између правде и истине. У чланку је ујошребљен конкретан пример Северне Ирске.

Да ли ће се правда и истина заиста и срести, као што стоји у Псалму 85:10?² Зар не постоји тензија између правде и мира, бар у неким околностима? Суочавање са тероризмом и унутрашњим конфликтима може створити велике недоумице. На пример, да ли људска права треба ограничити? Да ли се праве компромиси између људских права и безбедности? Шта је неприхватљиво? Знамо да насиље рађа насиље и да препреке насиљу нестају, а појачава се жеља да се противник „искорени“.

Узмимо као пример Северну Ирску током конфликта³ како бисмо приказали разне стратегије које се могу усвојити, као и њихове евентуалне последице.

Стратегија рата

Често се тврди да је сукоб у Северној Ирској могао бити окончан брзо и на задовољавајући начин да безбедносне снаге нису

¹ Псалам 85:10.

² У српском преводу Библије користи се синтагма „милоост и истина“, док у енглеском преводу пише „justice and peace“ („правда и мир“), због чега се и појављује ова разлика у преводу. Прим. прев.

³ Енглески назив за овај период је *Troubles*, а почиње 1969. године. (Прим. прев.)

имале ограничења под којима су деловале и да им је било дозвољено да свим средствима ратују против ИРА. Аргументи у прилог овом становишту можда потичу из чињенице да је ИРА сматрала како води рат против британске војске. Био је то герилски рат уз мала ограничења по питању легитимних циљева. Било како било, то је ипак био рат у коме се без упозорења пуцало у војнике, полицајце, затворске чуваре и цивиле, а у коме су се бомбе и запаљива средства користили против свих облика државне и приватне имовине.

Није увек било јасно шта би се десило да су снаге безбедности усвојиле ратни модел. Најједноставније речено, по свој прилици то би подразумевало општу политику да се у осумњичене за тероризам пуца без упозорења, као и притвор неодређеног трајања за све осумњичене који су постали ратни заробљеници. Искуство стечено у Ирској Републици током двадесетих година прошлог века и у Малаји током педесетих наговештава да би то, по свој прилици, подразумевало одмазду против заједница из којих бомбаша потичу или у којима су имали уточиште. Било је и могућности да се у циљу њиховог гоњења изврше изненадни упади у Републику или чак да се уништавају наводни кампови за обуку терориста или терористичких скровишта. Људска права не би била високо на листи приоритета, а према осумњиченима би се поступало веома оштро.

Веома је упитно да ли би усвајање овакве политике довело до успеха у елиминацији ИРА. Вероватно да би услед тога сукоби ескалирали, а број цивилних жртава би био веома велики. Политичке последице по британску владу у очима целог света биле би несагледиве.

Стратегија притвора

Политика хапшења и задржавања без суђења осумњичених за тероризам спровођена је у Северној Ирској између 1971. и 1975. године, а веома се приближила моделу општег рата.

Спровођење политике хапшења осумњичених за тероризам подразумевало је редовно и систематско посматрање популације у свим областима за које се веровало да у њима постоји значајно присуство ИРА. Хапшење и испитивање великог броја људи, понекад и становништва целих улица, продубило је антагонизам снага безбедности и недужних чланова националистичких заједница у којима је спровођена ова политика. Готово је сасвим извесно да је ово знатно допринело доласку нових чланова у ИРА.

Стратегија кривичног гоњења

Према моделу чистог кривичног гоњења, сви осумњичени, било да су оптужени за тероризам или за обичне злочине, одговарају пред обичним кривичним судовима, а у озбиљним случајевима имају право на суђење пред поротом. У пракси је систем кривичног гоњења у Северној Ирској знатно модификован 1973. године услед измена у прописима о хапшењу ради испитивања, о прихватљивости признања и укидања суђења пред поротом. Међутим, модел кривичног гоњења који је примењиван од 1975. године остао је суштински различит од ратног модела или модела слања у притвор по томе што је осумњичени могао да буде задржан у притвору једино уколико је оптужен за конкретан кривично дело, а тужилаштво имало основане доказе за постојање кривице. Ова стратегија имала је последице по људска права.

Усвајање чистог или модификованог модела кривичног гоњења имало је битне последице. Најважније је то што неки људи „познати“ безбедносним снагама по томе што су починили или организовали терористичке акте нису одлазили у затвор уколико није било довољно доказа да би били изведени пред суд или зато што суд неће да их осуди. Ослањање на кривично гоњење је тако учинило да поступак са осумњиченима за тероризам постаје сличан ономе када су у питању провалници или џепароши. Нико и не претпоставља да ће сваки од њих бити ухапшен и пос-

лат у затвор, нити да ће провале и џепарење бити искорењени. Заједница ово прихвата као део цене која се мора платити за поштовање принципа да је боље дозволити једном кривцу да остане на слободи, него осудити једну невину особу.

Свака политика има своју цену и последице. Стратегија кривичног гоњења наметнула је извесна ограничења снагама безбедности. Проблем прибављања доказа био је веома тежак, а у многим случајевима и нерешив. Нагласак је био на обавештајном раду, на доушницима и прецизном прикупљању обавештајних података. Уз разумљив притисак да би се добили „резултати“ како би се тероризам умањио или елиминисао, безбедносне снаге биле су у великом искушењу да пронађу начине како да заобиђу ограничења. Сумње да су крајем седамдесетих изнуђивана признања, искази сведока-сарадника који су средином осамдесетих коришћени на суду, догађаји из 1982. године, у које спадају и убиства осумњичених за учешће у Привременој Ирској републиканској армији, а које су извршили припадници Краљевске алстерске полиције током наводне политике „пуцај и убиј“, коју су истраживали Џон Стокер и Колин Семпсон, догађаји и истраге вођени после тога (нпр. Стивенсова и она коју је водио полицијски омбудсман), нарочито о наводној завери са лојалистичким паравојним снагама, наглашавају недоумицу око тога како се ухватити у коштац са сложеним и дубоко ушанченим тероризмом на начин који не штети држави, снагама безбедности и самом друштву. Ризикујемо да се изгубимо у атмосфери лажи, преваре и сумрака морала. Ограничења се морају поштовати, укључујући и поштовање људских права, или ће држава постати, како је рекао Св. Августин, „организовано разбојништво“, а делови снага безбедности постају исто што и паравојне јединице, као што се средином седамдесетих десило у неким јужноамеричким државама. Државе су у конфликтним ситуацијама нарочито склоне томе да мање поштују људска права, па зато и постоји потреба за локалним, националним и наднационалним контролним механизмима.

Послератне ситуације

Политички договор подразумева крај узајамног насиља и одмазде у оквиру заједнице кроз стварање правосуђа и институција које имају подршку грађана.

Постоји низ потенцијалних циљева које треба да оствари друштво суочено са колективним насиљем:⁴

- превазилажење општег и званичног порицања и ћутања о прошлости и обезбеђивање подршке у јавности;
- сачувати спомен на прошлост и образовање о прошлости;
- прикупљање чињеница у облику извештаја како би се задовољила потреба жртава за сазнањем и направиле историјске забелешке и обезбедиле минималну одговорност и видљивост починилаца;
- ставити тачке на насиље и његово окончавање; преточити људско насиље, тј. реакцију насиљем на насиље, у речи и институционалну праксу једнаког поштовања и достојанства;
- стварање основе домаћег демократског поретка који поштује и спроводи људска права;
- подржавање легитимитета и стабилности политичког прилагођавања или новог режима;
- подстицање помирења у свим сегментима друштва; реконструисање моралног и социјалног система уништеног насиљем;
- обезбеђивање психолошког саветовања за појединце, групе, жртве, пасивне актере и починиоце;
- враћање достојанства жртвама;

---

⁴Види Martha Minnow, *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence*, Beacon, 1998, стр. 88.

- казнити, искључити, скрајнути и постидети преступнике због онога што су учинили;
- изразити и остварити амбицију да се овакво колективно насиље више никада не понови;
- створити међународни поредак којим би се одговорило на агресију, мучење и остала зверства и који би спречио ове појаве.

Овде је најважније истаћи да су многи од ових циљева супротстављени. Поврх тога, неки су окренути прошлости, неки садашњости, а неки будућности. Елементи прошлости, садашњости и будућности, као и одговарајући циљеви, лако се могу испреплетити у одређеним ситуацијама. А могу се, опет, појавити и тензије у постконфликтним ситуацијама између жеља да се остваре мир и правда, као и мир и истина. Тензија између моралних захтева правде и политичких захтева мира постале су веома уочљиве после преурањеног ослобађања политичких затвореника у Северној Ирској и када су амнестирани они који су били умешани у убиства и мучења у Јужној Африци, уколико су њихови злочини били политички мотивисани и ако су их јавно признали. Постоје и тензије између жеље да се прошлост остави иза себе, па чак и заборави, што је потребно да би се остварио мир, и жеље да се призна грешка, између захтева за одговорност и потврђивање болних губитака и искуства које правда и истина захтевају. Равнотежа између ових захтева у одређеној ситуацији резултат је политичких преговора. Обнављање поштовања према људским правима је битан део свега овога, али је ипак само један део. Битнија је жеља да људи живе заједно и да створе одрживе политичке структуре у оквиру којих се може преговарати. Можда ће се правда и истина тада и срести.

ИНСТРУМЕНТАЛИЗАЦИЈА/ПОЛИТИЗАЦИЈА ЉУДСКИХ ПРАВА (ДВОСТРУКИ СТАНДАРДИ)

Др Јоран Гунер

Резиме

Овај чланак бави се њиховима везаним за тензије између људских њрава као њолиџичке аџирације и законске обавезе, као и између безбедности и људских њрава, мировној рада (њолиџичке одлуке) и људских њрава (законске обавезе). Осим њоџа, њовори се и о самореџулацији људских њрава у оквиру државне стџрукџуре, одџворности за људска њрава као односа државе и њојединца и њрискџуџу заснованом на људским њравима.

Током развоја људских права на слободу вероисповести гледало се као на основу слобода и права, а у европском окружењу (Европски суд за људска права) као на слободу од суштинске важности за демократско друштво. Како је инкорпорирана у Међународни пакт о грађанским и политичким правима (члан 18), слобода вероисповести убраја се у основна права и слободе. Генерална скупштина УН је 1981. године усвојила Декларацију о укидању свих облика нетолеранције и дискриминације засноване на вероисповести или верском уверењу (Резолуција 36/55). Међутим, за разлику од осталих декларација о дискриминацији жена, о правима деце и заштити од мучења, овде није било накнадних обавезујућих докумената о слободи вероисповести. Ово се може приписати недостатку политичке воље, па чак и тензијама међу државама око питања као што су нпр. право на промену вероисповести.

Ова подела у систему људских права, где са једне стране постоје декларације, а са друге обавезујући документи, на изванстан начин

је симптоматична, јер указује на тензије између политичких аспирација ка људским правима и спровођења људских права кроз законски обавезујуће документе. Декларације о људским правима су битне као израз политичке воље државе, али претворити добру вољу у законски обавезујуће документе значи да људска права постају инструменти промене и заштите. У случају слободе вероисповести ово се види у разлици између изражавања добрих намера без икаквих обавеза и преузимања обавеза које омогућују уживање права.

Процес трансформација Опште декларације о правима човека из 1948. у обавезујући документ створио је два таква документа, а то су Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима из 1966. године, а који су ступили на снагу 1976. Овај процес се обично приписује Хладном рату. У многим књигама о људским правима тврди се како је Хладни рат спречио усвајање јединствене конвенције, јер се Источни блок залагао за економска и социјална права, док су САД браниле грађанска и политичка права. У једној новијој анализи процеса који је претходило усвајању поменутих докумената, ова аргументација је описана као „мит о противљењу Запада“.¹ Према мишљењу аутора, одлука из 1952. да се саставе два пакта нема везе са било каквим противљењем или игнорисањем економских, социјалних, грађанских или политичких права, већ се поставило питање како најбоље признати и применити ова права.

Ипак, дискусија која је започета после Другог светског рата, а која се односила на ова два документа указује на јаз између политичког одлучивања и законских обавеза. Постигнут је договор око максималног коришћења грађанских и политичких права, њиховог инкорпорирања или преиначавања у државне законе, као и око тога да ће се у случајевима њиховог кршења брину-

---

¹ Daniel J. Whelan и Jack Donnelly, „The West, Economic and Social Rights, and the Global Human Rights Regime: Setting the Record Straight.“ *Y: Human Rights Quarterly* 29, 2007, стр. 908–949.

ти правосуђе. Међутим, спровођење и судска пракса које се тичу већине економских и социјалних права сматрало се процесом који траје и самим тим везаним за процес доношења политичких одлука. Како је Хладни рат постајао све интензивнији, Источни блок, који је био под вођством СССР-а, суочио се са критикама због грађанских и политичких права, па је уследио контранапад усредсређен на економска и социјална права на Западу, створивши тако тензије између два блока око људских права.

Данас је систем међународних људских права корпус закона, правних докумената заснованих на принципу инхерентног достојанства људског бића, признавању права свих људи на слободу, правду и права да не буду дискриминисани. Права око којих су се државе сложиле, као и њихова воља да се она примењују и побољшавају, могу се сматрати оквиром, иако ове конвенције нису ратификовале све државе. Политичке одлуке су успоставиле систем људских права о којима се и данас дискутује.

Међутим, тела која доносе политичке одлуке понекад покушавају да утичу на примену и тумачење људских права. У појединим случајевима превише су очигледни немар државе, као и недостатак механизма за спровођење права и њихове контроле. Иако се и у другим ситуацијама користи концепт људских права, он има другачије тумачење, које је, како се тврди, засновано на верском или културном схватању, што представља претњу по универзална људска права. Још једна претња се јавља када политичке одлуке заобилазе тоталитет људских права и подржавају само поједина или када тврде да само поједина права спадају у људска права.

У САД постоји тенденција, иста коју прате западноевропске државе, да се људска права све више изједначају са грађанским и политичким правима. Овакав приступ наглашава битне концепте, као што су слобода, демократија и слобода избора. Ово је свакако битно, али лако води до свођења људских права на „слободу“. Угрожене групе у данашњем свету – сиромашни, бескућници, гладни, обесправљена деца и жене нису слободни, чак и када у потпуности уживају људска права. Када се у обзир не узму

социјална, економска и културна права, постоји опасност да цео концепт људских права буде ослабљен.

У принципу, правила око којих постоји опште слагање требало би да значе да свака особа има иста права у односу на државу и требало би да буде заштићена од осталих друштвених актера.

Права – али за кога?

Свака појединачна држава одлучује које ће инструменте људских права ратификовати и морати да користи. Осим тога, свака држава усваја национални план за тумачење, заштиту и спровођење људских права, те ствара механизме за надзор над спровођењем обавеза која из њих проистичу и за евалуацију тог процеса. С једне стране, ово значи да је држава носилац одговорности, а истовремено и заштитник и евалуатор. У најгорим случајевима може се десити да држава има политички систем који свакодневно негира људска права и гази по њима. У другим случајевима, може се десити да држава поседује слабе механизме за примену људских права или да поштује само нека права, док запоставља остала. Задржавање традиционалних привилегија и структура моћи је исувише често повезано са политичком моћи и може угрозити инструментализацију људских права. Прихватање људских права на речима је једно, а спровођење људских права кроз дела је сасвим друго.

Када држава ратификује споразум и тиме призна права која из њега проистичу, одговорност је у основи и даље на самој држави. На крају крајева, то представља случај саморегулације у оквиру државне структуре, уз могућност да се појаве критике упућене од других држава, међународних надзорних комитета и савета. А може се рачунати и на модел „мобилизације срамоте“, тј. јавно спомињање случајева кршења људских права и нада да ће међународни политички и морални притисак дати резултате. Ипак, знамо да није увек тако лако, јер су угроженост, дискриминација, злоупотреба моћи или неједнака расподела ресурса и даље присутни.

Да би се људска права одржала, неопходно је да се сфера закона и људских права одвоје од државе и политике. Осим тога, битно је и нагласити да људска права зависе једна од других. Ово јединство се мора поштовати.

Узимајући у обзир то да се људска права одражавају на однос државе, тј. јавног сектора, и појединца, битно је утврдити однос државе и појединца. Приступ заснован на људским правима посматра односе моћи и структуре власти из специфичне перспективе додељујући учесницима различите кључне улоге. Приступ заснован на људским правима идентификује уживаоце права, углавном појединца, у неким случајевима и групу, као и носиоце обавеза, што је најчешће држава. Усредсређивање на приступ заснован на људским правима имплицира да ће људска бића инсистирати на својим правима. Права не потичу од добре воље државе или од потреба, већ постоје као датост, јер је држава носилац обавезе.

У целини гледано, вреди се борити за сва права – грађанска, политичка, економска, социјална и културна. Истовремено, приступ заснован на људским правима поставља приоритете који се односе на маргинализоване и на оне који су искључени из друштва. Ови приоритети могу изгледати различито у појединим околностима и државама, а на глобалном плану, може се говорити и о питању односа Севера и Југа у борби против сиромаштва и глади у свету. Приоритет је да се окренемо људима који су изгубили моћ деловања и који немају контролу над ситуацијом у којој се налазе. Ово веома често важи за жене. У том случају, приоритет је укључити пол и једнакост у проблем равноправног третирања мушкараца и жена. На тај начин људска права дају власт појединцима, без обзира на њихов однос са властима или статус у оквиру заједнице.

Данас се одговорност за људска права, посматрана као однос државе и појединца, доводи у питање. Ово није исто што и преиспитивање људских права као таквих, нити преиспитивање потребе за њиховим спровођењем путем закона, већ се преиспитује држава као једини актер којој је пандан изоловани појединац. Нев-

ладине организације, укључујући и цркве, имају посебну обавезу да преузму одговорност у овој ситуацији, на пример тако што ће извршити притисак на државе, едуковати или оспособити уживаоце права и носиоце дужности, као и тиме што ће усвојити транс-национални приступ са нагласком на потреби да се људска права заштите и спроведу у дело. Другим речима, важно је не дозволити државним властима да задрже монопол над обликовањем правде.

Моћ – али коме?

У Извештају о људском развоју дата је табела са прегледом БНП за све земље света (2005).² Шведска је на шестом месту са 39.637 долара, а Француска на десетом са 34.936. Уколико пак погледамо на дно табеле, наилазимо на Мозамбик са 335 долара и ДР Конго са 123. Разлика је огромна и указује на готово безизлазну ситуацију уколико живите у једној од најсиромашнијих земаља на свету. У контексту Азије, Вандана Шива је више пута упозорила да људска права нису постала глобализована, док су људска зла преточена у законе. Овде мисли на трговинске споразуме и правила која је поставила Светска трговинска организација и назива их „геноцидним“.³ Ево још неколико примера: Перу учествује у емисији угљеника на светском нивоу са 0,1%, али платиће високу цену за топљење глечера због ове емисије која потиче од других земаља. А према прорачунима за подсахарску Африку, процењује се да би између 75 и 250 милиона људи могло да буде угрожено због суше, повећања температуре и недостатка воде.⁴

---

² *Human Development Report 2007/2008*. New York, United Nations Development Programme, 2007, стр. 292. Доступно на: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Complete.pdf

³ Shiva, Vandana, „Set Farmers Free from the Binds of 'free trade'“, International Forum on Globalization. Доступно на: http://www.ifg.org/pdf/supple-vandana_oped.pdf_1.pdf

⁴ *Human Development Report 2007/2008*. New York, United Nations Development Programme, 2007, стр. 292. Доступно на: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Complete.pdf

Наравно, има много објашњења за овакав јаз у расподели моћи и економској неравнотежи. Једно од њих је економска или политичка слабост земаља у развоју, као и отпор привилегованих и моћних група у тим земљама. Али, још један разлог је и у томе што светски политички систем запоставља економска и социјална права као оруђа за остваривање промена и што се проблеми описују као међудржавна питања, а не као потреба да сва људска бића буду једнака и имају иста права.

Пре више од двадесет година УН су усвојиле Декларацију о праву на развој (Резолуција 41/128). Уколико се вратимо на разлику између декларација и пактова, интересантно је уочити да ова декларација никада није преточена у пакт. Иако у УН постоји радна група за право на развој, све би било на дугом штапу, јер би спровођење права на развој захтевало поновну расподелу ресурса међу државама, што превазилази оквире постојеће међународне сарадње. У извештају који је ова група поднела Генералној скупштини УН 2008. године пише: „Европска унија верује да државе имају одговорност да створе унутрашње услове који омогућују развој и да сарађују на међународном нивоу како би се уклониле препреке развоју.“⁵ Јасно је да ЕУ пребацује одговорност на сваку државу понаособ (на Југу) за решавање сопствених проблема у развоју, али је спремна да разговара о сопственој солидарности и обавезама. Још једном, међународне политичке одлуке одређују шта ће бити са људским правима.

Ово није питање овлашћења које држава поседује. Најбитније су структуре моћи и контрола. У дискусији која је потекла од Јужноафричке комисије за истину и помирење, теолози су још пре десет година говорили о потреби за дистрибутивном правдом, позивајући се на библијски појам опросне године из Треће књиге Мојсије.⁶

⁵ Извештај са деветог заседања Радне групе за право на развој. (A/HRC/9/17, 1. септембар 2008.)

⁶ Tsele, Molefe, „Kairos and Jubilee.“ *To Remember and to Heal: Theological and Psychological Reflections on Truth and Reconciliation*, ур. Н. Russell Botman и Robin M. Petersen, Cape Town: Human and Rousseau, 1996.

Људска права и безбедност

Данас је, бар на Западу, појам „безбедности“ једно од кључних политичких питања. Концепт безбедности се на многе начине користи у дебати, али овде ћу се усредсредити на безбедност као концепт који пружа оправдања за ограничавање основних људских права. Државе данас траже начине или мотивацију за ограничавање људских права у име безбедности. Гвантанамо је само један пример који показује како су људска права скрајнута у име безбедности. Још један пример је оно што држава Израел назива сигурносном баријером, а оно што је за палестинску популацију на окупираним територијама познато као „зид“ и где се људска права озбиљно крше. Трећи пример је састанак експертата ОЕБС-а посвећен безбедности, радикализацији и превенцији тероризма из јула 2008. године. У извештају се наводи да постоји све већа радикализација која доводи до тероризма и да постоји могућа веза између непоштовања људских права и радикализације. Један од закључака би могао представљати поруку да је потребно спроводити људска права у свим државама чланицама. Али, према извештају, питања о којима се дискутовало тичу се религије у затвору/притвору, верском/етничком/расном профилисању, као и надзора и безбедности у оквиру места и заједница где се исповеда вера. Политички притисак да се оствари безбедност као да преиспитује заштиту људских права. Међутим, уколико су затвори потенцијални регрутни центри за терористе, да ли онда постоји потреба да се регулише испољавање религије?

„За власти је битно питање ко одлучује када се уводе ограничења у домену религије (нпр. управник затвора), као и то да обезбеди да затвореник има право да се жали неком независном телу против таквих одлука. Ограничења на дистрибуцију верске литературе у затворима кључна је тема у овом погледу. Тема која захтева даље разматрање јесте да ли ограничења или кршења

права на слободу веровања или вређање верског сензибилитета затвореника доприносе радикализацији.⁷

Уколико би држава забранила дистрибуцију верске литературе у затворима, да ли би у том случају повредила верске слободе? И шта је на првом месту – безбедност (политичке намере) или слобода веровања (људска права)? Постоји страх да се политичка питања могу умешати све док је држава кључни актер на пољу људска права.

Права и мир

Међународни кривични суд⁸ је марта 2009. године одлучио да изда налог за хапшење суданског председника Омара ал Башира. Ал Башир је оптужен за ратне злочине и злочине против човечности у Дарфуру. Несумњиво је да ова одлука има огроман значај, јер је први пут један актуелни председник осуђен на Међународном кривичном суду. Као први човек владе, који је користио целокупан државни апарат, крив је за злочине против човечности и међународног права, што је битан корак у инструментализацији људских права.

Међутим, организације укључене у политичке процесе који подстичу мировне преговоре кажу да ће ова пресуда ставити тачку на ионако крхке преговоре о миру. А можда овај процес никада није ни био озбиљан са становишта власти, али ће одлука Међународног кривичног суда отворити врата за још веће кршење људских права.

Председник Омар ал Башир је као одговор на ово наредио протеривање страних хуманитарних агенција из Судана. Ово ће

---

⁷ *Expert Meeting on Security, Radicalisation and Prevention of Terrorism*. OSCE/ODIHR, July 2008, paragraph 13.

⁸ Међународни кривични суд (енгл. International Criminal Court, скр. ICC) је стални међународни кривични суд основан како би се спречило да починиоци најтежих злочина битних за међународну заједницу прођу некажњено. Доступно на: www.icc-cpi.int.

очито погоршати ситуацију у којој се налази народ у Дарфуру. Из перспективе људских права, може се рећи да око правде никада не сме бити цењања, нити да се политичким манипулацијама може избећи суђење. С друге стране, из перспективе мировних преговора, могуће је тврдити да ће због оптужнице шансе за мир бити изгубљене. А да ли може бити мира без правâ (правде)?

Данас се много ради на изналажењу начина за спровођење мировних активности (политичке одлуке) и активности на пољу људских права (спровођење законских обавеза). Постоји потреба да се састави инвентар принципа и области обостране сарадње између мировних активности и људских права како би се оба аспекта боље искористила, као и потреба да се људска права укључе у мировни процес.

ПРАВА ПОЈЕДИНЦА И ОПШТЕ ДОБРО

„И сваки од вас да угађа ближњему на добро за добар углед.“

Римљанима 15:2

Пречасни Теодор Анџелов

Резиме

Овај чланак бави се односом њрава појединца и њрава заједнице. Учешће у друштву за нас као хришћане њодразумева одговорности и сличности са Христом. Хришћански став би њтребало да њодразумева њошћовање њрема свима. Служити значи бити њпример њонизности и сиремности да се ради у користи друћих.

Иако су традиционални облици дискриминације нестали у већем делу света, не постоји гаранција да ће људи и у будућности уживати потпуну једнакост без дискриминације. Сматра се да је једна група супериорна у односу на другу, а последице те супериорности нису нестале. Какав је однос између права појединца и потреба заједнице? Да ли би права појединца требало да буду важнија од права већине? У многим земљама језичак на ваги као да је претегнуо у корист права заједнице, што би у екстремним ситуацијама могло оживети идеју „бољшевизма“ (већина насупрот мањини) из прошлог века.

Људска права, дужности и обавезе

Имајући у виду широк спектар могућих приступа овим питањима, требало би да будемо веома пажљиви пре него што дамо „дефинитиван“ одговор на питање какав би конкретно однос права појединца и права заједнице требало да буде. Шта

би требало да као хришћани мислимо о овако тешком питању? У свом обраћању Римљанима, апостол Павле саветује: „И сваки од вас да угађа ближњему на добро за добар углед“ (Римљанима 15:2). Он затим указује на пример Исуса, који није угађао себи, већ је постао слуга свих. Ово је библијско значење речи „слуга“, тј. да је Христ био слуга. Није дошао да би га други служили, већ да би служио другима, а то служење га је одвело на крст. И ми морамо постати слуге. Наше служење подразумева да будемо као Христ, а у то спада жртвовање. Служити значи бити оличење понизности и спремности да се ради у корист других, дати, па чак и жртвовати нешто зарад ближњег свог и своје заједнице.

Одговорност

Ништа не може уништити живот једног друштва, породице или заједнице тако брзо као недостатак одговорности – породица у којој родитељи нису одговорни према деци, државна администрација која није одговорна према људима за које је надлежна, државни или финансијски службеници који нису одговорни према онима којима треба да помогну. У свим овим случајевима видимо како недостатак одговорности може довести до катастрофе! Данас смо сведоци многих оваквих катастрофа у животима појединаца, па и читавих нација.

Хришћански став: поштовање према свима

Међу упечатљивије приче о Св. Фрањи Асишком спадају и оне о његовом дубоком поштовању према свакој особи, сваком створењу или предмету. Ни од чега није презао како не би увредио ближњег. Сваки чин злостављања животиња дубоко би га растужио. Када би се сусрео са другим бићима, његова прва реакција није била страх, надменост, нити похлепа, већ је сматрао да његови ближњи имају права да постоје и напредују баш као и он. Када постоје тако дубока љубав и поштовање према

свим створењима, из ње природно следи велика наклоност ка миру. Хришћанско схватање права других и општег добра води до мира у друштву.

Били смо непосредни сведоци болне борбе кроз коју су прошле многе земље како би се решиле апсолутистичких и тоталитарних идеологија. Под комунизмом смо видели шта значи живети у „праведном“ друштву, без слободе, а са једнакошћу без одговорности. Хришћанска визија друштва, која узима у обзир међузависност и односе, требало би да се заснива на могућности превазилажења равнодушности и себичности, као и индивидуализма и конзумеризма, који су данас толико раширени. Присуство Бога у нашем свету помаже нам да схватимо право значење следеће изреке: „мислити на ближњег свог, о ономе шта му користи и градити заједнички живот“, а то је и право преображење људскости кроз чин Божије моћи. Ово ће се десити тек када милост буде присутна у срцима људских бића, а кроз ову милост ћемо имати слободу да поштујемо права других.

Да ли поштујемо економска, социјална и културна права других?

Када се бавимо питањем људских права, углавном мислимо на искорењивање нетолеранције и дискриминације, на заштиту људских и верских права, слободе говора, савести и заштиту мањина. Већина европских земаља постале су мултиетничке и мултикултурне. Занимљиво је да библијски Бог помиње неколико група поименице – дошљаке, сирочад, удовице и сиромашне. „Не изврћи правиче дошљаку ни сироти, и не узимај у залогу хаљине удовици“ (Пета књига Мојсијева 15:11); „Јер неће бити без сиромаша у земљи; зато ти заповиједам и кажем: отварај руку своју брату својему, невољнику и сиромашу својему у земљи својој.“ (Пета књига Мојсијева 15:11). Ове речи показују да је Бог веома осетљив према томе како се опходимо према дошљацима и странцима, тј. имигрантима који су често лишени људ-

ских права. Економска, социјална и културна права мањина би требало поштовати исто као и права било ког другог човека.

Главна одлика црквеног служења у Европи јесте служење сиромашнима и онима у оскудици. Један од најбитнијих аспеката данашњег света јесте чињеница да живимо једни крај других и гајимо узајамно поштовање према људима који имају друго држављанство, етничко порекло и религију. Хришћанска традиција хуманитарних организација стара је колико и само хришћанство и показује природу хришћанске вере. Како каже једна стара молитва: „Боже, дозволи да сејем љубав тамо где има мржње и бола“. Библијске заповести потврђују нашу одговорност према ближњем. Учење европских цркава о социјалним, културним и економским правима би требало спровести у дело са дубоким разумевањем и љубављу.

У коначном опису Царства Божијег у Јеванђељу по Матеју, Исус каже: „И одговарајући цар рећи ће им: заиста вам кажем: кад учинисте једноме од ове моје најмање браће, мени учинисте.“ (Матеј 25:40). Под „најмањом браћом“ Исус подразумева странце, гладне, сиромашне, болесне и затворенике. Другим речима, бринути о економским, социјалним и културним правима других, не подразумева само да их поштујемо, већ и да им служимо и да градимо нови живот.

Библиографија

- *European churches living their faith in the context of globalisation*, Church & Society Commission of the Conference of European Churches, Belgium, 2006.
- *Elimination of all forms of intolerance and discrimination based on religion or belief*, UN, New York, 1989.
- J. E. Adams, *Let me sow love*, Ave Maria Press, Indiana, USA, 2003.

КРАТАК УВОД У СОЦИЈАЛНА ПРАВА

Дајана Мари

Резиме

Социјална права су комплементарна са грађанским и политичким правима, а обухватају области свакодневне живота као што су запошљавање, здравље, социјална сигурност и образовање. Осим тога, она подржавају и специфичну заштити женама, деци и старима. Главни међународни инструменти социјалних права су Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (УН), Европска социјална повеља Савета Европе и Повеља о основним правима ЕУ. Ови међународни споразуми налажу обавезе државама уговорницама и успостављају разне механизме за надгледање њиховог примењивања.

Увод

Иако је социјална правда неухватљив и непрецизан појам, за друштво се може рећи да је социјално праведно уколико сви доприносе у складу са могућностима како би се обезбедило да свако је основне потребе буду задовољене. Ово подразумева друштво у коме неједнакост у приходима није претерана, ма како то одредили, а у коме сиромашнији припадници друштва живе достојанствено, док његови богатији припадници прихватају обавезу да помогну онима који лошије стоје.

Од средстава које власти могу искористити како би оствариле већу социјалну правду можемо навести системе социјалне сигурности, политике запошљавања и редистрибутивног опорезивања. Комплементарни приступ би подразумевао инкорпорирање социјалних права у законе. Овај приступ заснован на прави-

ма утемељен је на претпоставци да су пристојни услови за живот незаобилазан део људског достојанства и да свако друштво има обавезу да тежи достизању овог циља у највећој могућој мери. Социјална права се могу сматрати законским поткрепљењем социјалне правде.

Људска права су неотуђива права која гарантују основно достојанство сваког људског бића. Када се говори о људским правима, најистакнутије место имају грађанска и политичка права, тј. права установљена у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода. Међутим, сваки појединац живи у оквиру неког друштва, што подразумева да мора избегавати нарушавање туђих права док живи сопствени живот на свој начин. Социјална права, која су позната и као „друга генерација права“ повезана су и на неки начин се преклапају са културним и економским правима, али често делују као нешто што је накнадно додато.

С друге стране, иако цркве ни на који начин не желе да умање важност грађанских и политичких права, као што су право на запослење, пристојну зараду, пристојне услове за рад, становање, заштиту деце, жена и старих и на заштиту од сиромаштва виде као средства за примену библијског императива да се помаже удовицама, сирочади и дошљацима и да се помогне болеснима, сиромашнима и угњетенима.

Иако хришћани могу сматрати да су за људско достојанство економска и социјална права исто толико важна колико и грађанска и политичка права, не може се порећи да су ове две категорије права у извесној мери различите природе. Стога, с једне стране, грађанска и политичка права првенствено подразумевају заштиту појединца од државе. Ова права ограничавају моћ државе. С друге стране, економска и социјална права држави налажу да предузме одређене кораке како би појединци имали пристојан посао, смештај, услове за рад итд. Економска и социјална права, као што су право на социјалну сигурност или право на здравствену заштиту, стога могу подразумевати да ће држава имати издат-

ке и одувек се сматра да ће просперитетније земље отићи корак даље у обезбеђивању социјалних права од оних сиромашнијих. Другим речима, економска и социјална права су нешто што се прогресивно развија док земље економски напредују. За разлику од њих, грађанска и политичка права не подразумевају велике трошкове од стране државе, па би зато требало да буду примењива свуда, без обзира на степен економског развоја.

У овом чланку ћемо размотрити неколико најбитнијих инструмената који имају циљ да штите и унапређују социјална права у целој Европи.

Општа декларација о правима човека Уједињених нација из 1948.

Ова декларација представља израз принципâ. Сама по себи, није обавезујући документ, а одмах је примећено да ће бити потребе за обавезујућим споразумом како би Декларација имала законску снагу. Сада постоје два таква документа, иако је требало да буде само један. То су Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (ICESCR) и Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ICCPR). Крајем четрдесетих година прошлог века, док су западне земље наглашавале важност грађанских и политичких права, као нпр. право на избор власти, на слободу изражавања, савести и уверења, комунистички блок је давао приоритет економским, социјалним и културним правима, као што су право на рад, становање и приступ систему здравствене заштите.

Било је потребно готово двадесет година да би се постигао компромис, па су сачињена ова два документа, који су коначно усвојени 1966. године. Ипак, требало би истаћи да је у последње две деценије ублажен конфликт између грађанских и политичких права са једне стране, и економских и социјалних с друге. Бечка декларација и Програм деловања из 1993. године, који су резултат Светске конференције о људским правима одржане у Бечу, нагла-

шавају да су „сва људска права универзална, недељива, међусобно зависна и повезана“.

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (ICESCR) и Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ICCPR)

Улога комисијетѝа

Када владе потпишу ова два документа, имају обавезу да испуне одређене услове и да шаљу извештаје специјалним комитетима који надзиру примену права изложених у оквиру ових инструмената. Ови комитети се састају једном годишње и захтевају да свака држава која је ратификовала документе поднесе иницијални извештај о мерама које је усвојила, а које омогућују уживање наведених права. У зависности од комитета, свака држава мора на четири до пет година да поднесе извештај о напретку о спровођењу ових права.

Комитети могу разматрати и жалбе појединаца који тврде да су њихова права, у смислу оних наведених у документу, прекршена, а која нису остварена у оквиру домаћих институција.

Како би се истражили, надзирали и пријавили случајеви кршења људских права у конкретним земљама или територијама, комисија је установила процедуре и механизме, у које спадају известиоци, експерти и радне групе или групе за људска права. На пример, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима је под надзором Комитета за економска, социјална и културна права, који представља скуп експерата за људска права који имају задатак да надзиру примену овог документа. Комитет сачињава 18 независних експерата за људска права који се бирају на период од четири године, а половина чланова се бира на сваке две године. За разлику од осталих тела која се баве надзором примене људских права, овај комитет није настао на основу документа чију примену надзире, већ га је основао Економско-социјални савет, пошто су два претходна надзорна тела доживела неуспех.

Све државе потписнице морају комитету подносити редовне извештаје у којима су назначене мере предузете како би се остварила права наведена у документу. Први извештај се подноси у року од две године од ратификације документа, а затим се извештаји подnose на сваких пет година. Комитет испитује сваки извештај и упућује препоруке држави уговорници у облику „закључних примедби“. Занимљиво је споменути да је бар једном приликом више НВО сарађивало у изради извештаја када то нису учинили они који су у државама потписницама за то задужени.

Савет Европе и социјална права

Савет Европе је политичка организација основана 1949. године са циљем да брани принципе демократије, људских права и владавине закона. Његове чланице могу бити све европске државе, које су дужне да се повинују начелима ове организације. У овом тренутку Савет Европе има 47 држава чланица.

Европска конвенција за заштиту људских права гарантује грађанска и политичка људска права, а Европска социјална повеља, њена природна допуна, гарантује социјална и економска људска права. Усвојена је 1961. године и темељно редигована тридесет година касније. После ревизије, допуњена Европска социјална повеља, која је ступила на снагу 1999. године, постепено замењује првобитни споразум из 1961. године. Европска социјална повеља, у даљем тексту „Повеља“, не само да наводи права и слободе, већ је установила и механизам надзора који гарантује да ће их државе уговорнице поштовати.

Права која гарантује Повеља тичу се свакодневног живота појединаца и покривају следеће области:

- Становање, које означава приступ адекватном и финансијски доступном смештају, смањење броја бескућника и стамбену политику која узима у обзир потребе угрожених, као и процедуре за одлагање принудног исељења.

- Доступно и ефикасно здравство, политика за превенцију болести, гарантовање здраве животне средине и заштита на раду како би се законски обезбедили здравље и безбедност и били гарантовани у пракси. Повеља позива на заштиту трудница и мајки.
- Образовање, у које спада бесплатно образовање на свим нивоима, службе за професионалну оријентацију и посебне мере за оне са тешкоћама, нпр. за децу са инвалидитетом и запошљавање страних држављана. Овде спадају и забрана запошљавања деце млађе од 15 година и посебни услови рада за узраст 15–18 година. Овиме се даје право да се заради за живот кроз слободно одабрану професију и социјално-економску политику која је осмишљена тако да омогући запослење и праведне услове за рад у смислу плате, радних сати и унапређење колективног преговарања и посредовања.
- Социјална заштита, у коју спадају заштита од сиромаштва и заштита особа са инвалидитетом.
- Спречавање дискриминације.
- Права миграната.

Поштовање овог пакта надзире Европски комитет за социјална права, орган Савета Европе који је задужен да утврди да ли државе поштују његове одредбе. Комитет има петнаест независних и непристрасних чланова које на шест година бира Комитет министара Савета Европе, а мандат им се може обновити једном. Овај комитет мора да утврди да ли су закон и пракса државе чланице у сагласности са пактом.

Ова надзорна процедура се заснива на националним извештајима које државе уговорнице подносе сваке године да би показале како примењују пакт кроз законе и у пракси. Сваки извештај се односи на један део прихваћених одредби пакта. Комитет испитује извештаје, констатује да ли су државе уговорнице поступале у складу са пактом, а затим издаје одлуке, које се називају закључцима.

Уколико нека држава не предузме кораке у складу са закључцима комитета, Савет министара може тој држави упутити препоруку са захтевом да се изврше промене у закону, односно у пракси.

Процедура за колективне жалбе је установљена током деведесетих година. Под протоколом који је отворен за потписивање 1995. године, а ступио на снагу 1998, жалбе на кршење пакта могу упутити Европском комитету за социјална права одређене организације које за то имају овлашћење. У њих спадају многе НВО које у Савету Европе уживају статус учесника.

Овде је битно нагласити да је Конференција европских цркава једна од овлашћених НВО. У пракси то значи да цркве чланице могу подносити жалбе, које њихови правни стручњаци морају пажљиво припремити, па се онда могу формално поднети под окриљем Конференције европских цркава.

За дванаест година поднето је око 60 жалби против појединих држава, што су учиниле ове НВО, као нпр. МДАС, која се жалила по питању образовања деце са хендикепом, Европски центар за права Рома, који се више пута жалио због поступања према Ромима, и Европска федерација запослених у јавним службама (EUROFEDOP), која је уложила жалбе против земаља у којима је оружаним снагама ускраћено право да се организују (члан 5) и право на колективно преговарање (члан 6).

Повеља о основним правима ЕУ

Ова повеља се у извесној мери разликује од осталих инструмената који су већ поменути, јер на једном месту излаже низ грађанских, политичких, економских и социјалних права европских грађана и свих особа које имају пребивалиште у ЕУ. Ова права су подељена на шест целина: достојанство, слободе, једнакост, солидарност, грађанска права и правда.

Права се конкретно заснивају на основним правима и слободама које признају Европска конвенција за заштиту људских права, уставна традиција држава чланица ЕУ, Европска социјал-

на повеља Савета Европе, Повеља Заједнице о основним социјалним правима радника и друге међународне конвенције које су потписале ЕУ или њене државе чланице.

Ова Повеља је битна, јер је први званичан документ ЕУ у коме су наведене све вредности и основна права (економска, социјална, као и грађанска и политичка) које грађани ЕУ могу да уживају. Поврх тога, у њу спадају и извесна права која припадају „трећој генерацији“, као што су принцип добре управе или право на чисту животну средину. Социјална права се углавном налазе у другом, трећем и четвртном поглављу, која се баве слободама, једнакошћу и солидарношћу. Главни циљ ове Повеље јесте да ова права учини видљивијим, а важно је упамтити да Повеља не уводи нова права, већ обједињује постојећа права која су раније била расута у више међународних извора.

Повеља се примењује на све институције ЕУ (Европска комисија, Европски парламент, Европски савет, Савет министара, Европски суд, Европски ревизорски суд и Европска централна банка), као и на тела које установљава секундарно законодавство, као што су Еуропол, Eurojust, Европски економски и социјални комитет и Комитет региона. Све ове институције и тела ЕУ морају деловати у складу са правима и принципима наведеним у Повељи.

Повеља се односи и на деловање држава чланица ЕУ, али само када је то у оквиру закона ЕУ. На пример, Повеља би се примењивала на било коју од 27 држава чланица уколико би усвојила закон о регулацији трговине, али не уколико усвоји закон који је битан само на националном нивоу. Повеља стога не уводи, како се понекад тврди, нова права, као нпр. опште право на штрајк. Повељу прате објашњења која се користе као смернице за њено тумачење.

Када је у децембру 2009. на снагу ступио Лисабонски споразум, Повеља је постала директно применљива у ЕУ и у националним судовима. Члан 6, став 1 Уговора о Европској унији про-

писује да „Унија признаје права, слободе и принципе наведене у Повељи о основним правима“. Повеља је тако већ постала значајан документ.

Многи не увиђају у коликој је мери право ЕУ присутно у свакодневном животу. Главни циљ Повеље јесте да ова права учини видљивијим и доступнијим људима у ЕУ. Повеља помаже људима у ЕУ да боље схвате колика су њихова права и буду свесни било каквог њиховог кршења од стране институција ЕУ, њених тела и држава чланица када доносе одлуке које задиру у право ЕУ. Од почетка примене Лисабонског споразума, Повеља омогућава да се оспори начин на који је држава чланица применила право ЕУ у својим судовима. Ово је једноставније, јефтиније и лакше него подносити жалбу Европском суду у Луксембургу. Судија националног суда може тако директно применити права која су гарантована Повељом.

Повеља обезбеђује и низ стандарда институцијама и телима ЕУ, а оне их могу употребити како би процениле своје деловање и деловање држава чланица када се право ЕУ примењује у националном законодавству. На пример, уколико Европска комисија сматра да нека држава чланица не штити људска права у оквиру права ЕУ, на основу Повеље може опоменути државу чланицу да побољша заштиту тог права. Појединац може да искористи Повељу како би се жалио европском омбудсману на третман од стране институција ЕУ. Судови ЕУ и национални судови морају узети у обзир одредбе Повеље у случајевима који спадају под право ЕУ. На пример, Повеља се може искористити као репер у процени мера ЕУ или као основа да се оспори законитост националних мера које примењују законодавство ЕУ. Гледано у целини, Повеља представља додатни извор заштите које европски грађани могу искористити у парници која садржи елемент права ЕУ.

Кршење једног од права садржаног у Повељи може дати појединцу основе за оцењивање законитости поједине мере. Сада је могуће жалити се једино Европском суду уколико је неко директ-

но или индивидуално оштећен извесном мером коју су донеле нека институција или тело ЕУ. Ово обично значи да се мера мора директно тичати одређеног појединца, нпр. када је у питању нечија фирма. Међутим, мало је законодавних мера које директно погађају одређену особу. Иако су Лисабонским споразумом донекле проширене могућности за жалбу на прописе, приступ Европском суду ће и даље бити веома отежан.

Закључне примедбе

Као допринос правди у друштву, европске цркве могу поздравити чињеницу да на овај или онај начин све европске земље признају социјална права у националном законодавству или уставу. Цркве треба да буду свесније могућности које им пружају међународни споразуми како би унапредиле социјална права у својим државама. Приступ социјалној правди заснован на правима једно је од средстава заштите људског достојанства које је нама, као Божијим створењима, део бивствовања.

ЉУДСКА ПРАВА КАО ИЗАЗОВ УПУЋЕН ЦРКВАМА – ЗАШТИТА ЉУДСКОГ ДОСТОЈАНСТВА КРОЗ УНАПРЕЂЕЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА И ВЛАДАВИНЕ ПРАВА

Др Јохен Мојсе

Резиме

Сва људска бића имају право на достојанство, а оно се мора заштитити људским правима, која су се развијала како је људско достојанство бивало социјално уједињено. Цркве су почеле да преиспитују социјалну традицију како би подржале овај империјални, теј. Стари и Нови завети, не тврдећи да су једине које имају мотивацију за овај задатак, већ уз више маневарској историји од државних актера и јаке референцијалне подршке за разјашњавање социјалних тумачења. Изазов који се данас поставља пред цркве јесте у томе да подрже појединца који је суочен са све јачом глобализацијом и све већим сиромаштвом и да по потреби ојачају узбуну.

1. Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима

(Члан 1 Опште повеље о правима човека)

Људско достојанство и људска права су нераскидива и недељива. Није случајно што је Општу декларацију о правима човека донела Генерална скупштина УН 10. децембра 1948. године, само неколико година по окончању Другог светског рата, у коме је погинуло 56 милиона људи, побијено 6–7 милиона Јевреја, а почињено је и безброј других злочина.

Изгледало је да је после невероватних злочина националсоцијализма и њихових последица по цео свет, први пут у историји куцнуо час да се успоставе универзална и недељива права свих људских бића и да она постану саставни део међународног права.

Понижења која су се поновила небројено пута створила су све чвршће уверење да се људско достојанство мора заштитити људским правима и да сва људска бића имају право на достојанство, без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго опредељење, национално или друштвено порекло, имовину, рођење или неку другу врсту припадности.

Имајући у виду актуелне изазове са којима се суочава светска заједница после више од шездесет година по усвајању Опште декларације о људским правима, корисно је упамтити који су одговори дати на глобалне претње тог времена, као што су терор и неправда, а ти одговори су и данас темељ владавине права. Важно је наставити са њиховом реинтерпретацијом и даље их развијати као реакцију на претње људском достојанству са чијим се новим и старим облицима срећемо и данас у овом променљивом свету.

Преамбула Опште декларације гласи овако:

„Пошто је признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету;

пошто је непоштовање и презирање права човека водило варварским поступцима, који су вређали савест човечанства, и пошто је стварање света у којем ће људска бића уживати слободу говора и веровања и бити слободна од страха и немаштине проглашено као највиша тежња сваког човека; [...] Генерална скупштина проглашава ову Општу декларацију о правима човека, [...] Члан 1: Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима.“

Гарантовање достојанственог живота и спровођење људских права је обавеза државе. Њен је задатак да успостави владавину права и да је одржава. Неопходно је очувати универзалност и не-отуђивост људских права кад год се јави покушај њихове релативизације. Исто тако, грађанска и политичка права не смеју бити супротстављена економским, социјалним и културним правима и обрнуто. Сва ова права су међусобно зависна. За цркве су нарочито битна социјална права, имајући у виду њихову библијску традицију.

2. „Него суд нека тече као вода и правда као силан поток“ (Амос, 5:24)

Иако су цркве остале прилично скептичне и нису благонаклоно гледале на људска права све до краја Другог светског рата, тада су се активно укључиле у дискусије о формулацији Опште декларације и у непрекидан процес њеног спровођења у дело. Ово нарочито важи за Светски савет цркава, који је кроз Комисију за међународне послове успео да оствари директан утицај на извесне формулације у декларацији. Све ово се десило када је почела да се јавља све већа свест о солидарности у оквиру глобалне црквене заједнице, чији су припадници многих земаља Југа, али и Источног блока, били погођени кршењем људских права и сиромаштвом. Цркве су и саме прихватиле изазов да као глобална, али истовремено и локална заједница, устану против неправде, маргинализације и насиља. Цркве су дигле глас у знак опомене и protesta властима и државама у име жртава кршења људских права.

На овај начин цркве су поново откриле сопствену традицију и научиле су да је тумаче на нов начин. Данас цркве сматрају да је заштита људских права широм света њихов посао, који представља допринос у складу са ширењем добрих вести о Божијем открочењу у лику Исуса Христа. Емилио Кастро, који је био генерални секретар Светског савета цркава у периоду 1985–1992, још 1977. године је то веома јасно изразио:

„Бог позива свако биће да живи у њему, а Црква је послата на свет како би се борила против свега што их спречава да чују тај позив и свега што спутава њихову слободу да на њега одговоре. Слобода да се одговори Богу подразумева ослобађање човека од свега што га поробљава и лишава могућности да пред Бога стане као слободно људско биће. Слобода од глади, немаштине, или страха представљају аспекте тог ослобађања. Овакво ослобађање ствара заједницу. [...] „Људска права“ нису само слоган неког политичког активисте, већ сажимају хришћански мисионарски императив.“

Библијски Бог, какав се појавио пред народом Израиља, јесте Бог који из ропства води у слободу, који на путу кроз пустињу ка слободи даје људима законе и правни статус за живот у слободи, а земљом коју подарује гарантује материјалну основу за живот у заједништву са Богом и осталим људским бићима. То не чини кроз насиље и страх, већ кроз правду и мит, тако да ће Израиљ и хришћанство постати „видјело народима“.¹

У овом контексту је невероватно да је старозаветни закон окренут првенствено ка добробити слабих. Другим речима, овај закон наводи управо оно што данас схватамо као економска и социјална људска права, која представљају мерило правде и праведности. Жене и деца, тј. удовице и сирочад, спадају међу оне које је потребно посебно заштитити. „Овако вели Господ: чините суд и правду, и коме се отима изабављајте га из руку насилниковоијех, и не чините криво иностранцу ни сироти ни удовици, и не чините им силе, и крви праве не прољевајте на овом мјесту“ (Јеремија 22:3). Бог ће дати правду онима који живе у неправди. „Он ће судити невољнима у народу, помоћи ће синовима ништега, и насилника ће оборити“ (Псалми 72:4).

„Него суд нека тече као вода и правда као силан поток.“ Ове речи пророка Амоса (5:24) изражавају Божију праведну намеру да се створи друштвена заједница која ће заживети у слободи, а

---

¹ Исаија 49:6; прим. прев.

представници државе са краљем на челу одговорни су пред Богом за примену овог закона.

Ова пророчанска критика је изражена веома оштро и односи се на искривљивање тока правде, корупцију, искоришћавање сиромашних, продају људи у ропство, зарађивање на превару и остала злодела настала услед све већег јаза између богатих и сиромашних. Готово три хиљаде година после Амоса, ове појаве које спутавају људе и онемогућују достојанствен живот нису нове, чак и када су данас присутне у глобалном контексту.

У Новом завету Бог нам долази у лику Исуса Назарећанина. Он је истински одраз Бога. Његова смрт и ускрснуће ослобађају нас кривице и припада нам нови живот у достојанству и слободи. Сви људи који су саздани по Његовом обличју, Јевреји и хришћани, мушкарци и жене, владари и слуге постају браћа и сестре (Галатима 3:28). Светост свих људи и њиховог неповредивог достојанства утемељени су у Христу и у нашем односу према Њему, јер својим животом и поруком Исус нам налаже да будемо милосрдни и пажљиви према ближњима, а нарочито према најслабијим и најугроженијим припадницима заједнице, да их штитимо и вратимо им достојанство и права. Добар пример за ово је парабола о добром Самарићанину коју нам је испричао Исус, а у којој је Самарићанин пружио помоћ упркос националним и верским разликама.

„Сви смо ми једно у Исусу Христу. А када истински верујемо у светост људске личности, нећемо искоришћавати друге, нећемо газити по људима гвозденим стопалима која их тлаче, нећемо никога убити.“ Овако је говорио Мартин Лутер Кинг током божићне проповеди о миру 1967. године, када се снажно побунио против расне дискриминације и заложиио се за достојанство свих људи, па одатле следи његово „не“ дискриминацији, које следи из нашег заједништва и блискости у Христу.

Управо уз овакво схватање достојанства и правде, који потичу од Бога и његовог милосрдног и ослободилачког деловања, цркве учествују у дискусијама којима се подстичу мир и правда

у доба глобализације. Међутим, цркве не искључују било који други верски или световно мотивисан разлог за деловање, већ их конструктивно разматрају и отворене су за савезништво и сарадњу како би се применила људска права и остварила заштита достојанства где год да су угрожени. У складу са својом пророчком традицијом, цркве ће дићи глас кад год људи трпе неправду и насиље. Цркве ће подсетити владе и државе да им је дужност да спроводе владавину права и да свим људима омогуће живот у достојанству.

3. Актуелни изазов црквама да се боре за Божију правду и праведност

У многим земљама људи данас пате у ситуацијама какве је пророк Амос описао пре три хиљаде година. На пример, на Филипинима се врше погубљења људи због политичких уверења. Осумњичени потичу из кругова војске и власти, а правосуђе их не тражи. У Конгу је силовано безброј жена, деца су присиљавана да буду војници, док починиоци готово и да не морају да се боје да ће икада бити позвани на одговорност. У таквим околностима скоро да и нема изгледа да ће се појавити државне структуре које ће заштитити сиромашне и увести ред и закон.

У садашњем периоду финансијске и економске кризе милиони сиромашних у Камеруну, Намибији, Танзанији и у другим земљама имају још мање могућности за побољшање ситуације у којој се налазе.

Иако су људска права у многим земљама данас призната на папиру, у пракси се недовољно штите. Власти често немају воље или средства за спровођење правде услед корупције или недостатка ресурса.

Људи у Немачкој питају да ли држава испуњава своју дужност да омогући достојанствен живот и спроведе у дело владавину права, услед краха финансијског и банкарског система и његове

неутаживе жеље за профитом, огромних бонуса и милионских прихода за менаџере, те либерализације и укидања прописа и закона у овој области. Данас сви морају да сносе последице, а нарочито они који губе посао или су већ били на друштвеним маргинама пре него што је све ово почело. Цркве су упутиле критике и државама чланицама ЕУ због односа према избеглицима, који се у хиљадама утапају у морима око европских обала, па су захтевале заштиту избеглица и коректнији однос према њима.

Даљи изазови у актуелном раду на људским правима се могу навести овако: изигравање забране мучења у САД током „рата против тероризма“, ограничавање права на слободу говора у исламским земљама, које се на неприхватљив начин односе према праву на слободу вероисповести, а чиме се право појединца претвара у право религије, политичка инструментализација људских права од стране разних група у Савету за људска права Уједињених нација.

Због овакве ситуације, цркве имају дужност да осим што шире поруку Јеванђеља, штите људско достојанство, устану у одбрану људских права и подсећају власти да им је дужност да обезбеде правду и мир.

Нема места за кршење Опште повеље о правима човека или споразума и конвенција за заштиту људског достојанства које су Уједињене нације до сада усвојиле. Морамо уложити много већи напор како бисмо даље развили норме међународне заштите људских права, а нарочито како бисмо се решили мањкавости у њиховом спровођењу. У исто време, важно је стално дискутовати и изнова правдати основе за универзалност и недељивост људских права у дебатама са осталим религијама и идеологијама, борити се против фундаменталистичких тенденција у оквиру наше религије и других религија и идеологија и тражити додирне тачке. У овом контексту је питање слободе веровања од велике важности за цркве.

Цркве се данас суочавају са недвосмисленим нападима и сро-завањем стандарда људских права, те морају именовати државе које крше људска права или индиректно томе доприносе и залагати се за успостављање међународних структура за заштиту људских права које би биле способне да се ухвате у коштац са актуелним глобалним изазовима.

У процесу глобализације самостални актери, велике националне и интернационалне компаније и банке стекли су позицију моћи која ограничава могућности за деловање појединих држава, што има разорне последице по услове живота милиона људи широм света. И на југу и у Европи, људи себе све више виде као жртве глобализације, док се радна места губе или када људи морају да живе или раде у производњи под нехуманим условима. На међународној конференцији Уједињене евангеличке мисије – заједнице цркава на три континента, посвећене правди, миру и интегритету свега што је створио Бог, одржане у индонезијском граду Батаму 2008. године, цркве су подигле глас и затражиле да компаније, банке и међународне институције, као што су Светска банка и ММФ конкретно преузму свој део одговорности за људска права.

Имајући у виду да ће број гладних у свету ове године достићи бројку од једне милијарде и да свакога дана од излечивих болести умире 30.000 деце, крајње сиромаштво остаје један од највећих изазова који онемогућује живот у достојанству.

Цркве су поздравиле чињеницу да се 2000. године 189 држава обавезало да ће у року од петнаест година преполовити сиромаштво. Због последица климатских промена и међународне финансијске и економске кризе, остварење овог циља је померено у далеку будућност. Цркве ће се и даље снажно залагати за то да се учини још више на искорењивању сиромаштва. Колико би још тога могло да се уради када би само делић новца који се сада упумпава у обезбеђивање финансијских система био преусмерен на борбу против сиромаштва, за образовање, здравство и рурални развој.

Ови примери показују да се људско достојанство и људска права могу ефикасно заштитити када постоје структуре које се воде законима и тамо где држава не крши људска права кроз нечињење, превиђање, толерисање или чак активно допринесећи томе. Из овог разлога цркве ће се залагати за оснивање државних структура тамо где је потребно и упозориће народ да постоји опасност од слабљења државе у случајевима када треба да гарантује спровођење закона и заштиту људског достојанства. Док ово раде, цркве могу и морају да се врате својим основним начелима која потичу од Божијег деловања и Божије воље за правдом и праведношћу у свету. Када цркве буду то схватиле, могу дати корисне аргументе у прилог људског достојанства. На основу Божије заповести објасниће задатак и дужност државе да штити људско достојанство и спроводи у дело људска права.

Емилио Кастро је 1977. године изјавио да је борба за људска права мисионарски императив цркава. Верујем да ово и данас важи. Цркве у светском екуменском покрету би требало да у свом мисионарском раду буду на страни оних који су у канџама пљачкаша. Морају да подсећају власти на обавезу да поштују људско достојанство и спроводе људска права. Истовремено, свештеници морају да се солидаришу са онима који пате и којима је помоћ потребна. Цркве то чине тако што деле оно што имају и помажу другима, исказујући саосећање и блискост, као и вером у Бога коме упућују следећу молитву: „Нека буде царство твоје. Царство правде и мира.“

Библиографија

- Emilio Castro, *Human Rights and Mission*, IRM 56/263, 1977, стр. 215 и даље.
- Wolfgang Huber, *Gerechtigkeit und Recht. Grundlinien christlicher Rechtsethik*, 1996.

- Martin Luther King, *A Testament of Hope. The Essential Writings of Martin Luther King Junior*, ур. Washington, 1991. – цит. *A Christmas Sermon on Peace*, 1967, стр. 255 (превод аутора).
- Jürgen Moltmann, „Christlicher Glaube und Menschenrechte“, у: „... *er kämpft das Menschenrecht*“. *Wie christlich sind die Menschenrechte?*, ур. Eckehart Lorenz, 1981, стр. 15–35.
- Jürgen Moltmann, *Gott im Projekt der modernen Welt. Beiträge zur öffentlichen Relevanz der Theologie*, 1997.
- Jochen Motte, „’50 Jahre Allgemeine Erklärung der Menschenrechte’. Obwohl mühsam und nicht ohne Rückschläge, der Prozeß zur Durchsetzung der Menschenrechte geht weiter“, у: „*Schaffet Recht und Gerechtigkeit*“. *50 Jahre Allgemeine Erklärung der Menschenrechte*, ур. Martin Breidert и Jochen Motte, 1999, стр. 59–64.
- Jochen Motte, „Kirchliches Engagement für die Globalisierung der Menschenrechte“, у *Jahrbuch Mission*, 2005, стр. 220–230.
- John S. Nurser, *For all Peoples and all Nations. The Ecumenical Church and Human Rights*, 2005.
- Christian Tomuschat (ур.), *Menschenrechte. Eine Sammlung internationaler Dokumente zum Menschenrechtsschutz*, ур. Christian Tomuschat, DGVN Texte 42, 2/2002.
- Hannes Tretter и Franz-Josef Hutter, „Menschenrechtliche Verantwortung zwischen staatlichen und privaten Akteuren“, in: *Jahrbuch Menschenrechte. Privat oder Staat? Menschenrechte verwirklichen!*, ур. Deutsches Institut für Menschenrechte i. a., 2006, стр. 17–28.
- Wolfgang Vögele, *Menschenwürde zwischen Recht und Theologie. Begründungen von Menschenrechten in der Perspektive öffentlicher Theologie*, 2000.
- Christian Waldhoff, „Menschenwürde als Rechtsbegriff und Rechtsproblem“, у: *EvTh* 66, 6/2006, стр. 425–439.

-
- Dietrich Werner, „Mission und Menschenrechte: Missionsgeschichtliche, ökumenegeschichtliche und gemeindepraktische Perspektiven“, у: *Menschenrechte und Entwicklung. Beiträge zum ökumenischen internationalen Dialog*, ур. Lothar Brock, 1996, стр. 91–113.
  - Dieter Witschen, *Christliche Ethik der Menschenrechte, Studien der Moralthologie*, Bd. 28, 2002.

КАКО ЦРКВЕ МОГУ ПОМОЋИ У УНАПРЕЂИВАЊУ И ПРИМЕНИ ЉУДСКИХ ПРАВА?

Пречасни Џон Мари

Резиме

Борбу за људска љдрава цркве љдегају као јеванђеоски императив. Њихов љасљирски и дијаконијски рад омоћућава им да са ауљориљељом љоворе о кршењу људских љдрава обичних људи. Црквени рад на људским љдравима не сме биљи само љасљирске и дијаконијске љрироде, већ и љророчке. Њихово дељаљно љознавање локалне сиљуације, као и љрисљуљ власљима, омоћућава им да се ефикасно боре љрољив кршења људских љдрава.

По свој прилици, цркве су ушле у дискурс људских права кроз право на слободу веровања. Ово право хришћани траже за себе, а оно представља основу за слободно исповедање наше вере. Истовремено, не може се порећи да су доминантне цркве столећима користиле своју моћ и блискост са властима како би ограничиле слободу извесних верских групација и прогониле их. У овој области људских права цркве су биле и прогонитељи и жртве прогона. Док славимо слободу вероисповести коју данас уживамо у Европи, истовремено морамо остати свесни преосталих препрека овој слободи и бити вољни да је бранимо од било каквих покушаја да се поново ограничи.

Цркве су, међутим, схватиле да се слобода вероисповести не може штитити изоловано од људских права у целини. Људска права су један ентитет и недељива целина. Цркве стога признају да не би требало ограничавати њихово бављење људским правима само на заштиту сопствених верских интереса. Оне су свесне

да имају дужност да учествују у борби за заштиту људских права у целини.

Борба за права других, а нарочито оних којима је најтеже да се побуне, за хришћане представља заповест из Јеванђеља. Библија нас подсећа на то да нам и сâм Исус долази у обличју угрожених, тј. гладних, болесних, дошљака и заточеника (Матеј 25:31–46) и да ћемо се наситити уколико смо гладни и жедни правде (Матеј 5:6).

Стога и није изненађење што Екуменска повеља обавезује европске цркве да учествују у борби за људска права:

На темељу хришћанске вере, залажемо се за хуману, друштвено свесну Европу у којој владају људска права и основне вредности мира, правде, учешћа и солидарности.

Међутим, баш као што „милосрђе потиче из дома“, и људска права треба да потичу из сваке Цркве понаособ. Деловање цркава на пољу људских права неће бити уверљиво уколико не покажу поштовање према људским правима у сопственом деловању и процедурама. Пошто је примарна сврха људских права спречавање злоупотребе власти, морамо се побринути да власт црквених великодостојника и осталих ауторитета буде у складу са начелима природне правде, што у прошлости није одувек био случај. На пример, сазнања о сексуалном злостављању деце под окриљем цркава знатно су умањила значај њихове подршке људским правима. Ово је подстакло цркве да уведу још строже процедуре како би се у будућности умањила могућност за дешавање оваквих скандала.

Свакако да цркве нису усамљене у борби за људска права. Не тежимо да предводимо или контролишемо бављење људским правима, али како каже наслов овог поглавља, можемо да помогнемо у њиховом унапређивању и примени. Цркве и хришћанске организације стога често тесно сарађују са секуларним организацијама које се баве људским правима. Иако ће бити случајева када се не слажемо са неким организацијама, обично успевамо да се снажно идентификујемо са борбом и циљевима других орга-

низација. Као цркве, улазимо потпуно посвећени ширем покрету за људска права и прилажемо искуство из свакодневног живота у свакој локалној заједници широм Европе. Као институције имамо и могућност приступа властима и медијима.

Пастирска и дијаконијска делатност Црква

Пастирски рад доводи свештенство и остале у сталан додир са свакодневним животом, проблемима и кризама људи којима служе. Људи примају свештенике у домове, као и у интимне сфере породичног и личног живота. На тај начин свештеници постају свесни кршења људских права. Сусрећу се са жртвама породичног насиља и сексуалног злостављања, сведоци су окрутности према деци или неправди коју су нанеле власти. У градовима и урбаним подручјима међу паством наилазе на досељенике и избеглице, јер је Црква понекад једино место где су ове групе добродошле.

У оваквим случајевима главна одговорност свештеника је у томе да понуде духовну и практичну помоћ и утеху. Понекад могу и да споје људе са социјалним службама или невладиним организацијама које пружају подршку, а требало би и да знају где је доступна одговарајућа помоћ.

Свештенство и црквени великодостојници понекад ће морати да подучавају паству о реалности кршења људских права. Потребно је да помогну људима да савладају предрасуде и страх који осећају према странцима, припадницима мањинских група или оних који су друштвено маргинализовани или су објекат презира, као што су нпр. тражиоци азила, самохране мајке, оболели од сиде, бивши затвореници, проститутке и многи други.

Пастирски рад углавном подразумева задовољавање потреба припадника цркве, али уз њега често иде и хуманитарни или дијаконијски рад у корист угрожених у широј друштвеној заједници. Због блиског познавања чињеница из живота људи у локалној заједници, свештенство и припадници Цркве често сазнају о кршењима људских права којих други нису свесни. Цркве су

на првој борбеној линији друштва у којем делују. Због тога често могу да одиграју пионирску улогу у препознавању актуелних облика кршења људских права и у развијању практичних облика подршке и помоћи. У новије примере спадају пораст трговине људима у Европи и трговина органима.

Стога, цркве које често раде са осталим удружењима и добровољним организацијама, данас учествују у развијању иницијатива, као што су нпр. отварање свратишта за сиромашне, бескућнике или незапослене, сигурних кућа за жртве породичног насиља, подршка и саветовање за досељенике, избеглице, жртве трговине људима итд.

Цркве располажу ограниченим ресурсима. Овакав рад често захтева подршку државе или локалних власти, а Црква ће тада бити спремна да свој део посла препусти званичним телима. С друге стране, жртве кршења људских права лагодније се осећају уколико су у контакту са невладиним телима, а овакви актери често могу обезбедити ефикасније и флексибилније услуге од званичне бирократије. Из више разлога, угрожени преферирају директнији приступ у коме власти обезбеђују финансирање услуга које пружају цркве и друга невадина тела.

Црквено пророчко сведочење

Иако су пастирски и дијаконијски рад које нуде цркве њихов основни задатак, то само по себи није довољно. Премда је она чија су људска права угрожена потребно наше хришћанско милосрђе, на угрожене не би требало гледати као на пуке жртве или пасивне примаоце помоћи. Хришћански приступ треба да надилази хуманитарни рад и да се протегне и на људска права. Права представљају афирмацију достојанства сваког људског бића. Приступ заснован на правима је, штавише, превентиван приступ. Уместо пуког задовољавања људских потреба, ми људима пружамо правну заштиту која им је неопходна како не би постали жртве кршења људских права. Имамо дужност да се ба-

вимо узроцима, радимо у корист закона и структура које ће проширити и унапредити људска права.

Црквено сведочење о људским правима не сме бити само пастирске и хуманитарне природе, већ и пророчке. Постоји више разлога због чега су цркве у доброј позицији да остваре и пророчку улогу. Као прво, наше детаљно познавање ситуације на терену, познавање проблема и искуство у помагању појединачним жртвама омогућавају нам да компетентно говоримо о кршењима људских права са којима се сусрећемо. Поврх тога, цркве су често у могућности да играју и заступничку улогу, буду глас оних који га не поседују, а нарочито зато што цркве по традицији имају донекле привилегован приступ властима. Оваква привилегија може се искористити као прилика да се властима саопшти истина и скрене пажња на горку истину коју обично избегавају.

Иако већина европских цркава нема друштвени утицај као некада, оне су и даље видљиве у јавности, што им омогућава да скрену пажњу на непоштовање људских права. Цркве могу апеловати на савест јавности и залагати се за ефикасне мере за исправљање неправде. Цркве могу искористити познавање ситуације на терену и своје присуство у јавности како би се ефикасно залагале против кршења људских права. На пример, цркве могу са пуним правом устврдити како су одиграле битну улогу у стављању проблема као што су сиромаштво и његови узроци, трговина људима и недаће азиланата високо на листу приоритета европских влада.

Данас када се контекст за законодавство и креирање политике све више одређује у оквиру међународних институција, а нарочито у Европи, црквено сведочење може бити ефикасно само уколико се испољава на међународном нивоу, али и на националном и локалном. У случајевима када су надлежне Европска унија и остала европска међувладина тела, европске цркве сада морају радити заједно кроз организације као што је нпр. Комисија за Цркву и друштво Конференције европских цркава.

Постоје многи начини на које цркве могу остварити своја становишта по питању међународних људских права. Могу да искористе могућности које се пружају невладиним организацијама и да сарађују са себи сличним организацијама у оквиру консултативних механизма ЕУ и структура Савета Европе у којима учествују НВО. Особље које на европском нивоу ради за цркве може да обавести локалне црквене великодостојнике када наступи стратешки тренутак за разговор са националним властима како би покушале да утичу на своје позиције у међународним телима, на пример тако што ће ратификовати инструменте људских права.

Уколико желимо да црквено пророчко сведочење буде успешно и на националном и међународном плану, потребно је испунити извесне предуслове. Као прво, мора се деловати екуменски, јер владе не могу да преговарају са превеликим бројем саговорника из црквених редова. Заједнички екуменски приступ има већи кредибилитет. Кредибилитет зависи и од професионализма. Цркве морају бити добро обавештене и веште у комуницирању са властима и јавношћу. Њихово сведочење треба да буде засновано на комбинацији ваљаног истраживања и убедљивих доказа на основу искуства из праксе. Осим тога, цркве морају бити довољно упућене у процес одлучивања на националном и међународном нивоу како би знале када, како и коме да се обрате.

Професионалност подразумева довољну количину ресурса. Данас када су финансијски ресурси оскудни, за цркве је још важније да обједине напоре и да сарађују на екуменском нивоу. Поврх тога, потребно је да цркве признају да не могу спровести своје пророчко сведочење о људским правима без минимума добро упућеног и стручног особља.

ДРУГО ПОГЛАВЉЕ

Бављење људским правима
– материјал за обуку, радионице и семинаре

РАЗВОЈ КОНЦЕПТА ЉУДСКИХ ПРАВА

Найиалија Васиљевич и Кајии Јаскелаинен

Резиме

У овом чланку се описује еволуција људских љрава као моралној и законској концепцији. Ауторке дају преглед историјских љромена у друштвеном контексту и говоре о појави разних идеја о људском појединцу, људској личности, једнакости, јединству, као и људској заједници и друштву као целини. Анализирани су различити љрисији љраву и љравним усљановама, а објашњени су и извори љравних стандарда и институција за спровођење људских љрава.

Увод

Развој људских права има дуг историјат који се може сагледати из две различите, али не и оделите димензије – аксиолошке (као морални појам) и нормативне (као правна категорија). Уколико је прва заснована на размишљању о људском бићу, достојанству и организацији приватног и јавног живота у одређеном друштву, друга се односи на институционални израз, правне формулације и норме у којима се идеја и етос моралне димензије излажу и у чијем оквиру се примењују.

Аксиолошки развој људских права

Појам људских права као морална категорија потиче од схватања о људском бићу. Од самог настанка људског друштва поставља се антрополошко питање. У многим погледима, друштвена организација појединаца знатно утиче на појам људског бића, а истовремено се морају споменути и мноштво представа о људ-

ском бићу и различити приступи антропологији у оквиру истог друштва. Филозофске и теолошке идеје често нису биле оличене у друштвеној пракси и дешавало се да буду реинтерпретиране у складу са преовлађујућим политичким дискурсом. Шта су људско биће и људско достојанство? Да ли су сви људи једнаки и имају ли исту вредност, или се њихово достојанство разликује и да ли се заснива на њиховим личним и друштвеним одликама, активностима или пореклу? Која је основа за евалуацију неког друштвеног поретка као правог или доброг? Ова питања постоје од самог настанка човечанства.

Концепт људског бића као ауторефлексивног настао је да би се људи и њихове заједнице разликовали од природног окружења, како би се пронашла самоспознаја у разлици наспрам животиња и остале природе. Будући да је интегрисан у природу кроз биолошку димензију, људски род од самог настанка тежи да се разликује од осталих врста. Ова припадност свету природе и животиња, као и разликовање од њих, формулисали су идеју човечанства. Иако је према архаичним космолошким схватањима биолошки свет имао метафизичке и антропоморфне особине и остале специфичне објекте из света природе, као што су природни елементи и појаве, извесне биљке или животиње могле су имати виши статус од људских бића, иако се достојанство појединачних људских бића или група људи могло поистоветити са разним природним објектима или појавама и могли су се разликовати у зависности од статуса повезаног објекта. Овакво размишљање је у древним друштвима могло имати, али није рефлексивни смисао, већ интерпретативни карактер. Сматрало се да су конкретни друштвени поредак и организација живота људских бића примордијалног порекла и да их од почетка одређују природа или натприродне силе.

С друге стране, можемо приметити да се људска јединка разликује од осталих појединаца као јединствено биће, али и да истовремено припада заједници као целини и колективном бићу, те људском роду као генеричкој групи.

У праисторијским друштвима, друштвени систем се заснивао на сродству, племенским или клановским односима, а бити људско биће значило је припадати групи заснованој на пореклу од истих предака и учествовати у подели одговорности и заједничког добра. Припадност изворној групи се ценила више него када је неко туђин, док су се изворној групи приписивале позитивне особине, а другој негативне, или бар мање позитивне, дотле су се странцима често приписивале чак и нељудске карактеристике.

Како су групе људи постајале све бројније, почетак поделе рада и расподеле богатства у древним друштвима, која не припадају само етничкој заједници, установљен је као одређење људског бића, али и друштвеног статуса, бића које припада друштвеној групи, од којих свака има различито место у друштвеној хијерархији, различит ниво богатства и учешћа у власти. За појединце који припадају другом народу или друштвеној групи се сматрало да чак имају и другачију природу и достојанство. Достојанство конкретног људског бића заснивало се на припадности групи или одређеној политичкој заједници која има сопствени друштвени систем (достојанство грађана наспрам оних који то нису, дошљака, варвара). Осим тога, потицало је и од порекла конкретних предака или шире групе за коју се веровало да су велике личности, хероји или божанске личности натприродног порекла или особина, а овај однос је преносио достојанство на потомство. Достојанство је произилазило и из припадности одређеној политичкој заједници, друштвеног положаја, који има хијерархију достојанства, док је велика група људи, тј. робови, била лишена људског достојанства и вредност им је била материјална, те су се сматрали имовином (*res* у римском праву). Истоветно поимање хијерархије достојанства, које зависи од припадности друштвеном сталежу, било је заступљено и у Хамурабијевом закону, према коме сви људи имају различита права и достојанство, као патрицији, плебејци или робови, што је било утемељено у законским одредбама. Кастински систем у старом и средњем веку одржао се и у колонијалној Индији (*варна* и *јатис*)

са ригидном припадношћу људског бића затвореној групи која има не само друштвени већ и верски смисао, а санкционисала га је религија. Различите норме и различите врсте друштвеног поретка важиле су у оквиру различитих група, тако да је било немогуће успоставити универзалне норме. Традиционалне норме, као нпр. друштвена регулација, биле су установљене поретком у таквим друштвима, док су се законске институције заснивале на традиционалним нормама.

Платон у својој *Држави* (стр. 415) илуструје овакав диференцијални приступ алузијом о металима различите вредности: владари у себи имају злата, због чега су вреднији, њихови помоћници у себи имају сребро, а земљорадници и занатлије имају гвожђе и бакар, док свака од ових група има одређене врлине. Тако и Аристотел у *Полиџици* тврди да се људи разликују по природи, пошто имају различите делове душе и поседују различите моралне врлине: слободни људи се разликују од робова, мушкарци од жена, одрасли од деце, а савршеност грађанина зависи од тога колико је савршена његова држава. Оваква поимања достојанства потекла су од друштвеног поретка, а достојанство се одређивало на основу вредности заједнице, која се сматрала већом у поређењу са вредношћу живота појединца. Оба филозофа не само да су проценила постојећу организацију друштва већ су и реинтерпретирали и предлагали политичке пројекте о томе како организовати живот друштва да би одговарао људској природи и космичком поретку. У делу *Никомахова еџика* Аристотел прави разлику између „природне правде“ и „законске правде“: „Природна правда свуда има исту вредност и не зависи од тога да ли је прихваћена“ (стр. 189), чиме је изражена идеја поретка заснованог на самој природи, а не на традицији или установљеном поретку, те успостављена универзалност природне правде. Ово је била формулација природног права, које се заснива на природној правди која потиче из саме природе људског бића и космичког поретка, док постојећи закони који потичу од воље владара могу бити другачији.

Неколико античких филозофских школа покушало је да превазиђе приступе према којима заједница преовладава у односу на појединца када друштвене норме и обавезе одређују живот појединца наспрам живота у складу са природом, док се на савршенство људског бића гледало кроз његово морално понашање и аскетизам (киници), потврђујући једнакост свих људских бића пред универзалним умом, а стога и универзалну вредност свих људи. Стоици су сматрали да постоји универзална морална заједница која је установљена кроз заједничке односе са Богом, а чија воља дотиче сваког човека подједнако. Цицерон у свом делу *О дужностима* (XVI, 50) каже да су сви људи повезани кроз човечанство (природно друштво), да се разликују од животиња и имају интелект и моћ говора (XXX, 105, 107), те да свако људско биће има двоструку улогу: припадност универзалној људској раси (због чега поседује опште људско достојанство), док истовремено поседује и јединствену индивидуалну природу (посебно достојанство везано за конкретан положај). Ипак, чак и Цицерон обраћа пажњу на разлике између мушкараца и жена, старих и младих, држављана и странаца, различитих занимања и различитих квалитета због којих свако има своје место у друштвеном систему и различите одговорности које подразумева живот у политичкој заједници. Римски правник Улпијан изразио је ову дихотомију појединачног бића и колективних права кроз схватање да је свако понаособ рођен слободан, али да ропство потиче од државних закона, тј. из друштвеног поретка.

Универзалност људског рода може се наћи и у хебрејској традицији потеклој из библијске космогоније. Како пише у Књизи постања, Бог је створио цео свет, а прва људска бића су настала по Божијем лику. Сви људи рођени на земљи потичу од истих родитеља које је, пак, створио Бог, те зато имају његов лик, а од Адама и Еве наслеђују људску природу и последицу греха. Библија прокламује универзалност људске врсте, иако та универзалност представља углавном каснија тумачења кроз визију учења

Исуса Христа, Новог завета и савременог доба. И у старозаветном друштву људи су се разликовали према достојанству и делили се на различите слојеве. Порекло од одређеног претка имало је етички и суштински утицај на појединца који припада „семењу“. Од три Нојева сина настала су три народа, којима је приписан карактер њихових предака. Верска припадност одабраном народу и однос са Богом нису зависили само од понашања и врлина, већ и од сродства са праведним и побожним претком Аврамом, чији је однос према Богу постао благослов за будућа поколења Јевреја, синова Аврамових. Сматрајући себе народом који је Бог одабрао и да имају посебан однос са њим, Израилци су веровали да имају веће достојанство у поређењу са суседним народима. Исти племенски однос заснован на сродству важио је у друштву, а ропство је наставило да постоји као друштвена установа, што важи и за неравноправност полова.

Хришћанство, које се појавило у контексту хебрејског света и хеленске екумене, открива ново поимање људске вредности кроз универзалност Христове жртве и Јеванђеља. Као што је кроз Адама пало целокупно човечанство, у Христу се оно отеловило и искупило. Кроз кенозу и жртвовање Сина Божијега човек је стекао највишу вредност и достојанство. Универзалност хришћанске поруке претпоставља инклузивност људског рода и важност сваког људског бића, без обзира на биолошке или друштвене карактеристике и имовину. У Јеванђељу је речено и да Христ крши традиционалне друштвене норме тиме што људско биће ставља у средиште саме вере и тврдећи да је оно важније од светог дана шабата, као и тиме што је отворен и према онима који нису од народа израиљског или према онима из нижих сталежа и према грешницима, што је важније од одржавања верске чистоте.

Поврх тога, у покушају да објасни тројичне и христолошке догме, хришћанска теологија је разрадила појам људског бића као јединственог бића које се не може сводити на природу која утиче на филозофску антропологију наредних столећа. Иако је

изречена револуционарна порука, према којој је небитно да ли је неко Јеврејин или Грк, роб или слободан човек, обрезао или не, варварин, Скит, мушкарац или жена, већ једно у Христу (Галатима 3:28, Колошанима 3:11), друштвена пракса хришћанства и друштва у коме је оно званично прихваћено и даље је била далеко од универзалности ове идеје. Ипак, може се признати да је у средњем веку друштвена структура феудализма била заснована на различитом степену друштвеног и личног достојанства у складу са друштвеним положајем. У верском смислу, сматрало се да су сва људска бића једнака и да су по својим праведним или грешним делима мање или више „слични“ Христу, али у стварности, друштвени систем се и даље у великој мери заснивао на друштвеном положају, а не на једнакости. У законима је било јасно назначено да је казна за убиство феудалца или припадника виших сталежа много већа него за убиство сељака, а да не спомињемо законску зависност сељака од феудалаца. И Црква је у средњем веку била део феудалног друштва и није много допринела друштвеној једнакости, као ни питањима универзалног достојанства.

Неједнако достојанство различитих припадника друштва није узроковано само природном неједнакошћу, већ и друштвеним институцијама које су га репродуковале и ојачавале кроз традицију, идеологију и правни статус, чији је садржај потекао од више инстанце, а друштво је имало вертикално устројство. Према хришћанском становишту, сматрало се да људско биће има вредност само по себи, али ова идеја није имала готово никакве социјалне импликације чак и у друштвима која су тврдила да су заснована на хришћанској вери и етици.

Услед модернизације друштвених структура, плурализације идентитета и припадности и даљег развоја природних и друштвених наука, наступила је нова промена у представи људског бића. Више се није сматрало да људско биће зависи од групе којој припада, већ да је креативна и рационална јединка. Два интелектуална, културна и друштвена покрета, хуманистичка

усредсређеност ренесансе и теолошке идеје реформације, имали су знатан утицај на поимање људског бића. Мирандола је у свом говору под насловом *О човековом достојанству* показао моралну аутономију и слободу људског бића, које може бирати свој основни идентитет и судбину, тј. да ли ће изгледати као биљка, животиња или ће подсећати на анђеле, што је и најбитније за људско достојанство. Човеков идентитет не одређује припадност било којој групи, већ лична визија. Прокламована слобода појединца се, међутим, другачије тумачила у доба реформације, када је људско биће такође било одређено својом вером и односом према Богу, а не припадношћу Цркви или било којој групи. Доктрине о спасењу кроз веру, а не кроз дела, као и о предестинацији, које потичу од предводника реформације Лутера и Калвина, утицале су и на појам моралне аутономије људског бића. Ипак, они су се противили хуманистичком схватању да људско биће има апсолутну слободну вољу. Истовремено, етичка аутономија није значила етички егоизам и лични интерес. Реформација је у сукобу са владајућом Католичком црквом актуелизовала слободу веровања и њено практиковање у свакодневним пословима, као и неопходност да буде заштићена од било какве интервенције. Посебан значај имао је Кастелио, који се противио прогону јеретика који је у Женеви спроводио Калвин, а што је пример недоследности првобитних идеја о моралној аутономији и друштвене праксе њиховог прогона. Изводећи идеју етике засноване на личном спасењу и односу са Богом из реформације, можемо проценити и схватање улоге друштвених институција и државе у етици.

Просветитељство је својим идејама и друштвеним импликацијама поставило вредности природних права, моралне аутономије, људског достојанства и једнакости на хуманистички план. Један од најистакнутијих новијих филозофа Имануел Кант, који се залагао за једнакост свих људских бића и моралну аутономију рационалног људског бића, формулисао је категорички императив: „Поступај тако да максима твога деловања може да послужи

као један општи закон“ и „Поступај тако да ти човештво у својој личности, као и у личности сваког другог човека увек употребљаваш у исто време као сврху, а никада само као средство“.¹ Како су у новом добу и личност и лични идентитет постали пожељнији појмови који се односе на људско биће, оно је постало средиште етике и обдарено највећим достојанством. Кант је разликовао и достојанство као апсолутну вредност коју наслеђује човек као морално биће обдарено разумом и цену, као релативну и издиференцирану вредност која је додељена неком предмету. „У царству сврха све има или цену или достојанство. Оно што има цену на његово место се може ставити и нешто друго као његов еквивалент; оно што је, насупрот томе, изнад сваке цене, па према томе и не допушта никакав еквивалент, то има достојанство.“ Према оваквом схватању, може се рећи да људско достојанство произилази из чињенице да неко постоји, има објективан карактер, те се мора признати и поштовати. Кантова формулација је блиско повезана са етичким начелом које се може наћи и у другим религијама, културама и традицијама под чувеним називом „златно правило“, према коме свако има вредност. Овај заокрет ка личности је био значајан у моралној филозофији, али представљени приступ је био применљив само на појединачно морално биће и деловање, те није могао бити институционализован као друштвена парадигма.

Савремено доба је прокламовало идеале људског достојанства, али је истовремено и створило специфичан друштвено-економски поредак капиталистичког друштва у коме су многи били средство, а не циљ и лишени општег благостања. Поврх тога, нови економски систем је изродио урбану културу у којој људи напуштају своје корене и средину и одлазе у индустријализоване градове. Почела је секуларизација, која је умањила друштвену улогу црквених организација и норми. Дезинтеграција локалних заједница створила је још индивидуализованији

---

¹ За оба цитата коришћен је превод Николе Поповића. Цитат је из БИГЗ-овог издања *Кришике йрактичној ума*. (Прим. прев.)

приступ животу. Марксистички критичари капитализма осврнули су се на отуђење и егоизам које су изнедрили индивидуалистичке вредности и пракса. Ова критика није била неоснована, а егоизам или хедонизам нису били новост у савременом добу и зависили су од моралних приступа појединца, од вредности и интереса, а не од друштвеног поретка. Савремене државе засноване на етици новог доба, као нпр. САД, које имају устав и које су прокламовале људска права и достојанство као савремен концепт, и даље су практиковале ропство и дискриминацију над црнцима. Дискриминативна пракса је била институционализована. На европском континенту појавила су се два веома репресивна и дискриминаторска режима – нацизам и комунизам. Први је прокламовао вредности једне оделите националне групе и покушао да створи ново друштво високих моралних вредности у комбинацији са угњетавањем и уништењем осталих група. Други, заснован на колективистичким идејама марксизма како их је тумачио совјетски режим и на друштвено-економским правима радничке класе, утемељен је у држави у којој је више милиона људи убијено или изложено репресији у име радничке класе и људског достојанства. Пратећи Маркса у критици капитализма, егоизма и отуђења, комунистички идеолози су повезивали људска права призната у западним друштвима са егоизмом и негативним појавама западне цивилизације, које су називане капиталистичким и приписана им је намера да наметну капиталистичке вредности, тј. људска права на штету правих вредности прокламованих у комунистичком друштву, где је владало колективно достојанство, а не достојанство појединца.

Савремено доба је донело реформацију и уништење многих традиционалних институција. Плуралистички идентитет је као последицу имао отуђење и уништење родбинских веза. Појавила су се нова питања – шта је основа за уједињење појединаца у друштво, шта чини друштвени поредак? Повратак припадности групи као основа за солидарност, коју је Диркем називао механичком, више није био могућ. Диркем је споменуо још једну

врсту солидарности, тј. заједничке вредности, која има органску природу и потиче од независности људи и заснива се на њиховој комплементарности. Такву солидарност не може наметнути ниједна корпорација нити држава, већ је постижу друштво и његови појединачни припадници путем дијалога, преговора, заједништва, разговором о нормама, потиче од независности свих припадника тог друштва, а истовремено, и од њихове потребе да заједно живе.

Морални универзализам западне етике људског достојанства као универзалне категорије у контексту 20. века често се тумачи као западни империјализам, евроцентризам или као елемент конфронтације капиталистичког и социјалистичког света. Овај други прокламује вредности алтернативне универзалне етике засноване на класној теорији. Осим ове идеолошке опозиције, морални релативизам је заступљен и у оквиру цивилизацијског приступа, који се заснивао на претпоставци да постоје различите друштвене структуре и схватања односа људског бића, друштва и државе. Тако различите вредности би произилазиле из овог друштвеног контекста, а ове цивилизације и њихове идеје о друштвеном поретку се морају поштовати и прихватити као алтернатива универзализму Запада. С друге стране, у различитим културама и друштвима постоје и различити приступи људском достојанству и личности, па се поставља и питање легитимитета онога ко може представљати одређену културу људског рода. Мора се признати да је у овом контексту битно имати легитимног представника и леигитимну артикулисаност, што се може остварити нормативним признавањем. Општа декларација о правима човека УН коју су саставили представници различитих земаља и припадници различитих традиција један је од примера легитимне реакције на морални релативизам. На светском самиту одржаном 2005. године (параграф 121) јасно је наглашено да се универзална природа људских права и слобода не сме оспоравати.

Људска права као законски концепт

2.1. Права појединца намећу обавезе држави

Доба просветитељства у Европи и његова рационалистичка доктрина о природном праву значила је да је људским бићима признато да имају права која их штите од државе. Сматрало се да појединац има природна, инхерентна и неотуђива права. Ово је створило промену парадигме у схватању државе и њених функција. Држава више није постојала зато што тако налаже Божански поредак, већ само због потребе да заштити природна права појединца, која су инхерентна у природи људских бића.

Природно право није био толико нов појам у то време, јер има корене у антици и ранохришћанским делима. Међутим, праву промену је увела теорија друштвеног уговора. Она потиче из дела Џона Лока, Томаса Пејна, Шарла де Монтескјеа, Жан-Жака Русоа и других филозофа 17. и 18. века. Ова теорија била је покретач Француске и Америчке револуције које су се десиле крајем 18. века. Многа природна права су зато изражена у законима. Декларација о независности САД (1776), Француска декларација о правима човека и грађанина (1789) и америчка Повеља о правима, чијих је првих десет амандмана ратификовано 1791. године артикулишу права која сви грађани треба да уживају, од којих су на првом месту слобода и једнакост. Француска декларација је снажно утицала на уставе осталих европских земаља, као и на Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода.

Виктор Осјатињски наводи шест основних начела која сачињавају савремени концепт људских права:

1. Моћ владара није неограничена.
2. Поданици имају сферу аутономије коју ниједна сила не може нарушити, као и извесна права и слободе које владар мора поштовати.

3. Постоје процедурални механизми који ограничавају арбитрарност владара и штите права и слободе поданика који могу тражити од државе такву заштиту.
4. Поданици имају права која им омогућавају да учествују у одлучивању.
5. Власт нема само овлашћења, већ и обавезе чије испуњавање грађани могу захтевати.
6. Сва ова права и слободе дата су свима.

Људска права су и морална и законска категорија. Извор људских права јесте човекова морална природа. Закон може одлучити да ли ће признати људска права која су већ постојала, али сам по себи их не даје. Снага моралних принципа потврђује људска права, а не утицај на правне институције. Захтевање људских права стога подразумева уживање права које неко већ поседује, осим тога што наговештава да појединац има или ужива конкретно законско право.

Немогуће је остварити сва људска права, на пример због недостатка одговарајућих механизма или услед недостатка политичке воље. Нека права остају у домену моралних због своје природе, као нпр. право детета да буде вољено. Како примећује Оренд, људска права могу се користити као механизам путем кога нови морални захтеви могу ући у правни поредак. Осим тога, функционишу и у супротном смеру тиме што помажу да се из закона избришу норме које крше стандарде људских права, као што су нпр. забрана мучења или физичког кажњавања. Људска права стога играју улогу посредника између морала и позитивних закона. Људска права нису механизам односа између две равноправне особе и налазе се у вертикалном односу према присуству власти, а ово се разликује од моралних захтева да се оствари правда. Ипак, држава има дужност да заштити жртву чија права крши приватно лице.

Људска права су постала међународна законска права. Међутим, њихова примена остаје готово искључиво на нивоу државе.

Обавезе које проистичу из људских права наметнуте су само државама, а оне имају обавезу само према сопственим грађанима и страним држављанима који се налазе на њиховој територији, или су на неки други начин под њиховом надлежношћу. Људска права се примењују првенствено вертикално између појединца и државе. Права се примењују и хоризонтално, јер су државе дужне да заштите појединца од кршења људских права које потиче од приватних лица. Како истиче Донели, савремена држава је и главна претња уживању људских права, али и кључна институција за њихово остваривање. Људска права се могу сматрати стандардом политичког легитимитета у смислу да власти имају легитимитет уколико штите људска права.

2.2. Општа декларација као основа за међународно призната права

Концепт људских права се развијао у таласима и донео је још неке слободе. Као последица тога, и садржај права се развијао. Поимање права из 18. века заснивало се на потребама тржишне привреде која је тада настајала, па је стога било ограничено на грађанска и политичка права. Грађанска и политичка права подразумевају разне слободе и правну заштиту. У 19. веку новостворени концепт економских и социјалних права одражавао је потребе индустријског друштва. У њих су спадале конкретна материјална добра и разне социјалне повластице. У 20. веку суверенитет над земљом и ресурсима постао је кључни део концепције права.

Општа декларација о правима човека из 1948. године установила је постојећи консензус о међународним људским правима. Главни подстицај за формулисање ове декларације био је Холокауст. Системска дискриминација и геноцид који је спровела држава над својим грађанима и грађанима окупираних држава због њихове етничке или верске припадности, сексуалне оријентације или инвалидитета итд. натерали су међународну заједницу да реагује.

Декларација је истовремено представљала и компромис и синтезу разних традиција и вредности који су први пут артикулисани правним језиком. На пример, концепт грађанских и политичких права дошао је из англоамеричке традиције, док је појам достојанства преузет из хришћанске мисли. Људска права за многе означавају оно што је написано у Општој декларацији. У њој се налази кратак, али суштински битан списак права. Декларација се даље развијала, уз скромне додатке, кроз бројне касније потписане споразуме, а нарочито су битни документи из 1966. године. Декларација холистички третира људска права. Права сачињавају међузависну и недељиву целину, а не списак са кога се могу бирати по жељи.

Права наведена у Декларацији, уз изузетак права на самоопредељење народа, јесу права појединца, а не група. Многа индивидуална људска права се остварују и могу се уживати само кроз колективно деловање. Многа права, као што је право на исповедање вере, била би готово безначајна без заједнице. Чак и тамо где је припадност групи неопходна ради дефинисања неког људског права, поседници права су појединачни припадници ових група, а не група као колективни ентитет. Донели наглашава да су поштовање и кршење људских права засновани на схватању о појединцу као делу веће друштвене групе. Појединци који су уживаоци права не могу сами активно спровести своја права у дело. Ипак, концепт људског достојанства заснован на људским правима почива на чињеници да људска бића поседују суштинску и несводиву моралну вредност и достојанство, који не зависе од друштвених група којима припадају и њихове улоге у друштву.

2.3. Од генерације права до недељивости права

За време Хладног рата људска права су била подељена у три генерације или димензије, пре свега из идеолошких разлога. Западне земље су тврдили да прва генерација права, тј. грађанска и политичка, представљају једина истинска права појединца у смислу појединачних права која се спроводе кроз закон. Социјално-

економска права сматрана су само пожељним циљевима дефинисаним у облику људских права. Социјалистичке државе су пак тврдили да практично уживање грађанских и политичких права зависи од довољног нивоа уживања друге генерације економских, социјалних и културних права. Земље Југа тврдили су да је потпуно уживање појединачних људских права могуће само у друштву у којем је потпуно обезбеђено остваривање колективних права тзв. треће генерације, а нарочито права на развој и самоопредељење.

Јаз између прве и друге генерације права пронашао је свој нормативни израз у Међународном пакту о грађанским правима и Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима који су усвојени 1966. Трећа генерација права постала је видљива у Афричкој повељи о људским правима и правима народâ из 1981. године. По окончању Хладног рата, ове идеолошке концепције постепено су уступиле место схватању које истиче равноправност и међузависност свих људских права. Подела права на генерације стога није заснована на реалним и суштинским разликама између права, већ се користила као идеолошки конструкт.

Друга светска конференција о људским правима, одржана 1993. године у Бечу, донела је једно ново и опште схватање људских права. У Бечкој декларацији и Програму деловања потврђено је да су „сва људска права универзална, недељива, међусобно зависна и повезана“. Доктрина о недељивости људских права је тако ставила тачку на теорију о њихове „три генерације“. Сада је широко прихваћено становиште да ниједна група људских права нема приоритет у односу на остала.

Људска права стекла су универзални статус у међународном праву. Конвенције о људским правима су облик позитивног права и уживају практично универзалан статус, што је последица тога да их је ратификовала већина земаља. Општа декларација о правима човека, која је одобрена као политичка декларација, све више се признаје као битан извор обичајног права. Поврх тога,

међународно право подразумева извесне принципе и норме, као што су забрана ропства, мучења и геноцида, који се не смеју кршити нити игнорисати ни из ког разлога и ни под којим околностима. Ове *ius cogens* норме постале су општеприхваћене на светском нивоу. Људска права су универзална и због своје општости. Иста права важе за свакога и свима су доступна. Она су оличење политичког идеала који је привлачан и групама и појединцима у борби за еманципацију. Она обезбеђују снажне аргументе против политичке маргинализације или подређености и аргументе у корист једнаких слобода и достојанства за свакога.

Иако су људска права универзална у правном смислу и у смислу њиховог спровођења, њихова морална универзалност и даље се оспорава. Не постоји консензус око филозофских основа људских права, јер само неколико моралних норми важи за све културе. Може се, међутим, тврдити да универзалност људских права не захтева консензус око њихових основа. Универзалност не значи ни да би сви делови света требало да се приклоне западној филозофији права нити западном културном моделу. Међународно призната људска права постала су униформна правила и стандарди понашања које би требало поштовати чак и без познавања и прихватања њихових филозофских основа. Ова основна права не сме кршити ниједна власт, без обзира на филозофске, културне или верске разлике и не смеју се кршити у име тих разлика.

2.4. Механизми као средство остваривања људских права

Од усвајања Опште декларације о људским правима и поменута два пакта, усвојен је и велики број општих и појединачних, универзалних и регионалних конвенција о људским правима. Међутим, постављање стандарда је и даље у току како би се одговорило на нове изазове. Усвајање Конвенције о правима особа са инвалидитетом (2006) представља један новији пример на том пољу.

Највећи изазов за међународни систем људских права није постављање нових стандарда, већ њихово спровођење у дело и надзор над тим процесом. Као последица овог огромног нормативног оквира, установљено је много процедура за остваривање и заштиту људских права, односно за спречавање њиховог кршења. Док се у Декларацији УН из 1945. говорило само о унапређивању људских права, у другој половини двадесетог века државе су се обавезале да ће штитити међународно обавезујућа људска права наведена у конвенцијама. Ратификујући неке од ових споразума, све државе света преузеле су међународну обавезу да ће поштовати, спроводити и штитити људска права која су у њима споменута.

Заштита или остваривање људских права је релевантна само када међународна тела могу да прате да ли се државе повинују овим обавезама. Да би ове процедуре деловале, одлуке или препоруке надзорног тела морају се наметнути конкретној држави. Ово је један од највећих изазова и слабости садашњег режима међународних људских права. Осим тога, и даље су потребне ефикасне стратегије за превенцију. Глобално грађанско друштво, у које спадају и цркве, мора учествовати у њиховом осмишљавању. Коначно, циљ заштите људских права мора бити спречавање кршења људских права у највећој могућој мери.

* * *

Језик права је постао *lingua franca* савременог моралног дискурса. Осјатињски тврди да је потребно оживети идеју људских права. Ово захтева разумевање природе права – она нису чаробни штапић који ће створити правду и срећу, већ само једно од многих начела и инструмената потребних за коегзистенцију у демократској држави у којој владају права.

Библиографија

- Aristotle, *Nicomachean Ethics*. [Аристотел, *Никомахова еџика*]
- *At the centre: Human dignity. Christian responsibility as a basis for the practice of politics. Christian ethics as a guide*, ур. Vogel, Bernhard, Konrad Adenauer Foundation, 2007.
- Cicero, *De officiis*. [Цицерон, *О дужностима*]
- Donnelly, Jack, *Universal human rights in theory and practice*, Second edition, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2003.
- Kant, Immanuel, *Groundwork of the Metaphysic of Morals*, Предео на енглески James W. Ellington [1785], 3rd ed. Hackett, 1993.
- Mirandola, Pico, *De hominis dignitate*.
- Nowak, Manfred, *Introduction to the International Human Rights Regime*, The Raoul Wallenberg Institute Human Rights Library, 14. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff, 2003.
- Orend, Brian, *Human rights: concepts and context*, Peterborough, Ont.: Broadview Press, 2002.
- Osiatyński, Wiktor, *Human rights and their limits*, Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2009.
- Plato, *Republic*. [Платон, *Држава*]
- Smith, Rhona K. M., *Textbook on International Human Rights*, Third edition, Oxford & New York: Oxford University Press, 2007.
- Smith, Rhona K. M. & van den Anker, Christien, *The essentials of... human rights*, London: Hodder Arnold, 2005.

УВОД У ОБУКУ О СЛОБОДИ ВЕРОИСПОВЕСТИ ИЛИ УБЕЂЕЊА

Проф. др Герхард Роберс

Увод

Слобода вероисповести или веровања је од кључне важности за вернике као и за оне који то нису. Европски суд за људска права више пута је изјавио:

„Слобода мисли, савести и вероисповести један је од темеља 'демократског друштва' како га види Конвенција. То је, у својој верској димензији, један од највиталнијих елемената од којих је сачињен идентитет верника и њихов поглед на свет, али је такође и драгоцено средство за атеисте, агностике, скептике и незаинтересоване. Плурализам који је нераздвојив од демократског друштва, освојеног уз велике и вековне жртве, зависи од њега (Митрополитска црква Бесарабије и други против Молдавије. 2001 представка бр. 45701/99).“

У многим државама слобода вероисповести или убеђења често се суочава са разним изазовима. Утицај историје и традиције је веома релевантан. Становишта цркава се разликују и често зависе од тога да ли су у положају мањине или имају статус традиционалних и већинских.

На почетку можете замолити учеснике да изнесу своја становишта и појединачне случајеве у којима је угрожена слобода вероисповести или убеђења.

Библијски и теолошки приступ слободи вероисповести или убеђења

На слободу вероисповести или убеђења може се гледати као на део опште идеје слободе у хришћанству: „Стојте, дакле, у слободи којом нас Христос ослободи“ (Галатима 5:1) и „истина ће вас избавити“ (Јован 8:31).

Често се каже да су цркве и религија противници слободе вероисповести или убеђења. Иако историја нуди многе доказе да је ова претпоставка заправо валидна, постоје и јаки разлози да се каже како је слобода вероисповести и убеђења истинска религијска идеја. Може се тврдити да је само слободно веровање истинско веровање и да је присилити некога да верује или немогуће, или богохулно.

Данас многе цркве проповедају слободу вероисповести или убеђења.

Тертулијан (160–220), један од црквених отаца, у свом делу *Apologeticum* прогласио је принцип слободе вероисповести за неотуђиво људско право. Средњовековне борбе Цркве и световних власти око превласти такође се могу схватити као борба за слободу Цркве да проповеда. Реформација је спровела у дело ову идеју и основну потребу да се ужива слобода вероисповести или убеђења.

Светски савет цркава је у великој мери допринео формулисању верске слободе или слободе веровања у члану 18 Опште декларације о правима човека УН, а што је поновљено 1975. на конференцији у Најробију, када је речено да слобода вероисповести јесте и остаје главно питање.

Римокатоличка црква је у својој декларацији *Dignitatis humanae* (1965) објавила да људско биће има право на верску слободу. Ова слобода значи да нико не сме бити присиљен од стране појединца, друштвене групе или било ког људског фактора да де-

лује на начин супротан сопственим уверењима, било јавно, било приватно, сам или у заједништву са другима, а у оквиру утврђених граница.

Међународни правни приступи слободи вероисповести или убеђења

Члан 9 Европске конвенције о људским правима и основним слободама гарантује слободу мишљења, савести и вероисповести: „1. Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вере или убеђења и слободу сваког да, било сам или заједно с другима, јавно или приватно, испољава веру или убеђење молитвом, подучавањем, обичајима и обредом. 2. Слобода исповедања вере или убеђења сме бити подвргнута само законом прописаним ограничењима неопходним у демократском друштву у интересу јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.“

Слично претходном, члан 18 Међународног пакта о грађанским и политичким слободама гласи: „1. Свако лице има право на слободу мисли, савести и вероисповести. Ово право подразумева слободу исповедања и примања вере или убеђења по свом нахођењу, као и слободу да ту веру или убеђење испољава појединачно или заједно са другима, како јавно тако и приватно, кроз култ, вршења верских и ритуалних обреда и веронауку. 2. Нико не може бити предмет принуде којом би се кршила слобода његовог исповедања или примања вере или убеђења по његовом нахођењу. 3. Слобода испољавања вере или убеђења може бити предмет само оних ограничења која предвиђа закон а која су нужна ради заштите јавне безбедности, реда, здравља или морала, или пак основних права и слобода других лица. 4. Државе чланице овог пакта обавезују се да поштују слободу родитеља, а у датом случају законитих старатеља, да обезбеде својој деци оно верско и морално образовање које је у складу са њиховим сопственим убеђењима.“

Осим тога, Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) прогласила је слободу вероисповести или убеђења за једно од кључних људских права.

Многе државе Уставом гарантују слободу вероисповести или убеђења. Овде је заправо најбитније питање примене, тј. да ли за слободу вероисповести или убеђења постоје довољне гаранције. Важно је да учесници схвате да правни лекови против кршења слободе вероисповести или убеђења подразумевају представке Европском суду за људска права у Стразбуру, али да је за успех у томе потребно да буду исцрпљени сви могући домаћи правни лекови.

Најбоља пракса

Тешко је указати на примере најбоље праксе. Вероватно да у већини држава постоји кршење слободе вероисповести или убеђења. Општа атмосфера по питању прихватања слободе вероисповести или убеђења уме брзо да се мења услед многих фактора који су данас често повезани са миграцијом и безбедносним питањима. С друге стране, у многим државама постоје механизми који олакшавају живот у складу са сопственим верским убеђењима и којима је циљ да подстакну поштовање осталих религија.

Учесници могу да продискутују о сопственим искуствима и спомену добре примере подржавања слободе вероисповести или убеђења.

Предлози за акцију која ће подстаћи слободу вероисповести или убеђења

Учесници могу да предложе и продискутују појединачне акције којима се подстиче слобода вероисповести или убеђења. У то могу спадаати и кораци ка успостављању међурелигијског дијалога и заједничке активности. Осим тога, може се споменути и предузимање мера помоћу којих би се показала солидарност у случајевима кршења слободе вероисповести или убеђења припадника другачије вероисповести.

Питања која се односе на тему обуке

Током обуке о слободи вероисповести или убеђења могло би се појавити неколико питања. Међу њима би могла бити интересантна и следећа:

- Да ли се међународне норме у вашој земљи примењују коректно и у довољној мери?
- Какву специфичност имамо као ЦРКВА да бисмо се бавили слободом вероисповести или убеђења на другачији начин у односу на активности државе, НВО и осталих?
- Како можемо подстаћи слободу вероисповести или убеђења у друштвима која се са све више критике односе према (поједи-ним) религијама?

Постоје многа појединачна питања која се односе на слободу вероисповести или убеђења, а могу се појавити током обуке. Нека од таквих питања дата су у даљем тексту, који је преузет првенствено из Смерница за ревизију закона који се баве слободом веровања или убеђења ОЕБС-а и његове Канцеларије за демократске институције и људска права из 2004: (<http://www.osce.org/item/13600.html>).

1. *Дефиниција религије.* У међународном праву не постоји општеприхваћена дефиниција овог термина, а многе државе су имале тешкоћа при његовом дефинисању. Сматра се да је религију немогуће правно дефинисати због инхерентне вишесмислености овог појма. Уобичајена грешка при дефинисању је захтев да вера у божанство буде неопходна да би се нешто сматрало религијом. Најучљивији контра-примери су класични будизам, који није теистичке природе, као и хиндуизам, који је политеистички. Осим тога, термини као што су „секта“ или „култ“ се често користе у пежоративном, а не у аналитичком смислу.

2. *Религија или убеђење.* Међународни стандарди религију не спомињу изоловано, већ у њима пише „религија или убеђење“.

„Убеђење“ се обично односи да дубока уверења која су основа за стање човека и свет. Због тога се сматра да нпр. атеизам или агностицизам треба једнако штитити као верска убеђења.

3. *Међусобни однос норми људских њрава*. Међународни стандарди који се односе на слободу веровања или убеђења не потичу само из одредби споразума, конвенција и докумената који се баве само религијом или убеђењем, већ и из других извора, као што су они који се баве удруживањем, изражавањем и правима родитеља.

4. *Поље слободне њроцене*. Међународни стандарди гледани у целини, а конкретно Европски суд за људска права, претпостављају да постоји „поље слободне процене“, које се мора поштовати. Она омогућује државама да доносе законе и усвоје политику који се разликују у односу на конкретну историју или културу. Иако закони различитих држава не морају бити идентични и премда им се мора дозволити нешто флексибилности, таква флексибилност би требало да поштује релевантна права.

5. *Унутрашња слобода (forum internum)*. Најбитнији међународни инструменти потврђују да „свако има право на слободу мисли, савести и веровања“. Насупрот испољавању религије, право на слободу мишљења, савести и вероисповести у оквиру унутрашње слободе је апсолутно и не сме бити подложно било каквим ограничењима.

6. *Спољна слобода (forum externum)*. Свако има слободу да „ту веру или убеђење испољава појединачно или заједно са другима, како јавно тако и приватно, кроз култ, вршења верских и ритуалних обреда и веронауку“ (Међународни пакт о грађанским и политичким правима, члан 18, став 1). Ово испољавање ужива широке заштите и обухвата испољавање веровања појединца и заједнице. Тако се испољавање веровања појединца може заштитити иако су његова убеђења строжа од оних које испољавају остали чланови заједнице којој припада. Признавање ове чињенице, међутим, не значи да убеђења заједнице као колективног ентитета не завређују поштовање.

7. *Ограничења*. Држава ни у ком случају не може ограничити права на унутрашњу слободу савести и убеђења.

За разлику од унутрашње слободе, испољавања веровања или убеђења могу се ограничити, али само под строго одређеним околностима које су наведене у одговарајућим одредбама.

Тако нпр. Европска конвенција о људским правима садржи „клаузулу о ограничавању“ која дозвољава да ова слобода „може бити подвргнута само оним ограничењима која су прописана законом и неопходна у демократском друштву у интересу јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права и слобода других“ (члан 9, став 2). Ограничења која се наводе у Међународном пакту о грађанским и политичким правима су према овом документу „предвиђена у закону и која су неопходна за заштиту јавне безбедности, поретка, здравља и морала, или основних слобода и права других лица“ (члан 18, став 3).

Као прво, да ли је у формулацији да су ограничења прописана законом довољно јасно шта јесте, а шта није забрањено? Затим, да ли је наводна основа за ограничавање овог права присутна међу условима из клаузуле о ограничавању? Коначно, да ли је ограничавање ове слободе сразмерно јавном интересу који обезбеђује?

8. *Равнојравностај и недискриминација*. Државе су дужне да свим појединцима које су под њиховом надлежношћу обезбеде право на слободу веровања или убеђења без било каквих разлика, као што су раса, боја коже, пол, језик, вера или убеђење, политички или неки други став, национално или неко друго порекло, имовину, рођење или неки други статус.

9. *Неујтралностај и нејприсударностај*. При испољавању регулаторних овлашћења у односу према разним религијама, вероисповестима или убеђењима, држава је дужна да остане неутрална и непристрасна (Митрополитска црква Бесарабије против Молдавије, § 116, Европски суд за људска права, 2001).

10. *Забрана принуде*. Ниједан појединац не сме бити изложен принуди која би угрозила његову слободу веровања или убеђења.

Овај аспект наведене слободе представља одбрану од присиле која прекорачује разумно убеђивање, било тако што се појединац на непримерен начин наводи да промени веру или убеђење, било уколико се на непримерен начин спречава да промени веру или убеђење.

11. *Права родитеља и стипендијера.* Државе су дужне да поштују слободу родитеља, или по потреби, законских старатеља деце, како би им се омогућило да верски и морално образују своју децу, у складу са сопственим уверењима, при чему се мора обезбедити заштита права сваког детета да поседује слободу веровања или убеђења које је у складу са његовим капацитетима (члан 5 Декларације о уклањању свих облика нетолеранције и дискриминације заснованих на религији и уверењима УН из 1981. године и члану 14 Конвенције о правима детета).

12. *Право на удруживање.* Неоснована ограничења права на деловање у својству правног лица нису у складу са правом на удруживање и на слободу веровања или убеђења.

13. *Право на ефикасне правне лекове.* Свако ко тражи верска права има право на ефикасне правне лекове. Европски суд за људска права је подржао право верске заједнице да добије статус правног лица на основу члана 9 Европске конвенције о људским правима протумачене у светлу члана 6 (Митрополитска црква Бесарабије против Молдавије, § 116, Европски суд за људска права, 2001; Католичка црква Ханије против Грчке, Европски суд за људска права, 1997).

14. *Права родитеља на образовање својствене деце.* Опште је прихваћено да родитељи имају право да одлучују о верском образовању своје деце. (Видети нпр. Општи коментар 22 § 6; Други протокол Европске конвенције о људским правима, члан 2; Декларација из 1981. члан 5; Бечки завршни документ, члан 16, став 7).

15. *Верско, етичко или хуманистичко образовање у државним и јавним школама.* Државе имају разнолику праксу када је у питању верско, етичко или нека врста идеолошког образовања у својим

школама. Када се ова тема размотри паралелно са правима родитеља (видети претходну ставку), може се рећи да се од деце не може захтевати да похађају верско или идеолошко образовање које је у супротности са жељама родитеља, иако се дозвољава опште информисање о религијама, убеђењима и етици. Неке државе захтевају да деца похађају или веронауку или неки етички предмет, што се може одобрити, премда би власти требало да имају у виду верске и идеолошке ставове родитеља у вези са децом и требало би да озбиљно размотре могућности за изузеће када образовање задире у дубоко укоренења верска и идеолошка убеђења. Држава, међутим, може заузети став према екстремним идеолошким позицијама, као што су фашизам или антисемитизам.

16. *Верски симболи и одећа у државним школама.* У вези са верским симболима у школи постоје три битна проблема. Као прво, разнолика је пракса по питању забрана наставницима или особљу школе који носе верски прописану одећу током наставе. Као друго, разнолика је и пракса по питању стављања верских симбола у учионице. Коначно, све важније је и питање забране деци да носе верски прописану одећу, које је недавно постало горуће због исламских марама. Међународни инструменти нису довољно јасни о оваквим питањима, премда би требало бити обазрив и одмерити опште смернице за унапређење толеранције и недискриминације.

17. *Верска аутономија.* Државе имају различиту праксу о питању аутономије или самоодређења верских група или убеђења, почевши од ситуације када држава формално има ауторитет над доктринама традиционалних цркава, до оне када држава није вољна да се меша у било које питање које би се могло назвати „унутрашњим“ или „доктринарним“ за верску организацију. Постоји тенденција удаљавања државе од доктринарних или теолошких питања, а по свој прилици ће се и наставити. Било би корисно сугерисати да држава не би ни требало да се меша у питања која се тичу веровања, убеђења или унутрашње организације неке верске групе. Међутим, када интереси оваквих група дођу у сукоб са осталим интересима друштва, држава би треба-

ло да пажљиво и прецизно одмери њихове интересе водећи рачуна о њиховој аутономији, осим у случајевима када она може створити уочљиву штету (нпр. уколико доктрина неке групе забрањује појединцима да је напусте, држава би требало да интервенише како би спречила физичку присилу ради спровођења такве доктрине).

18. *Регистрација верских организација*. Закони који верским удружењима дају статус правног лица по извршеној регистрацији имају велику важност. У даљем тексту ћемо навести неке проблематичне ставке којима би требало посветити пажњу: Регистрација верских организација не би требало да буде обавезна, иако је добро да она буде потребна како би се остварио статус правног лица или нека слична корист. Појединцима и групама би требало омогућити да уколико желе, слободно исповедају своју веру без икаквог регистровања. За добијање статуса правног лица не би требало прописивати минималан број припадника. Остале препреке и чекање за добијање статуса правног лица требало би размотрити.

19. *Прозелићизам/мисионарско деловање*. Питање прозелитизма и мисионарског рада је у многим земљама осетљиво. Међутим, важно је упамтити да право на изражавање ставова и описивање сопствене вере може у основи бити једна од кључних димензија религије. Право на изражавање верских убеђења и покушај да се она поделе са другима омогућено је правом на слободу веровања или убеђења. Међутим, у извесном тренутку, право на учешће у проповедању вере прелази црту и претвара се у присилу. Важно је пронаћи ту „црту“ како би се правима на веровање и изражавање пружила свеобухватна заштита. Стога је данас сасвим дозвољено пропагирање вере од врата до врата, али је заштићено право појединца да одбије такву пропаганду (Кокинакис против Грчке, Европски суд за људска права, 1993). С друге стране, злоупотреба повлашћеног положаја у војсци или при запошљавању није дозвољена (Ларисис против Грчке, Европски суд за људска права, 1996).

20. *Државно финансирање.* Многе државе обезбеђују верским групацијама директну или индиректну финансијску подршку. Осим индиректних, али веома корисних повластица, које потичу од ослобађања пореза и пореских издвајања, постоји много извора новца, као што су исплаћивање плата или обезбеђивање друштвених повластица за свештенство, субвенционирање верских школа, дозвола за коришћење јавних грађевина за одржавање састанака и донирање имовине верским организацијама. У многим случајевима, државне схеме финансирања директно су везане за историјска догађања, као нпр. повраћај имовине коју је држава једнострано одузела, а свака евалуација мора строго водити рачуна о томе.

21. *Приговор савести на војну службу.* Иако не постоји међународни контролни стандард који се бави овим питањем, очигледан тренд у већини демократских држава је да се онима који се из озбиљних верских или моралних разлога противе војној служби омогући алтернативна цивилна служба (Препорука 1987/8 о приговору савести на обавезну војну службу од 9. априла 1987. године, коју је усвојио Савет европског комитета министара на 406. састанку заменика министара. Линк: <http://cm.coe.int/stat/E/Public/1987/1987r8.htm> (Резолуција Комисије за људска права 1998/77; Резолуција Комисије за људска права 2002/45).

22. *Остала ишћања везана за приговор савести.* Осим наведеног, постоје и други случајеви када се може јавити приговор, нпр. при полагању заклетви или учешћу у пороти. Држава би требало да колико год је могуће обезбеди одговарајуће алтернативе које не оптерећују ни приговораче савести, нити општу популацију.

23. *Национална безбедност/тероризам.* Иако закони који се баве националном безбедношћу и верским тероризмом могу бити сасвим одговарајући, важно је да се такви закони не искористе против верских организација које нису укључене у оно што објективно представља криминал или насиље. Законе против тероризма не би требало користити као изговор за ограничавање легитимних верских активности.

24. *Сјорови око црквене имовине.* Постоје две класичне врсте ових спорова – када је власништво над црквеном имовином спорно због тога што је држава претходно одузела то власништво и пренела га на неку другу групу или појединце. Ово представља нарочито велик проблем у бившим комунистичким државама. Друга могућност се јавља када спор у оквиру једне верске заједнице води до тога да једна или више група оспоравају право власништва. Обе врсте спорова, као и оно што иде уз њих, могу бити веома компликоване и захтевају експертизу, и то не само правну по питању власништва, већ и у вези са техничким питањима чињеница и доктрине. Када се закони баве овим питањима, важно је да буду потпуно неутрално написани и да се тако и примењују како се преферираним групама не би дао повлашћен третман.

25. *Политичке активности верских организација.* Државе на различите начине приступају учешћу верских организација у политичким активностима. Приступи могу варирати од забране верских политичких партија, преко забране верским групама да учествују у политичким активностима, до укидања изузећа од пореза верским групама које се баве политиком. Иако ова питања могу бити веома сложена, и премда постоји низ прихватљивих закона, ови закони не би требало да буду формулисани тако да забрањују легитимне верске активности нити да верницима намећу неправедна ограничења.

26. *Раг.* У три најбитнија питања која се баве односом рада, тј. примања у радни однос, и религије или убеђења, спадају пракса запошљавања и кадровска пракса верских група, приватних предузећа и државних служби. Како државни закони забрањују дискриминацију на основу вероисповести или убеђења, верске организације ће тражити да као послодавци буду изузете, како би могле примити људе чија верска опредељеност одговара њиховим интересима. Овде постоји више правних приступа. Када су у питању приватна (световна) предузећа, типичан стандард је забрана дискриминације при запошљавању. Послодавцима се

може дозволити да ограниче неке начине испољавања убеђења. Државне службе не би требало да врше дискриминацију приликом одабира кадрова, иако неке државе забрањују својим службеницима да носе верска обележја.

Ресурси за обуку о слободи вероисповести или убеђења

Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1966) (ICCPR)

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966)

Општа декларација о правима човека (1948) (UDHR)

Релевантне обавезе из осталих међународних конвенција

Декларација о укидању свих облика нетолеранције и дискриминације засноване на вероисповести или верским убеђењима (1981)

Комитет за људска права Уједињених нација, општи коментар бр. 22

Извештаји специјалних извештача Уједињених нација

[Европска] Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (1950) (ECHR)

Одлуке Европског суда за људска права

Обавезе и завршни документи процеса ОЕБС-а (нарочито из завршног документа Бечког састанка 1989).

OSCE/ODIHR Guidelines for review of Legislation Pertaining to Religion or Belief [Смернице за ревизију закона који се баве слободом веровања или убеђења ОЕБС-а и Канцеларије за демократске институције и људска права] <http://www.osce.org/item/13600.html>

УВОД У ОБУКУ О РАВНОПРАВНОСТИ И НЕДИСКРИМИНАЦИЈИ

Јоханес Брандшјетер

Увод

Сви људи су једнаки пред законом и имају право да без икакве дискриминације уживају једнаку законску заштиту. У том смислу, равноправност је најбитније начело основних људских права. Како пише у члану 2 Опште повеље о правима човека: „Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности.“

Дискриминација је у Општој декларацији поменута на почетку списка, док је „раса“ посебан случај, јер је употребљена погрешно као категорија из природних наука и ради оправдавања сегрегације, угњетавања и геноцида. УНЕСКО је 1950. године у својој декларацији *Расно њишање* објавио да „расе“ у биолошкој таксономији, као и када се говори о човеку, представљају социолошке конструкте и немају никакву утемељеност у биологији. Иако наука и даље прихвата ово схватање, поменути термин се и даље користи у међународним документима и изјавама. У међувремену, Европски парламент је затражио да се овај термин избегава у свим званичним текстовима. Више о овоме може се наћи на следећој адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.douri=CELEX:51996IP0135:EN:HTML>

Стручњаци за људска права, пак, преферирају да говоре о „расној дискриминацији“. Она се може сматрати тежим обли-

ком дискриминације или угњетавањем извесних група људи који бивају стигматизовани, а уколико је употребљена институционална моћ.

Библијски приступи

Божије дело је засновано на разноликости, и то великој, где је свака врста живих бића добила назив и проглашена „добром“ (Прва књига Мојсијева). Библија сведочи о постојању све већег броја народа, језика и култура. Осим тога, у њој се наводе и покушаји да се ова разноликост умањи или поништи насиљем и репресијом. Када је Каин убио брата, грех одбијања је доспео на свет и од тада прати човека.

Прича о градњи Вавилонске куле може се протумачити као напор да се хетерогени свет учини униформним на империјалистички начин. Када се дословно преведе, ЈЕДАН језик означава ЈЕДАН говор са аналогним речима. Бог је помешао језике и раселио људе, што није пропаст нити казна. Бог спасава богатство разноликости од елиминације другости тиме што уништава униформност.

Осим тога, Црква је и створена за разноликост. Током сабора апостола у Јерусалиму речено је да веровање у Исуса Христа не штети ниједној култури, те да јеврејска и нејеврејска уверења могу заједно бивствовати. Прича о силаску Светог Духа говори о томе како се окупљају људи са разних страна, говоре различите језике и одједном почињу да разумеју једни друге. Зато се на ово може гледати и као на слављење интеркултурног окупљања (Колошанима 3:11). Социјалне и културне разлике нестају кроз јединство свих верника „у Христу“.

Библијска порука бави се стварањем човека према лику Божијем (Прва књига Мојсијева 26–27), без икакве разлике од њега. Хришћански мислиоци су се бавили расизмом и дискриминацијом, вероватно онолико колико су ове секуларне категорије у општој употреби. Први који се међу њима истакао по свој при-

лици је био Дитрих Бонхефер. Искусио је расизам док је као професор живео у харлемском гету, око 1931. године. Његов сусрет са Афроамеричком црквом био је готово незапажен у Европи: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-76158041.html>.

„Његов став да Црква треба да буде Црква пролетаријата подразумева да увек буде свесна јединствених елемената сваке поткултуре у којој служи. Његова тврдња да смо створени различити и да ћемо као такви сви служити Богу свако на свој начин, као и уверење да појединци налазе јединство само кроз реч Божију, јасно указује на то да јединство Цркве не зависи од јединства спољне форме.“ (Mark Ellingsen, Bonhoeffer, Racism, and a communal model for healing, *Journal of Church and State*, Spring, 2001, <http://www.nathanielturner.com/negrochurchbydb.htm>).

И афричка теологија нуди један приступ равноправности. *Убунџу* је афрички концепт који означава човечност. Надбискуп Дезмонд Туту га је користио како би ублажио мржњу коју је створио апартејд. Овај концепт означава бригу о најдубљим потребама другог и наговештава гостопримство, племенитост и дарезљивост.

Светски савет цркава: расизам је грех

Пошто су Бонхефер и остали поставили питање неправедности расизма пред међународну екуменску заједницу, након ужаса нацистичке идеологије и злочиначког геноцида, основан је Светски савет цркава и затим постао битан фактор у екуменском покрету против расизма. Генерална скупштина одржана 1968. године у Упсали прогласила је расизам грехом и „еклатантним негирањем хришћанске вере“.

Светски савет цркава је објавио више студија и декларација о расизму, што је традиција која је покренута за време апартејда и која се наставила и после његовог краха. На састанку одржаном 1995. године, Централни комитет Светског савета цркава је при-

метио да су „институционални расизам и идеологија расизма у својим најопаснијим облицима и даље присутни у савременим друштвима и да имају јак утицај на цркве док актуелни друштвени, политички и економски трендови стварају нове облике расизма“. „Наша реалност је да живимо у мултикултурним, мултиетничким, мултиконфесионалним и вишејезичним друштвима, иако понекад у дошљацима не видимо Христа који је међу нама. Када се цркве затворе за дошљаке, када прекину да теже ка отвореној заједници која је знак и наговештај Царства Небеског, губе разлог постојања... Позивамо цркве широм света да поново открију свој идентитет, интегритет и задатак да буду цркве дошљака. Служење исељеним људима увек се сматрало дијаконијским радом, иако је многим црквама било периферно. Ипак, потврђујемо да је то и црквено питање. Ми смо црква Исуса Христа дошљака (Матеј 25:31–46)“ (WCC 1995, *Uprooted People*).

Централни комитет је 2002. године усвојио студију под насловом „Како бити Црква и превазићи расизам“, у којој се спомињу светска конференција Уједињених нација против расизма, расне дискриминације, ксенофобија и сличних видова нетолеранције која је одржана годину дана раније у Дурбану, у Јужној Африци. „Данас је, као и у прошлости, вапај људи који се боре за расноетничку правду упућен и црквама... Овај вапај је и позив да се цркве чвршће обавежу да ће се суочити са сопственим расизмом, а не само оним који се јавља другде. Цркве се позивају да се суоче са сопственом прошлошћу, и то у садашњости, данас, пред сопственим народом, староседелачким народима, потомцима Африканаца, националним мањинама, далитима,¹ а не само са туђим расизмом. Цркве се позивају да размисле о томе шта за њих значи савладавање расизма. Да би Црква била Црква, потребно је промишљено, доследно и непрекидно учешће у борби за расну правду. Да би Црква била Црква, потребно је савладати расизам путем промене друштва и његових структура моћи и маргинализације.“

¹ *Далиџи* – назив за једну од најнижих касти у Индији. (Прим. прев.)

Националне и културне мањине

Екуменски покрет одувек се бавио националним и културним мањинама. Вероисповест је често једна од битних чинилаца културног опстанка мањина и доприноси стварању њиховог идентитета. Ово нарочито важи у случају миграција, живота у дијаспори или када неко живи под репресијом. Културне слободе и слобода веровања су неопходне да би ове заједнице достојанствено живеле. Стога би следбеници Цркве и њена подршка требало да ојачају овакве заједнице и поштовање њиховог идентитета.

Међународна правна средства

Принцип једнакости пред законом постављен је у Општој декларацији о правима човека, као и у главним документима о људским правима, као што су Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима и Међународни пакт о грађанским и политичким правима. Конвенције о људским правима које се баве правима жена, деце, радника-миграната и људи са инвалидитетом, које су прихватиле и УН могу се схватити као напор да се оснажи принцип недискриминације за посебно осетљиве и дискриминисане групе. Уједињене нације су 1966. године усвојиле чак и **Међународну конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације (ICERD)**, која је прва таква конвенција УН. Систем људских права УН њоме посебно наглашава борбу против расне дискриминације.

Ова конвенција не само што обавезује државе потписнице да елиминишу расну дискриминацију, већ и захтева од њих да активно обезбеде правну заштиту од дискриминације и да жртвама понуде правне лекове. Државе потписнице морају предузети мере како би укинуле преовлађујуће предрасуде и олакшале комуникацију међу „супериорним“ и „инфериорним“ групама. Према овој конвенцији, групе које су подложне дискримина-

цији могу се подстицати позитивним мерама, које су понекад познате као афирмативна акција. Државе су обавезне и да Уједињеним нацијама подносе редовне извештаје о томе како се ова права спроводе у дело. Комитет за укидање расне дискриминације (CERD) прима извештаје држава и коментаре грађанског друштва на њихове извештаје. Овај комитет је сачињен од независних стручњака, а објавио је више општих коментара за тумачење поменутог документа, које грађанско друштво може употребити у свом раду.

Битна ставка у систему људских права УН је **Конвенција о правима особа са инвалидитетом (CPRD)**. Многа права која дефинише ова конвенција односе се на права наведена у осталим конвенцијама УН, али и наводе конкретне обавезе државе којима се обезбеђује да особе са инвалидитетом у потпуности уживају ова права. У права која су специфична за ову конвенцију спадају право на доступност информационих технологија, право на самосталан живот и укључење у заједницу (члан 19), на личну покретљивост (члан 20), на оспособљавање и рехабилитацију (члан 26) и на учешће у политичком и јавном животу, културном животу, рекреацији и спорту (чланови 29 и 30). Иако се ова конвенција бави правима особа са инвалидитетом, може се користити као смерница за инклузију особа које трпе било који облик дискриминације.

Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (CEDAW) осуђује све облике дискриминације према њима. Државе потписнице пристају да предузму мере „свим одговарајућим средствима и без одлагања“ како би се укинула дискриминација жена. Према овој конвенцији, дискриминација означава „сваку разлику, искључивање или ограничење које се чини на бази пола, а које има ефекат или сврху наношења штете или поништења признања, уживања или остваривања од стране жена, без обзира на њихов брачни статус, а на основу једнакости мушкараца и жена, људских права и фундаменталних слобода на политичком, привредном, друштвеном, културном, грађанском или било ком

другом основу.“ Ова конвенција предвиђа обавезе и за недржавне актере.

Европска конвенција о људским правима (ECHR) Савета Европе је главни и најефикаснији инструмент људских права у Европи, а ступила је на снагу 1953. године. Члан 14 забрањује дискриминацију по готово неограниченом броју основа. Спровођење или кршење права из Конвенције може бити основа за жалбу Европском суду правде у Стразбуру. Још ефикаснију заштиту од дискриминације обезбеђује Дванаести протокол. Међутим, овај протокол је ратификовало само осамнаест европских држава.

Савет Европе основао је Европску комисију против расизма и нетолеранције (ECRI). Ова комисија од 1994. године има мандат да се бори против свих облика дискриминације, а на основу Европске конвенције о људским правима и њеног Дванаестог протокола и пресуда Европског суда за људска права. Комисију сачињавају независни стручњаци и она даје правне коментаре Европском суду за људска права и сваких пет година шаље мисије у државе уговорнице, а затим следе извештаји са препорукама упућеним држави уговорници. Ови извештаји се обично представљају на јавним манифестацијама. Ово је прилика за организације грађанског друштва да позову власт на одговорност.

Текућа дебата

Акти тероризма од 11. септембра 2001. и антитерористичке мере које су уследиле још више су отежали ситуацију у којој се налазе међународна људска права. Извештај који су поднела два специјална известиоца (Савет за људска права 2006) пружа добар увид са становишта примене људских права.

За време конференције о ревизији закључака из Дурбана у Женеви 2009. појавио се оштар јаз између западних и исламских земаља. Исламске земље су затражиле да се нарушавање угледа ислама прогласи кршењем људских права. Западне земље и орга-

низације за људска права супротставиле су се овом становишту тврдећи да међународна људска права штите вернике као појединце и њихова права, а не религију. Ово, међутим, не даје одговор на питање како се може одговорити на вређање осећања многих муслиманских верника, имајући у виду да је Запад доминантан у односу на њихову религију. Сходно томе, ова расправа и даље траје.

Законодавство ЕУ

Широм ЕУ постоје закони који свакога штите од дискриминације услед вероисповести или убеђења, инвалидитета, старости и сексуалне оријентације на радном месту, а на основу расног или националног порекла у свим доменима живота. Европско законодавство у овој области заснива се на члану 19 Лисабонске повеље. Актуелни закони садрже две директиве: Директиву о равноправности при запошљавању (2000/78), која пружа заштиту од дискриминације због година, инвалидитета, сексуалне оријентације и религије или убеђења на радном месту. Директива о расној равноправности (2000/43) забрањује дискриминацију на основу расног или етничког порекла на радном месту и у осталим сферама, као што су образовање, социјално осигурање, здравство и приступ робама и услугама. Све државе чланице ЕУ су се сагласиле око директива 2000. године. Свака држава чланица је тада морала да ове нове законе инкорпорира у домаће законодавство. Законодавство ЕУ се бави и индиректном дискриминацијом, тј. када привидно неутрална спецификација, критеријуми или пракса доводе људе у неравноправан положај на основу расног или етничког порекла, вероисповести или убеђења, инвалидитета, старости или сексуалне оријентације уколико се не могу објективно оправдати легитимним циљем.

Према Директиви о расној равноправности, националне власти су дужне да одреде или оснују тело које ће помагати особама које трпе дискриминацију због расног или етничког порекла и решавати њихове жалбе. У неким европским земљама оваква

тела помажу људима који трпе дискриминацију због религије или убеђења, старости, инвалидитета, сексуалне оријентације или пола. Организација и улога оваквих тела разликује се од државе до државе.

Агенција Европске уније за основна права (FRA) саветодавно је тело ЕУ. Она помаже у заштити основних права људи који живе у ЕУ, а то чини тако што прикупља податке о стању основних права широм ЕУ и даје савете, засноване на доказима, о томе како побољшати ситуацију. Ова агенција је бивши Европски центар за праћење расизма и ксенофобије (EUMC).

Националне и културне мањине

Конвенција УН о укидању свих облика расне дискриминације у трећем члану посебно се осврће на мањине. За заштиту мањина могу се усвојити специјалне мере. У оквиру надлежности Савета Европе установљен је следећи правни механизам:

Оквирна конвенција за заштиту националних мањина (FCNM), која има за циљ да државе потписнице поштују права националних мањина, борбу против дискриминације, подстицање равноправности, очување и развој културе и идентитета националних мањина, гарантовање извесних слобода по питању приступа медијима, мањинских језика и образовања, те да подстичу учешће националних мањина у јавном животу. Државе морају да обавештавају Савет Европе о томе које су мере предузеле. Међутим, не постоје конкретне одредбе о томе како се под овом конвенцијом мањина може признати законом уколико то пожели.

Европска повеља о регионалним или мањинским језицима (ECRML) представља још један документ Савета Европе. Циљ ове повеље јесте да заштити и промовише историјски регионалне и мањинске језике у Европи. Она важи само за језике које традиционално користе држављани земаља уговорница, чиме се искључују језици нових имиграната из осталих држава, а који се знатно разликују од већинског или службеног језика и имају

или територијалну основу, па их стога традиционално говори становништво регија или области у држави, или их користе језичке мањине у целој држави, што укључује језике као што су јидиш или ромски, а који се користе на широком географском подручју. Додатне информације можете наћи на следећој адреси: http://www.globalwarmingart.com/wiki/Wikipedia:European_Charter_for_Regional_or_Minority_Languages

Добра пракса

Актуелни програм Светског савета цркава под насловом „Програм за праведне и инклузивне заједнице“ позива цркве да се позабаве културама и маргинализацијом у сопственим редовима. Овај програм указује на потребу да се цркве баве расизмом у сопственим структурама и животу. Циљ је подстаћи цркве да нешто науче из искуства људи који трпе дискриминацију и маргинализацију, посебно узимајући у обзир староседелачке народе, далите и особе са инвалидитетом, као и то да се заложе за њих. Цркве чланице могу направити и сличне програме.

Уједињена црква Христа (УСС) из САД усвојила је 1993. године проглас и предлог за деловање под називом „Како постати мултирасна и мултикултурна црква“. Све структуре ове Цркве позване су да афирмишу и активно учествују у стварању инклузивности у оквиру целе заједнице верујућих. Недавно је започета широка кампања под називом „Бог и даље говори“ да би се унапредила отвореност Цркве за све. (<http://www.ucc.org/god-is-still-speaking>)

На иницијативу Унеска, у Нирнбергу је 10. децембра 2004. основана Европска коалиција градова против расизма. Посвећена је стварању мреже градова који желе да поделе своја искуства како би се побољшала политика борбе против расизма и дискриминације. У време све веће глобализације и урбанизације, општине су најбитнији фактор који ће обезбедити да сви њихови житељи, без обзира на држављанство, национално, културно, верско или

друштвено порекло, живе у достојанству, правди и безбедно. Основу за активности ове мреже даје „План деловања у десет тачака“, који ће помоћи градовима-члановима у будућим активностима. У новембру 2010. мрежу су сачињавале 104 општине из 22 европске земље и усвојен је „План деловања у десет тачака“. (<http://www.citiesagainstracism.org/>)

Савет Европе је започео кампању подизања јавне свести под називом „сви различити, сви једнаки“ како би промовисао идеје различитости и једнакости. Припремљено је много материјала који ће у томе помоћи. Даћемо само један пример: на линку http://eycb.coe.int/Compass/en/chapter_2/2_6.html постоји један квиз, који је кратак и довољно провокативан да би био занимљив сам по себи, али и као основа за одличну групну дискусију.

Маја 2010. године екуменска делегација је присуствовала састанку посвећеном непријатељству према групама, а који је одржан у Немачкој. Четири немачке цркве позвале су пет међународних стручњака да посете конгрегацију и неке битне локације. Експерти су сачинили извештај са утисцима које су стекли током посете, а завршава се специјалним препорукама. Извештај је представљен на једном великом скупу током манифестације под називом *Ökumenischer Kirchentag* у Минхену.

Током више од три деценије немачке цркве сваке године упућују апел да се одржи „Интеркултурна недеља“. Циљ овог пројекта јесте да се створи атмосфера добродошлице за имигранте и избеглице. У три стотине градова одржава се 3.000 јавних манифестација које организују конгрегације, општине и остале групе. Ова манифестација се обично одржава крајем септембра и почетком октобра. Централна канцеларија у Франкфурту на Мајни помаже локалним организаторима обезбеђујући приручнике, постере, летке и разгледнице. (www.interkulturellewoche.de)

Немачка *Diaconia* је саставила приручник о родно осетљивом језику. Циљ ове публикације јесте да подстакне већу обазривост у употреби језика и поштовање достигнућа жена које раде за

социјалну службу протестантских цркава, а којих има 70% међу запосленима. (http://www.agmav.diakoniewuerttemberg.de/mitteilungen/83/83_berichte_gendergerechte_sprache.html)

Евангелистичке цркве у Баден-Виртембергу и *Diaconia* у југоисточној Немачкој основале су мрежу за борбу против дискриминације. На следећој адреси могу се наћи информације које могу бити од користи у црквеном контексту: www.mittendrinund-aussenvor.de.

Предлози за акцију

Светски савет цркава дао је много предлога за акцију. Одличан приручник издат је 2004. године, а садржи корисне податке и предлоге о томе шта би цркве, конгрегације и заједнице могле учинити. У даљем тексту су предлози за оне који желе да се ангажују у томе.

Акционе групе, тј. групе младих или организације које желе да се обавесте о унутрашњим обрасцима предрасуда и расизма би требало да понуде обуку против расизма, а коју могу спроводити социјални радници и педагози. Кроз једноставне заједничке вежбе и без похађања заморних предавања може се много сазнати о представама „другости“ које имамо и научити како да деконструирамо и савладамо ове предрасуде.

Акционе групе које би желеле да се баве посредовањем на националном или на регионалном нивоу могу да прегледају државне извештаје које су власти припремиле за Комитет за укидање расне дискриминације УН. Могу да напишу и сопствене неформалне извештаје и представе их УН, Агенцији Европске уније за основна права или јавности.

Уколико нека организација жели да се озбиљно ангажује, требало би прво да преиспита сопствене структуре и обрасце културног понашања. Сходно томе, могу се предузети мере на организационом развоју. Препоручују се и стратегије интеграције полова ради остваривања равноправности између мушкараца

и жена. Интеркултурно отварање или културна интеграција су мере организационог развоја чији је циљ скретање пажње на разне етничке групе и културе у оквиру неке организације и на људе са којима раде. Свака мера на пољу организационог развоја која се бави свим основима дискриминације назива се менаџментом разноликости, који је настао у САД. Циљ је искористити разноликост, која се сматра предношћу, јер пружа велике могућности организацији и њеним запосленима.

Људи који се боре против дискриминације или омбудсмани су независна тела која примају жалбе од запослених, клијената или других појединаца који сматрају да су дискриминисани. Организације или предузећа могу искористити овакве жалбене процедуре како би умањиле и разрешиле сукобе засноване на дискриминацији. Ова тела би требало да буду независна, а носиоци функција би требало да уживају поверење својих бирача.

Питања која се односе на тему обуке

На почетку обуке можете размислити о томе које „инфериорне“ или дискриминисане групе постоје у вашој заједници или држави. Да ли су оне на неки начин жигосане? Какви страхови и предрасуде су најчешћи?

Тада би требало преиспитати термине који се користе у овом контексту. На пример, термин „ксенофобија“ се може објаснити као реч која описује расизам, али и која има потенцијала да и сама буде расистичка, јер један део популације проглашава „другачијом“, а „један“ проглашава невином жртвом менталне болести („фобија“). Још један пример је синтагма „илегални имигранти“, која групу људи коју сачињавају радници, избеглице, жене или деца проглашава „незаконитим“, док су сви остали „легални“ или „нормални“. Могло би се размислити да ли је „особа без докумената“ бољи израз, којим се поштује достојанство оних о којима се говори, а у складу је са њиховим правом на слободу кретања.

Како јавне или приватне службе маргинализују извесне људе и шта могу учинити како би их укључили? Можете поразговарати о идејама као што су ресторани за слепе или одбојкашки турнири за особе у инвалидским колицима.

Шта заједнице верника могу учинити како би ојачале дискриминсане или жигосане групе? Да би се то сазнало, било би корисно саслушати шта они сами имају да кажу, како називају сами себе, како опажају сопствени положај у друштву и шта је потребно да би доминантна група поштовала њихов идентитет.

Током обуке било би корисно преиспитати улогу сопствене цркве или хришћанске организације у којој радите. Цркава има у практично свакој европској земљи. Статус и моћ цркава се драстично разликују у свакој земљи, јер припадност Цркви представља различите сегменте друштва, било да су мали или велики. Неке хришћанске заједнице чак нису ни заступљене у Конференцији европских цркава. Како полазници виде позицију сопствене цркве или организације према дискриминисаним групама? Какве односе ваша црква или организација има према дискриминисаним групама? Које задатке сте поставили себи како би заједнице или конгрегације постале инклузивне?

У више европских земаља, организације које имају хришћански идентитет имају много плаћених службеника. Каква је политика запошљавања у оваквим организацијама или каква би требало да буде како би постале инклузивне и елиминисале дискриминацију? Постоје ли стратегије за менаџмент разноликости и како утичу на хришћански идентитет организације?

Ресурси за обуку о расизму и дискриминацији

**Међународно законодавство,
европско законодавство и стручна мишљења**

Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације (ICERD) (http://www.institut-fuer_menschenrechte).

de/fileadmin/user_upload/PDF-Dateien/Pakte_Konventionen/ICERD/icerd_en.pdf)

Конвенција о правима особа са инвалидитетом (CRPD) (http://www.institut-fuermenschenrechte.de/fileadmin/user_upload/PDF-Dateien/Pakte_Konventionen/CRPD_behindertenrechtskonvention/crpd_en.pdf)

Савет УН за људска права, Извештај специјалног известиоца о слободи веровања и убеђења Асме Јангир (Asma Jahangir) и специјалног известиоца о савременим облицима расизма, расне дискриминације, ксенофобије и нетолеранције Дудуа Дијена (Doudou Diène) у вези са одлуком Савета за људска права 1/107 о подстицању расне и верске мржње и унапређењу толеранције, А/ HRC/2/3, Женева, 20. септембар 2006.

Комитет за укидање расне дискриминације, општи коментари о ICERD-у, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm> – Комитет прати примену Конвенције и прима жалбе на кршење њених одредби.

Агенција за основна права (FRA) спроводи многа истраживања и анализе равноправности и дискриминације у земљама чланицама ЕУ. (<http://fra.europa.eu>)

EUMC, Perceptions of Discrimination and Islamophobia, Voices from members of Muslim communities in the European Union, EUMC 2006, Vienna [Перцепција дискриминације и исламофобије, Гласови чланова муслиманских заједница у ЕУ]

Форум *Menschenrechte*, Укидање расне дискриминације у Немачкој, Паралелни извештај намењен Комитету за укидање свих облика расне дискриминације УН, Берлин 2008. Ово је неформални извештај који су саставиле организације грађанског друштва како би обезбедиле конкретније информације од оних које су дате у званичном државном извештају. Форум *Menschenrechte* је заједничка платформа педесетак организација за људска права које делују на савезном нивоу. (<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/cerds73.htm>)

Теологија и цркве

World Council of Churches [Светски савет цркава], A Moment to Choose: Risking to be with Uprooted People, Statement issued by the WCC Central Committee in 1995, Geneva, (<http://www.wcc-coe.org/wcc/what/international/uprooted/moment1.html>)

World Council of Churches [Светски савет цркава], Understanding Racism Today – a Dossier, a revised and expanded version of a dossier produced for the WCC Harare Assembly, 1998. (<http://www.oikoumene.org/fileadmin/files/wcc-main/2006pdfs/racismdossier.pdf>)

World Council of Churches [Светски савет цркава], Being Church and Overcoming Racism: It's time for transformative justice, Central Committee, Geneva, Switzerland, 26 August – 3 September 2002, Document PLEN 4, <http://www2.wcc-coe.org/ccdocuments.nsf/index/plen-4-en.html>. (Овај реферат је добар за отпочињање дискусије о црквеном деловању кроз трансформативну правду на пољу сузбијања расизма. Материјал пружа значајне кораке за деловање које цркве могу предузети у потрази за правдом. Осим тога, садржи и три студије случаја са примерима добре црквене праксе, а међу њима је и „Норвешка лутеранска црква: извињење Ромима“).

World Council of Churches, Central Committee [Централни комитет Светског савета цркава], A Church of All and for All, An interim statement, Geneva, Switzerland, 26 August – 2 September 2003, Document No. PLEN 1.1, <http://www2.wcc-coe.org/ccdocuments2003.nsf> (о особама са инвалидитетом).

World Council of Churches [Светски савет цркава], Transformative Justice, Being Church and Overcoming Racism, Resource Guide, Geneva, 2004.

World Council of Churches [Светски савет цркава], Just and Inclusive Communities – Report of the La Paz theological consultation

2007. У овом извештају приказан је теолошки оквир новог програма Светског савета цркава, а чији је наслов *Just and Inclusive Communities that has been put in place by integrating four areas of its on-going work: Overcoming Racism, Indigenous Peoples, Dalit Solidarity and the Ecumenical Disabilities Advocates Network*. (<http://www.oikoumene.org/de/dokumentation/documents/oerk-programme/unity-mission-evangelism-and-spirituality/just-and-inclusive-communities/2007-la-paz-report-just-and-inclusive-communities.html>)

World Council of Churches and World Islamic Call Society, International Consultation on Transforming Communities: Christians and Muslims Building a Common Future, Geneva, Switzerland, November 2010, Final Statement, <http://muslimsandchristians.net/>.

Athanasios N. Papathanasiou, *Encountering Otherness, Christian Anthropology for a Culture of Peace*, у: *Theological Reflections on Migration*, A CCME Reader, Brussels, 2008.

Beate Küpper and Andreas Zick, *Religion and Prejudice in Europe, New empirical findings*, NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe, London 2010. Ова студија даје емпиријске податке о предрасудама међу припадницима различитих верских припадности.

УВОД У ОБУКУ О МИГРАЦИЈАМА

Др Торсиен Морис

А) Увод

Миграција је тема која емотивно ангажује људе. Ова тема се одражава на свакодневицу многих. За хришћане је ово тема са снажном библијском подлогом и у вези је са неким од најбитнијих библијских заповести.

На обуци о миграцији можете наићи на учеснике који имају јасне идеје и чврсте ставове о миграцији. Чак и они који још немају став о миграцији знају шта је миграција и ко су мигранти, али ће често говорити о различитим стварима и људима.

Када се планира обука о мигрантима, која је временски ограничена, најбитније је разјаснити неке од кључних појмова миграције и унапред одредити прецизнији тематски фокус обуке. Централне категорије у овом контексту могу бити избеглице и азиланти, радници-мигранти, мигранти без докумената, особе које мигрирају због спајања породице или особе које су предмет трговине људима.

У зависности од тога шта вам је у средишту пажње, имаћете донекле различите теолошке референце и међународне, европске и националне стандарде људских права у законодавству. Важност различитих европских стандарда зависи од тога да ли је ваша земља чланица ЕУ и да ли су мигранти држављани ЕУ. Ваш избор централне теме утицаће и на то кога ћете позвати као предавача и каква ће бити дискусија.

Требало би одвојити и довољно времена да учесници формулишу сопствене теме и ставове о миграцији и да се договоре око накнадних активности.

Б) Библијски и теолошки приступи миграцији

Миграција је била уобичајена и у Старом и у Новом завету.

Неки од најупечатљивијих и најкарактеристичнијих примера верности у Старом и Новом завету су везани за миграцију и гостопримство указано незнанцима.

Најузвишенији пример људске реакције на Божије налоге даје Аврам. Авраму је речено: „Иди из земље своје и од рода својега и из дома оца својега у земљу коју ћу ти ја показати“ (Прва књига Мојсијева 12:1). Историја Израиљаца почиње од ове приче о одласку и путовању. Бог Авраму обећава бољи живот и бољу будућност (Прва књига Мојсијева 12:2–3), што се и не разликује много од мотивације која и даље покреће многе да крену у Европу или остале делове света.

Појам „странца“ или „незнанца“ био је сасвим познат у периоду Старог завета. Језик Старог завета садржи неколико термина за особу која није *ezech*, дословно „становник [ове] земље“ или Израиљац. Сваки од поменутих термина има посебне нијансе значења. Термини *nokrim* и *zarim* се обично преводе као „странци“, понекад „туђини“, и односе се на странце којих су се Израиљци понекада бојали или су их презирали. *Gerim* се обично преводи као „пребиваоци“ или „туђини“. Од њих се очекивало да поштују шабат (Друга књига Мојсијева 20:10) и да учествују у осталим светковинама. Могли су да имају посао (Пета књига Мојсијева 29:11), а поврх свега, били су заштићени од злостављања (Трећа књига Мојсијева 19:33–34). Може се упоредити статус оних који су називани *ger* и оних који су били *toshav*. И једни и други живели су међу Израиљцима, али ови први су добровољно прихватили веру и живот заједнице Израиљаца. Ова заједничка и друштвена права која су уживали Израиљци одражавало је њихово искуство о миграцији и изгнанству. „Ако је у тебе дошљак у земљи вашој, не чини му криво. Ко је дошљак међу вама, нека

вам буде као онај који се родио међу вама, и љуби га као себе самога; јер сте и ви били дошљаци у земљи Мисирској. Ја сам Господ Бог ваш“ (Трећа књига Мојсијева 19:33–34). *Ger* су представљали моралну категорију, и то не мање од Израиљаца. Добродошлица странцима и њихова добробит споменути су у левитском закону и подразумевали су придржавање закона о плаћању десетка и скупљању преосталих усева (Трећа књига Мојсијева 19:9–10; Пета књига Мојсијева 14:28–29). Бог је од Израиљаца очекивао да дошљаке не примају непријатељски или са страхом.

Наравно, статус странца у Израилу нема директног преклапања са данашњим искуством миграната у Европи, а свакако још мање у области детаљног планирања политике, премда даје добар увид у то како је Бог очекивао од свог народа да се односи према „другима“. Обзир према „другима“ постоји и у Новом завету. На почетку Јеванђеља по Јовану пише: „К својима дође, и своји га не примише“ (Јован 1:11). Недуго по рођењу, родитељи су одвели Исуса у Египат. Бежећи од Иродовог политичког насиља, Исус и његови родитељи постали су избеглице. Лично искуство „другости“ има паралеле у параболама о Исусу. Ово је навело мр Кита Балтропа, римокатолика који је на челу једне агенције која се бави богослужењем међу мигрантима у Енглеској, да да следећи коментар: „Парабола о добром Самарићанину нас позива да се маштовито пројектујемо у ситуацију „других“, као што је он урадио са опљачканим човеком, не само тако што му је помогао, већ је и имао у виду све његове потребе које су настале у таквој ситуацији. Многе групе које су почеле да се старају о бескућницима тако што би их позивали у цркву и дајући им шољу чаја, почеле су да се старају и о њиховим осталим потребама, као што су медицинска нега, лечење од наркоманије, програми борбе против алкохолизма, образовање, налажење посла итд., па ће исто важити и за наше имигранте“.

Енглески социолог и теолог Ник Спенсер у својој књизи *Азил и имиграција* (*Asylum and Immigration*, 2004) дискутује о томе да

ли цркве могу убедити власти да усвоје миграциону политику која ће нужно бити краткорочна, детаљна и заснована на текућим околностима. Он опрезно сугерише неколико водећих принципа који су изражени у већ споменутих темама.

Ови принципи, према његовим речима, могу послужити за стварање оквира за осмишљавање политике. Спенсер даље тврди како је ово дугорочан план и да су поменути принципи овде само укратко изложени. Адекватан хришћански одговор креаторима политике мора обратити пажњу на следеће:

- а) суштинско јединство „једне људске расе“ (или човечанства),
- б) реалност државности,
- в) чињеница да кроз државне границе пролазе људи, али не и вредности,
- г) љубав и брига према дошљацима,
- д) права имиграната,
- ђ) подсетити имигранте на обавезе у друштву које им је домаћин,
- е) стварање позитивне атмосфере за интеграцију имиграната,
- ж) стварање атмосфере да имигранти прихвате интеграцију,
- з) саосећање према нејакима,
- и) Црква као модел међукултурне заједнице.

В) Међународни правни приступи миграцији

Међународни, европски и национални контекст закона и људских права значајно се разликују по питању различитих група имиграната и зависе од њихове земље порекла/боравка.

Иако су битни међународни инструменти који се баве конкретним групама, као што су Конвенција о миграцијама у запошљавању Међународне организације рада из 1949. или Конвенција о избеглицама из 1951. године, обавезујући европски закони

се односе углавном на заштиту избеглица. У конкретном случају земаља ЕУ и њихових држављана, а у неким случајевима и држављана земаља придружених ЕУ, законодавство и право ЕУ обезбеђују добар оквир за слободно кретање држављана ЕУ.

Насупрот томе, неки општији инструменти, као што је нпр. Конвенција о заштити права радника миграната из 1990. године, ратификовани су у само неколико европских земаља.

Усклађивање националног законодавства са међународним стандардима варира од државе до државе. Поврх тога, ваша земља је можда закључила билатералне уговоре о миграцији са другим земљама. Коначно, судска пракса на европском и на националном нивоу се брзо развија. Зато је чак и стручњацима често тешко да буду обавештени о свим детаљима важећих закона.

У овом контексту могло би бити корисно да на семинар позовете стручњака који би објаснио конкретан правни оквир који се користи у вашој земљи и какве групе миграната живе код вас. Овакав стручњак може бити из неке агенције УН, државне управе, специјализоване НВО или адвокат који ради са имигрантима.

Литература

Од најбитнијих међународних инструмената за миграцију требало би споменути следеће:– Конвенција Међународне организације рада о миграцији у циљу запошљавања из 1949. године (Конвенција бр. 47).– Конвенција УН о статусу избеглица из 1951. и њен протокол из 1967.– Конвенција Међународне организације рада о миграцијама у условима злоупотребе и унапређење једнаких могућности и третмана радника миграната (Конвенција бр. 143).– Међународна конвенција УН о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица из 1990.– Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом УН из 2000. године и Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала.– Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, наро-

чито женама и децом из 2000. године, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала.

Како је већ наведено, постоје широко применљиви закони и судска пракса ЕУ, као и судска пракса Европског суда за људска права који се тичу миграција. Међутим, од законодавства ваше земље ће зависити који ће свам случајеви бити релевантни. Ресурси су дати под ставком *e*.

Г&Д) Најбоља пракса и предлози за акцију подршке мигрантима

Примери цркава које раде на различитим аспектима миграције су бројни, било да је то помоћ избеглицама или притвореним мигрантима, саветовање радника миграната или иницијативе да се организују интеркултурне конгрегације са мигрантима и црквама које они воде. Битан аспект црквеног рада на миграцији је залагање за права миграната која им дају приступ политичким властима.

Многи аспекти рада цркава на овом пољу представљени су на отварању манифестације „Миграције 2010 – година одговора европских цркава на миграције“, о чему можете наћи више података на следећој адреси: <http://migration.ceceurope.org/migration-2010/>.

Ђ) Питања која се односе на тему обуке

Током обуке о миграцији може се појавити више питања. Међу њима би могла бити занимљива и следећа:

- Да ли се у вашој земљи међународне норме примењују коректно и у довољној мери? Шта бисмо могли да учинимо како би се оне примењивале?
- Какву специфичност имамо као ЦРКВА да бисмо се бавили миграцијом на другачији начин у односу на активности државе, НВО и осталих?

- Како можемо унапредити људска права миграната у друштвима која све више критикују имиграцију?

Предлог структуре обуке

- Добродошлица.
- Интерактивно вежбање о терминима који се користе или размена мишљења:
- затражити од учесника да доврше реченице као што су „Избеглица је...“, „Мигрант је...“
- ИЛИ вежбање: За моју Цркву, централно питање миграције је...
- ИЛИ затражити од учесника да кажу да ли се слажу или се не слажу са појединим изјавама о избеглицама.
- (Ово се може извести као скраћена верзија „игре изјава“; упор. *Domino Manual*, Council of Europe, стр. 85.)
- Дефинисање термина: позвати се на национално, европско или међународно законодавство.
- Објашњења стручњака: у зависности од конкретног питања, то може бити неко из UNHCR-а (Агенције за избеглице) или Међународне организације рада (о радницима мигрантима), неко из власти, активиста НВО, или особа из неке црквене организације на европском нивоу или из неке друге земље.
- Дискусија са стручњаком.
- Дискусија и договор о даљем раду (залагање за људска права, подршка и инклузивно богослужење).

Е) Ресурси за обуку

Дефиниције

Churches' Commission for Migrants in Europe/Nova research Institute/World Council of Churches: TALKING ABOUT MIGRANTS: ATTEMPTING TO DEFINE MIGRANT PEOPLE IN EUROPE, у

„Mapping Migration, mapping Churches responses to it“, Brussels/Geneva/Gloucester, 2008.

The Hague Process on Refugees and Migration (THP Foundation)/ UNESCO Section on International Migration and Multicultural Policies: people on the move, handbook of selected terms and concepts. Paris/the Hague, 2008. (<http://www.thehagueprocess.org/documents/THP-UNESCO-HANDBOOK-version-1.pdf>)

Теологија

Churches' Commission for Migrants in Europe: Theological Reflections on Migration A CCME Reader, Brussels 2008. (http://migration.ceceurope.org/fileadmin/filer/mig/10_migration_2010/2008_CCME_Reader-_Theological_Reflections_on_Migration.pdf)

Spencer, Nick: Asylum and Immigration. A Christian Perspective on a Polarised Debate, Carlisle, 2004.

Међународно и европско законодавство

European Commission: ACQUIS OF THE EUROPEAN UNION, TITLE IV OF THE TEC, PART II OF THE TEC, TITLE VI OF THE TEU, Brussels, 2009. (http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/intro/docs/jha_acquis_1009_en.pdf) (о миграцијама недржављана ЕУ у ЕУ: стр. 3 и даље о азилу, имиграцији, нелегалној миграцији итд)

European Commission: New legislation will simplify conditions and administrative formalities for applying EU citizens' right to move and reside freely throughout the European Union http://ec.europa.eu/justice/policies/citizenship/movement/policies_citizenship_movement_en.htm (у унутрашњим миграцијама у оквиру ЕУ)

The Hague Process on refugees and Migration: Compendium of Rights Related to Migration I, The Hague, 2008. (<http://www.thehagueprocess.org/documents/Compendium-of-Rights-Related-to-Migration.pdf>)

The European Convention on Human Right and Migration: <http://www.yourrights.org.uk/yourrights/rights-of-immigrants/european-convention-on-humanrights/the-european-convention-on-human-rights-and-immigration-law.shtml>

Методи

Domino, A manual to use peer group education as a means to fight racism, xenophobia and intolerance, Strasbourg, 1996. (http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/DOmino_en.pdf)

ПРЕГЛЕД СТАВОВА ЦРКАВА О ПИТАЊУ МИГРАЦИЈА У ЕВРОПИ: www.ccme.be

УВОД У ОБУКУ О СОЦИЈАЛНИМ ПРАВИМА

Дајана Мари

Увод

Социјална права се, заједно са економским и културним правима, често називају другом генерацијом права. Од политичких и грађанских права се разликују по томе што социјална права захтевају од власти да делују и обезбеде услуге. Може се рећи да ова права задовољавају потребе људи, али не и да спречавају кршење тих права.

Ово се заснива на претпоставци да сви појединци имају адекватан минимални доходак, кров над главом, здравствене услуге и образовање. Иако се често сматра да ова права морају бити гарантована уставом демократске државе, требало би истаћи да то често није случај.

Бечка декларација и Програм деловања из 1993. године, који су настали као резултат Светске конференције о људским правима, истичу да су „сва људска права универзална, недељива, међусобно зависна и повезана“. У складу са наведеним, може се схватити да су основна права, као што су право на живот, угрожена уколико људи немају хране или кров над главом и да могу ефикасно остварити грађанска права и побунити се против кршења својих људских права само уколико су образовани.

Библијски и теолошки приступ социјалним правима

Полазна тачка је доктрина о стварању света. Људска бића су створена „по обличју Божијему“ (Књига постања 1:27). Ова библијска констатација даје људским бићима посебно достојанство.

Достојанство је подарено свим људским бићима без разлике, што је и основа за веровање у једнакост. Људско достојанство и једнакост представљају филозофску и теолошку основу за појам људских права.

У Старом завету ово је изражено као закон. Тора веома детаљно излаже Божију вољу да се створи друштво какво одговара његовом народу. Јахве је бог правде, тако да правда мора бити основа овог друштва. Друштво саздано на правди је израз праведности Бога.

На социјалном пољу, Стари завет уводи конкретну одговорност за задовољавање потреба слабих и нејаких, што је у тадашњем друштву подразумевало удовице, сирочад и дошљаке. Осим тога, уводи и мере за спречавање претераног јаза између богатих и сиромашних. Пророци осуђују непридржавање овог закона. Непридржавање овог закона и неиспуњавање друштвених обавеза према другима донеће катастрофу која ће погодити целу државу, а нарочито богате и моћне.

Нови завет не прописује законе за друштво у целини, већ даје широка и општа начела.

Исус тако сажима закон у две заповести – да треба волети Бога и свог ближњег (Матеј 22:37–40). Нови завет надахњује хришћане визијом царства заснованог на правди и миру. У њему се види посебна брига за сиромашне и нејаке. Исус у свом „манифесту“ изјављује да је дошао „да јави јеванђеље сиромасима“ (Лука 4:18). Богати не би смели да сиромашне гледају са презиром, већ да се према њима лепо опходе (Лука 16:19–31). Богатство није зло, али подразумева одговорност, тј. да одговорно располажемо оним што нам је Бог подарио. Духовне опасности и одговорности богатства описане су и у Првој посланици Тимотију (6:17–19), као и у Саборној посланици Светог апостола Јакова (5:1–6).

Вековни задатак Цркве и хришћанске традиције јесте да разраде практичне последице ових начела за многе и разноврсне

друштвене контексте у којима се хришћани могу наћи у неким тренуцима и на неким местима.

Хришћани одувек признају да имају дужност да искажу милосрђе према онима којима је потребно. Ту обично спадају болесни, сиромашни, дошљаци, али по потреби и многи други, у зависности од друштвеног контекста. Милосрђе се може остварити кроз помоћ појединцима или радом у хришћанским и другим организацијама које помажу људима.

А да ли је то довољно? „Милосрђе“ није увек најсрећнији појам, јер лако може асоцирати на снисходљивост. Поврх тога, ма колико да је важно, милосрђе је ипак само један од лекова који ублажава последице, лечи симптоме друштвених болести, али не отклања њихове узроке.

Људи који се баве хуманитарним радом често верују како је потребно променити друштвене, економске и политичке структуре које доводе до сиромаштва. Ово их наводи да се баве активизмом, што их може одвести у сферу политике.

Људско достојанство имплицира много тога, али мора обухватити и то да појединац себи може обезбедити довољно хране, пристојан смештај и безбедне услове за рад, као и негу током болести и старости. Хришћани су дужни да покушају обезбедити да свако, а нарочито „најмањи од цареве браће“ (Матеј 25:40) имају услове за живот који одговарају достојанству које им је Бог подарио.

Ово значи да је потребно обезбедити структуре које гарантују свачије достојанство. Законским језиком речено, због свог Богом даног достојанства, свака особа има једнако право на то, док власт има обавезу да се побрине да ова права буду у пракси остварива за све.

Због тога неке ствари, као што су социјално осигурање, социјална помоћ, социјалне службе и редистрибутивно опорезивање нису питање милосрђа, нити дарезљивости, већ средства којима ће се у највећој могућој мери обезбедити да свако ужи-

ва достојанство које човеку припада. Ово уопште нису посебне привилегије за сиромашне и нејаке, већ права која следују свима.

Правни приступ социјалним и економским правима

На међународном нивоу постоје три важна текста о социјалним правима у Европи, у које спадају следећи:

1. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (ICESCR)

Примену овог пакта надзире Комитет за економска, социјална и културна права, глобално тело сачињено од стручњака за људска права који надзиру његово спровођење. Ово представља ефекте Опште декларације о правима човека из 1948. године. Однедавно се могу подносити и индивидуалне жалбе. (<http://www.un-documents.net/icescr.htm>)

2. Ревидирана Социјална повеља Савета Европе

На паневропском нивоу ово је можда и најсвеобухватнији споразум о социјалним и економским правима, а на који ћемо се концентрисати. Ово је природна допуна Европске конвенције о људским правима, која гарантује социјална и економска људска права. Усвојена је 1961. године и темељно ревидирана тридесет година касније. Европска социјална повеља (у даљем тексту Повеља) установила је надзорни механизам који треба да гарантује поштовање социјалних права у државама уговорницама. Државе су дужне да подносе извештаје Европском комитету за социјална права. Ревидирана Повеља увела је могућност да овлашћене НВО, као што је Савет европских цркава, подносе колективне жалбе Европском комитету за социјална права против државе за коју сматрају да не испуњава обавезе предвиђене Повељом. У последњих дванаест година поднето је преко шездесет жалби. Списак жалби доступан је на следећој адреси:

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/Complaints_en.asp.

Било би корисно погледати последњи извештај о томе како ваша земља примењује Повељу. Државе подnose годишњи извештај о конкретним сегментима Повеље, а извештаје разматра Европски комитет за социјална права. (<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/163.htm>)

3. Повеља о основним правима у Европској унији

Ова повеља се у извесном смислу разликује од осталих инструмената које смо поменули, јер у једном тексту наводи низ грађанских, политичких, економских и социјалних права европских грађана и свих који бораве у ЕУ. Ова права су подељена у шест поглавља: достојанство, слободе, једнакост, солидарност, грађанска права и правда. Главни циљ Повеље јесте да ова права учини видљивијим, а не да успоставља нова. Ова повеља спаја постојећа права, која су раније била наведена у различитим међународном документима. (http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf)

Погледајте и чланове 30, 31, 34 и 35 ове Повеље, као и социјалну клаузулу у Лисабонском споразуму (члан 151).

Социјална права на националном нивоу

Када су социјална права инкорпорирана у Устав или актуелне законе на националном нивоу, неки стручњаци сматрају да парламентарна већина не би смела да има овлашћења да укида законе или чланове устава који гарантују социјална права, осим уз специјалне процедуре, као што су нпр. двотрећинска већина или референдум. Извесне институције, као што је правосуђе, требало би чак и да имају овлашћење да пониште законе који крше ова права, а које је донео законодавац. У многим европским земљама ово већ могу да учине уколико закон умањује грађанска или

политичка права и у супротности је са Европском конвенцијом о људским правима.

Стога, а нарочито услед актуелне економске кризе, Европа је на раскршћу два главна проблема савремене политичке филозофије, тј. на раскршћу демократије и дистрибутивне правде. Могли би се јавити конфликти између захтева демократије и дистрибутивне правде, од којих су оба од кључне важности.

Однос социјалних права и пуног учешћа у друштву

Постоји актуелна теорија социјалне правде која се заснива на принципу тзв. партиципативног паритета. Овај принцип признаје право свакога да учествује и да на једнаким основама ступа у интеракцију са другима, тј. једнакима, у друштвеном животу, што представља „концепт једнаких прилика“ (енгл. *level playing field*). Међутим, главна препрека партиципативном паритету јавља се када једна група нема неопходне ресурсе за интеракцију са другим групама на равној нози. Уколико немају адекватан приход, образовање, здравствену негу или одговарајући смештај, људи могу постати маргинализовани и одсечени од осталих, па тако и не могу да потпуно учествују у животу већег дела друштва.

Социјална неправда стога има бар две димензије:

- малдистрибуција – обично се одређује као лоша расподела ресурса у оквиру једне области или у оквиру групе;
- непрепознавање (енгл. *misrecognition*) – обично се одређује као непрепознавање правих односа структуре датог поља и структура економске и политичке моћи, тј. не увиђање постојећег односа.

Постоје две предложене стратегије за решавање ове ситуације. Једна стратегија, која се може назвати афирмативном стратегијом за исправљање ове неправде, има за циљ да укине неједнакости које су присутне у друштву, тако да ни на који начин не

поремети или промени друштвене структуре које су их створиле. За разлику од ове, циљ друге стратегије јесте да исправи неправду реструктурирањем друштва које их ствара, а може довести до политичких и социјалних немира.

С друге стране, једна од главних мана афирмативне стратегије за укидање малдистрибуције, као што су програми социјалне помоћи, јесте у томе што могу узроковати и негативну реакцију. Може се десити да корисници ове помоћи буду жигосани као инфериорни и може настати мишљење да им је увек потребно све више. Крајњи ефекат може бити још веће понижење ових људи.

Добра пракса

Цркве и верска тела у Европи лакше ће умањити социјалну неправду и ублажити неравноправну расподелу тиме што ће обезбедити материјалну помоћ, нпр. храну, одећу или склониште онима који у томе оскудевају. Ово се некоректно може описати као вечито крпљење рупа у кориту уместо куповине новог. На пример, постоји изрека да ако човеку дате рибу, имаће хране за тај дан, али ако му дате штап за пецање, имаће хране за цео живот. С друге стране, уколико му не дате ни једно ни друго, скапаће од глади.

Црква може омогућити организацијама које се баве социјалним правима или хуманитарним радом да за састанке користе црквене просторије.

Хришћани као појединци могу осетити жељу да се придруже или подрже рад политичких или социјалних организација или покрета, као што су немачка *Diaconia* или француски *Secours Catholique*, кроз чији рад би помогли унапређењу социјалних права.

Предлози за акцију на пољу подршке људских права

Постоји потреба да актуелни програми подрже социјална права и помогну угроженима. Пошто такви програми коштају и обично захтевају обучено особље, цркве треба да се концентришу

на волонтерску помоћ. Од користи би могао бити једноставан прогам обуке за достојанствено помагање угроженима заснива се на речима Христовим: „Кад учинисте једноме од ове моје најмање браће, мени учинисте.“

Образовање је социјално право, па би цркве могле да помогну деци која се суочавају са тешкоћама, нарочито деци миграната, око домаћих задатака и да обезбеде центре за боравак после школе.

Цркве би требало да имају на уму и потребе старих и маргинализованих.

Теме за размишљање и дискусију

Питања за дискусију

Размислите о разликама између социјалне правде, која подразумева прераспodelу добара, и концепта социјалних права, према коме сва људска бића, створена по Божијем лику, имају право на пристојан животни стандард.

Кроз међународне споразуме државе су се обавезале да ће поштовати социјална права. Уколико државе имају обавезе да обезбеде разне услуге, које су, пак, најбитније? Постоји ли нека хијерархија? Која социјална права недостају? На пример, право на рад је садржано у члану 4 италијанског Устава, према коме „Република признаје право свих грађана на рад и унапређује услове за остваривање овог права.“ Право на рад се појављује и у Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима, али се односи на то да државе образују људе како би били квалификовани да раде, нађу одговарајуће послове итд. У редигованој верзији Европске социјалне повеље, Други део, члан 1, од држава се тражи следеће:

„1) да прихвате као један од својих примарних задатака и дужности да обезбеде и очувају што је могуће виши и стабилнији ниво запошљавања у циљу постизања пуне запослености.“

Наведите примере тога како цркве у вашој земљи помажу онима који су угрожени због тога што њихова социјална права нису узета у обзир.

Какве мере се могу предузети како би се обезбедило поштовање достојанства оних који примају помоћ? Питање односа Цркве и државе увек је мучно. Колико би, према вашем мишљењу, цркве требало да се залажу за побољшање социјалних права и како би то требало да ураде?

Да ли би демократски изабраној власти требало омогућити да мења законе или чланове Устава који су неповољни по оне који живе у сиромаштву или који крше социјална права? Поразговарајте о томе да ли би социјална права требало заштитити по сваку цену, чак и уз интервенцију судства, које то већ може да учини у случају грађанских и политичких права.

Да ли у неким доменима организација којој припадате може да се бори са неправдом тиме што ће упутити колективну жалбу у складу са онима што прописује у редигована Европска социјална повеља?

Како се може зауставити култура зависности и стварање превелике заштите од стране државе, што спречава иницијативу, развој личне независности и одговорности?

Да ли би хришћани као појединци и цркве требало да се придруже или чак да оснују неко тело које би се залагало против деловања државе и власти којим се ускраћује социјална правда коју уводе социјална права?

Ресурси

Три споразума споменута на почетку овог чланка налазе се на корисним веб-сајтовима, а детаљи се могу наћи у тексту. Осим ових текстова, на поменутих страницама постоји и много општих информација.

Практични утицај надзорних механизма Савета Европе [http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Publications/Impact-Brochure_en.pdf] стр. 27–31 који је објавио Генерални директорат Савета Европе за људска права и владавину права 2010. године даје општи преглед промена које су последњих година уведене како би се обезбедила већа усклађеност са Европском социјалном повељом.

О вези између социјалних права и партиципативног паритета види:

Sandra Liebenberg: Needs, rights and transformation: adjudicating social rights Center for

Human Rights and Global Justice, Working, Economic and Social Rights, Series Number 8, 2005.

О праву на рад види:

Massimo D'Antonio: The right to work in the Italian Constitution and the European Union (<http://aci.pitt.edu/606/01/n1-dantono.pdf>)

УВОД У ОБУКУ О ПРАВИМА ДЕТЕТА

Др Кристијала Калојиру

1. Увод

Док доприносе стварању нове Европе, европске цркве се суочавају са изазовом задовољења духовних потреба грађана Европе. Из овакве перспективе, децу би требало посматрати као појединце са конкретним правима и духовним потребама које европске цркве морају задовољити одређеном праксом и деловањем које третира децу као припаднике Цркве и грађане Европе и које признаје, штити и унапређује њихова права.

2. Теолошки приступ правима деце

Теолошки приступ правима деце може помоћи при разумевању дечијих права у светлу хришћанске перспективе која се развила око два главна појма који су везани за хришћански етос: појам „лика Божијег“ и појам „другости“.

2.1. Деца као „лик Божији“

„Бивање дететом“ је централни појам у нашем односу са Богом, јер ми, хришћани, називамо Бога својим оцем и себе видимо као његов лик. Овакво поимање себе самих, као „деце Божије“ и као одраза нашег Створитеља, који је створио свет и непрекидно га обнавља, сачињава основни елемент хришћанске антропологије и као такав се одражава на перцепцију деце у оквиру теологије људских права, а сходно томе и на начин на који се третирају у црквама.

Деца су стога одраз свог творца и заслужују да буду поштована и да учествују у свету који се непрекидно развија. Она нису

само „будући одрасли“, нити део својих породица, већ друштвено активна људска бића на која утичу проблеми као што су сиромаштво, дискриминација и насиље, која желе да створе садржајне људске односе и која су „способна да воле једно друго на креативан начин и свеобухватно у лику творца који воли свакога“ (Wall, 2007).

У том смислу, манифестација дечијих права има за циљ преображај нашег обездуховљеног света у правцу љубави, правде и прихватања других, тако да одражава инкарнацију Божије преображавајуће љубави која доводи до стварања друштва које поседује ове врлине. Када се поштују права деце да буду заштићена и када је обезбеђена њихова добробит, омогућено им је да као одрази свог творца учествују у целокупном циклусу друштвеног развоја.

2.2. Појам „другости“

Деца, као одраз Створитеља који постоји у тројном јединству које се одликује љубављу и њеним узвраћањем, имају урођену тежњу да стварају мреже међуљудских и друштвених односа („утеловљена релационалност“, Wall, 2008), којом стварају сопствено схватање живота и јединствене перцепције себе и других. Овај процес има за последицу стварање двојног концепта „другости“, који се односи на реализацију сопствене јединствености и разноликости у односу према другима, као и на реализацију јединствености и разноликости других у односу према себи. У том смислу, због другости је свако дете различито од свих осталих, али истовремено и у односу међузависности према другима.

„Утеловљена релационалност“, која потиче од особина тројног јединства и активни допринос „другости“ у формирању социјалних односа стварају значење и наглашавају важност дечијих права у оквиру теолошке перспективе. Свако дете долази на свет као „различито друго“ које заслужује да буде вољено, заштићено и прихваћено „у својој највећој могућој другости“ (Wall, 2008).

Поврх тога, деца кроз развој полако постају одговорнија тако да прихватају и штите „другост“ осталих. У свету чије се друштво непрекидно развија, деца су позвана да превазиђу свој исконски емотиван однос према онима који се о њима старају и досегну људе који не припадају њиховој породици. Ово захтева осећај за „самопреображавајући однос“ према другима (Wall, 2008), који се стиче у детињству, а траје током целог живота. Детињство је кључан период за ширење мреже односа према другима зато што деца успостављају односе засноване на искуству везивања за „битне друге“, ма ко они били (Namatccheck, 1992).

У том смислу, изазов за европске цркве јесте у томе да признају сврху и значење дечијих права при заштити и подршци њиховој „другости“, као и у томе да прошире могућност деце да прошире диверзитет и инклузивност у својим односима са другима. Да би се ово постигло, цркве морају да стекну место у дечјем срцу и уму као „битни други“ у животу тако што ће се према њима односити као према пуноправним учесницима у животу хришћанских заједница.

2.3. Злостављање деце и последице злостављања на дечију духовност

Злостављање деце у свим облицима (физичко, емотивно, ментално) представља фундаментално кршење дечијих права које се одиграва у међуљудским односима са децом. Пошто је природан извор духовности детињство (Нусе, 2009), оно се примарно развија уз дететове почетне основне односе. Деца кроз међуљудске односе са црквеном заједницом стварају свој однос према Богу. Деца теже да пројектују квалитет свог односа према особама које припадају Цркви на свој однос према Богу.

Када дете ступи у међуљудски однос, у њему учествује холистички – физички, ментално, емотивно и социјално. Стога, уколико дете оствари позитивне односе у Цркви, развија своју целокупну егзистенцију. Исто тако, злостављање које деца искусе

кроз међуљудске односе једнако утиче на њихов физички, ментални, социјални и духовни развој.

Релациони карактер духовности и злостављања деце, велика одговорност припадника Цркве који се баве децом како би створили безбедан и плодан однос са њима, одражава љубав која постоји између Бога и његове деце.

3. Правни приступ правима деце

Општа декларација о правима човека, коју је 1948. донела Генерална скупштина УН, представља кључни корак у заштити људских права као компоненте међународног правног статуса. Међутим, тек 1989. године пажња је озбиљније посвећена децијим правима, будући да су деца веома осетљива група појединаца. Те године је Генерална скупштина УН усвојила Конвенцију о правима детета. Осим ове конвенције, постоје многи међународни правни инструменти који штите права деце у Европи, као што су директиве и препоруке ЕУ и Савета Европе, а који потичу од разних европских институција. У даљем тексту се налази основни списак новијих докумената који се тичу права деце, а које су донели УН, ЕУ и Савет Европе, а могу се наћи и на интернету.

3.1. Уједињене нације

- Конвенција УН о правима детета (UNCRC), 1989.
- Светска декларација о опстанку, заштити и развоју деце, 1990.

3.2. Европска унија

- Саопштење „Ка стратегији ЕУ о правима детета“ из 2006.
- Смернице ЕУ о правима деце, 2007.
- Смернице ЕУ о деци у оружаним сукобима.

- Саопштење „Посебно место за децу у оквиру спољног деловања ЕУ“ из 2008.
- Закључци Савета о деци у развоју и хуманитарном окружењу из 2008.
- Радни документ особља Комисије о борби против дечјег рада из 2010.
- Закључци Савета Европе о дечјем раду из 2010.
- Предлог директиве Европског парламента и Савета о борби против сексуалног насиља, сексуалног искоришћавања деце и дечије порнографије, којим се укида Оквирна одлука 2004/68/ЈНА (2010).

3.3. Савет Европе

- Препорука (2002) 12 Комитета министара државама чланицама о образовању за демократско држављанство.
- Резолуција 1193 (1999) о школама за другу прилику, или како се борити против незапослености кроз образовање и обуку.
- Препорука 1346 (1997) о образовању за људска права.
- Препорука 1346 (1997) Парламентарне скупштине о образовању за људска права.
- Препорука 1849 (2008) за унапређење културе демократије и људских права путем образовања наставника.

Дечија права која су део ових инструмената могу се поделити на три основне групе: заштита, равноправност у расподели добробити и учешће. У Конвенцији о правима детета УН посебно су истакнута о духовна права деце. У табели која се налази у даљем тексту наведени су чланови ове повеље који се односе на духовне потребе деце у складу са поменутиим трендовима.

Концепт	Члан	Текст члана
<i>Заштити</i>	2	Стране уговорнице ове Конвенције ће поштовати и обезбеђивати права утврђена овом Конвенцијом сваком детету [...] без обзира на [...] вероисповест његовог родитеља [...]
	14	Стране уговорнице ће поштовати право детета на слободу мишљења, савести и вероисповести.
	20	Детету које је привремено или стално лишено породичне средине [...] дужна пажња ће бити посвећена потреби успостављања континуитета у подизању детета [...] као и [...] религиозном [...] пореклу детета.
	32	Стране уговорнице признају право детета да буде заштићено од економског искоришћавања и обављања било ког посла који би [...] био штетан по [...] духовни, морални или друштвени развој детета.
<i>Учесће</i>	14	Слобода изражавања вероисповести или убеђења може бити предмет само таквих ограничења која су одређена законом и потребна да заштите [...] слободе других.
	30	У оним државама у којима постоје [...] верске [...] мањине [...] детету које припада таквој мањини [...] неће бити ускраћено право, у заједници са другим члановима његове групе, да [...] исповеда и манифестује своју веру [...]

<i>Добробий</i>	17	Стране уговорнице уважавају значајну улогу средстава јавног информисања и обезбедиће да дете има приступ информацијама и материјалима из различитих националних и међународних извора, посебно оних који су усмерени на развој његовог [...] духовног и моралног добра.
	29	Стране уговорнице се слажу да образовање детета буде усмерено на: (а) развој дететове личности, талента и менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности; (б) развој поштовања људских права и основних слобода [...] (в) развој поштовања дететових родитеља, његовог/њеног културног идентитета, језика и вредности [...] (г) припремање детета за одговоран живот у слободном друштву, у духу разумевања, мира, толеранције, једнакости полова, пријатељства међу народима, етничким, националним и верским групама и са лицима домородачког порекла.

Упркос општем слагању око важности дечијих права, она се не примењују универзално, тако да државне организације и међународне институције играју кључну улогу у обезбеђивању поштовања и остваривања дечијих права.

4. Најбоља пракса (заштита, равноправност и учешће)

Европске цркве се суочавају са изазовима не само приликом координације са државним институцијама у државама уговорницама, што чине како би допринеле остваривању дечијих права

у разним земљама, већ и када је у питању поштовање и остваривање ових права у сопственом оквиру, при чему се духовност схвата као основна и стабилна карактеристика која утиче на све што се ради са децом и за децу у оквиру цркава. Пошто су на себе преузеле ову обавезу, поједине европске цркве покренуле су низ активности и установиле најбољу праксу. Неке од таквих активности су представљене у табели која следи, а подељене су према три поменута концепта.

Концепт	Активности
<i>Заштита</i>	Манифестација јасне опредељености да се права деце поштују у оквиру Цркве.
	Обука родитеља о њиховој хришћанској улози (школа за родитеље).
	Обука свештеника и вероучитеља о дечијим правима у оквиру Цркве.
<i>Учење</i>	Учење деце у литургијском делу црквеног живота.
	Учење деце у пастирском животу Цркве.
<i>Добробит</i>	Координација са просветним властима како би се деци обезбедило образовање за људска права.
	Допунска индивидуална настава за децу која имају проблеме са учењем како би се смањио број оних који напуштају школу.
	Обезбеђивање основних средстава за живот (нпр. храна и смештај) за породице са једним родитељем или за угрожену децу.
	Координација са центрима за социјални рад како би се помогло деци миграната да буду укључена у друштво и како би се избегла друштвена изолација.
	Саветодавна служба за родитеље и децу.

Што је и најважније, улога Цркве према деци јесте у томе да подстакне верске заједнице у којима је битно свако дете и где сва деца имају прилику да одрасту као квалификовани и самоуверени грађани, здрави у сваком погледу свог бивствовања, уз осећај припадности и уверење да имају битну улогу у овом свету.

5. Предлози за акцију у циљу подршке дечијим правима

Упркос томе што је призната кључна улога Цркве у унапређивању и поштовању дечијих права и осталих видова праксе који су овде споменути, и даље се може много учинити за европске цркве. На основу теологије људских права и своје традиције, цркве се позивају да брину о деци која су под њиховим скутима, али и шире. Да би се ово постигло, цркве морају имати план акције за подршку правима деце на нивоу парохија. Овај план би требало да обухвата акције које су усмерене ка деци, родитељима и црквеним лицима која подучавају децу. У даљем тексту налази се предлог активности које цркве могу иницирати како би подржале и заштитиле дечија права.

5.1. Укључивање деце у пуноправну припадност Цркви и учешће у њеном животу

Духовност је у дечијој личности урођена тежња, захваљујући којој их од почетка сматрају пуноправним члановима и учесницима у свакодневном животу Цркве. Деца стога морају имати простор у свим димензијама црквеног живота – у литургији, веронауци и пастирској бризи. Деци би требало пружити прилику у оквиру парохије, а шире гледано, и на нивоу Цркве, да активно учествују у свим активностима које се тичу њиховог живота у оквиру Цркве. Активности које су споменуте у даљем тексту могу да допринесу активном учешћу деце у активностима Цркве:

- *дечији одбори*, који могу да представљају децу у црквеним одборима и омогуће њихово учешће у одлучивању;

- *дебате* о питањима која се тичу живота деце у оквиру Цркве и шире;
- *редовни сасијанци деце* са свештенством, где би се разговарало о питањима која се тичу њиховог живота у оквиру Цркве;
- дечије радне групе које учествују у разним активностима своје парохије и доносе одлуке у вези са тим;
- *црквено учење* млађе деце у црквеним активностима;
- *објављивање* дечијег часописа.

5.2. Подршка стварању безбедних породица испуњених љубављу

Да би се подржало стварање безбедних породица испуњених љубављу, цркве могу иницирати следеће:

- *саветодавне службе* за родитеље и децу, које би сачињавали редовно запослени и адекватно квалификовани породични саветници у више парохија, могу пружити још бољу подршку родитељима и деци која се суочавају са проблемима у породичном животу;
- *семинаре* за родитеље у циљу побољшања вештина потребних за развој, подршку и одржавање породице испуњене љубављу;
- *радне групе* оформљене у складу са различитим активностима у оквиру парохије које би подстицале учешће родитеља и деце у парохијском животу. Активно учешће родитеља и деце би требало започети демократским процесом, то јест, поштујући достојанство и различитост сваке породице, као и везе детета и родитеља. Родитељи и деца би требало да добију прилику да заједно одаберу у којој области црквеног живота желе да учествују, што се може учинити путем упитника у коме су наведене активности које се спроводе у парохији;
- *секције деце и родитеља* дају прилику за разговор о свом заједничком раду и размену искуства у вези са црквеним активнос-

тима. Састанке ових секција би требало да воде особе са одговарајућим квалификацијама.

На овај начин црква постаје „састајалиште“ деце и родитеља. Кроз саветовање, семинаре и учешће родитељи имају подстицај и подршку у томе да препознају и цене способности своје деце, да се брину о њиховом духовном развоју и успоставе здраве односе са децом.

5.3. Унапређење квалитета верског образовања у оквиру Цркве

Да би се постигао овај циљ, цркве би требало да се усредсреде на квалитетну обуку особа које држе верску наставу по парохијама.

- Одговарајући *уројрами обуке или радионице*, које треба испланирати и припремити за оне који предају у цркви и у њено име. Тематске области које би биле укључене у обуку требало би да буду повезане са питањима развојне и саветодавне психологије, теологијом и методиком наставе. По завршеној обуци, полазници би требало да науче да поштују различитост сваког детета и његову способност за учење, шта је неопходно деци са специјалним потребама и даровитој деци и науче децу да схвате, поштују и славе различитост у оквиру Цркве.
- *Израда одговарајућих образовних материјала* (приручници, упутства, вежбанке итд.) за верско образовање у оквиру Цркве.

Црквама би у овоме могле да помогну школе и друге образовне установе ако би се обезбедили одговарајућа обука и образовни ресурси.

5.4. Подстицање физички и емотивно безбедне средине

Цркве би требало да створе физички и емотивно безбедну средину која апсорбује децу на холистички начин. Било који приступ чији су циљ заштита и поштовање дечијих права у окви-

ру цркве би требало да обухвата не само развој дечије духовности, већ све димензије њиховог развоја – физичког, менталног и социјалног. Ово се може остварити на следеће начине:

- *безбедне активности у затвореном простору и на отвореном, које додсећају на игру* – деци би требало пружити прилику за физичке активности, да вежбају мирно решавање сукоба, распршити им предрасуде, елиминисати дискриминацију и омогућити да стекну позитивне ставове које поштују достојанство сваког људског бића. Осим тога, веома је битно да деца са својим предводницима разговарају о динамици групе у својим играма.
- *културне активности* које деци пружају прилику да се упознају са традицијом своје заједнице и да развију алтернативне и креативне начине да се изразе као припадници Цркве која обухвата ширу заједницу.

5.5. Подстицање иницијатива за истраживање

Истраживачки пројекти које иницира Црква, у сарадњи са академским институцијама или НВО, могу створити јаснију слику о потребама деце у смислу њихових права и очекивања од Цркве. Цркве могу схватити овакво истраживање као још једно средство које деци омогућава да се чује и њихов глас и може бити драгоцен за процену и преиспитивање приступа заштити и унапређивању дечијих права.

6. Питања у вези са темом обуке

Постоје извесна питања која су битна за подстицање даље дискусије о дечијим правима.

- Како цркве могу убедити ширу друштвену заједницу да поштује и унапређује права деце?
- Како се може унапредити учешће деце у животу парохије?

- Какав је теолошки приступ вршњачком малтретирању и злостављању деце?
- Како Црква помаже деци која су предмет вршњачког малтретирања или злостављања?
- На које начине Црква доприноси спречавању вршњачког малтретирања и злостављања деце?

7. Ресурси за обуку о правима деце

Програм Песталоци Савета Европе

http://www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/default_en.asp

Европска повеља за демократску школу без насиља

<http://www.see-edc.info/contenido/english/database/products/european-charter-for-democratic-schools-without-violence.html>

Истраживање дечијих права

www.coe.int/edc

Дечија духовност: хришћанска перспектива

<http://childspirituality.org/>

Библиографија

- Hamacheck, D. (1992) „Encounters with the self“, Florida: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Nye, R. (2009) „Children’s spirituality: What it is and why it matters“, London: Church House Publishing.
- Wall, J. (2008) „Human Rights in Light of Childhood“, International Journal of Children’s Rights, 16, стр. 523–543.
- Wall, J., (2007) „Human Rights in Light of Children: A Christian Childist Perspective“, The Journal of Pastoral Theology, 17, стр. 54–67.

КОНТРОЛНА ЛИСТА ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ ОБУКЕ, СЕМИНАРА ИЛИ РАДИОНИЦЕ

Овај текст је сачињен на основу Приручника за методологију обуке о људским правима, који је део Програма HELP Савета Европе.

У овом тексту наћи ћете списак практичних детаља које треба узети у обзир при организовању едукативних активности. Обрађене су ставке као што су место одржавања активности, а завршава се питањима методолошког карактера.

1. Зашто организујете ову активност?

Због чега сте одлучили да организујете семинар, радионицу или дискусију?

Молимо вас да на ово питање не одговарате олако. Иако морате имати у виду конкретан и по свој прилици очигледан разлог, то није све. Шта желите да промените? Да ли очекујете да ћете сазнати нешто више о одређеном проблему и тако га боље схватити? Да ли желите да учесници промене своја морална убеђења? Да ли желите да подстакнете људе да нешто предузму? Уколико је одговор потврдан, који ће бити исход предузетих корака?

Ваши мотиви, циљ и потребе морају бити јасни, иначе ће организовање и програм активности бити недовољно усредсређени.

2. Ко спада у циљну групу?

За формулисање наведених циљева и програм активности најбитнија је циљна група, тј. потребе учесника, колико су упућени у проблематику, њихове позиције у друштву или на радном месту.

Да поновимо – циљну групу морате прецизно дефинисати. Лакше је спровести ефикасно и темељно истраживање или ор-

ганизовати такву дискусију уколико позовете хомогену групу учесника, јер долазе из истог миљеа, имају исте потребе, једнако знање о конкретној проблематици и лако могу да комуницирају.

Хетерогене групе неће имати ово преимућство, па ће вам бити теже да понудите програм који ће испунити различита очекивања и задовољити потребе учесника. Међутим, некада је немогуће формирати хомогене групе.

Предност хетерогених група је у томе што учесници имају прилику да дођу у додир са људима са којима се обично не сусрећу, па им нове перспективе и искуства могу бити од користи.

3. Одабир инструктора/предавача/стручњака

Да ли инструктори или предавачи које најчешће позивате могу обрадити тему активности?

Да ли је неопходно, или можда боље, позвати људе са стране, нпр. новинаре, психологе, адвокате, омбудсмана, стручњаке, жртве кршења људских права или неког другог?

Да ли је неопходно, или можда боље, позвати стручњаке из иностранства? То могу бити нпр. стручњаци који припадају верским или неким другим заједницама, НВО, представници битних међународних институција или организација, као што су Европска унија, Агенција Европске уније за основна људска права, Савет Европе, ОЕБС, УН итд.

4. Одабир материјала и метода

Тим инструктора/предавача/стручњака би још на почетку требало да одлучи како ће се активност спровести.

Ово значи да би требало одабрати следеће:

- Материјале које ће учесници добити, било унапред, било током активности (програм, приручници, скрипта, хендаути, студије случаја).

- Аудио-визуелна помагала, као што су нпр. опрема за презентације у Power Point-у, графоскоп, видео/ДВД, флипчарт итд.

5. Створити најбољу могућу атмосферу за учење

Без обзира на одабране методе, постоји и једно опште питање којим се морате позабавити, а то је како омогућити да се учесници осећају пријатно и буду орни за учење. Другим речима, како створити најбољу могућу атмосферу?

Место: уколико позивате учеснике према критеријуму радног места, било би корисно да средина у којој ћете радити буде географски удаљена од оне у којој су запослени. Тада је мања вероватноћа да ће их ометати обавезе са радног места, под условом да мобилни телефони буду потпуно искључени, што ће олакшати остваривање циљева и исхода обуке.

Смештај и остало: физичка удобност је битна. Узмите у обзир следеће:

- температуру у собама,
- вентилацију у собама,
- број места,
- распоред седења – да ли сви виде предавача? Види ли предавач свакога у публици? Има ли довољно просторија за активности у малим оделитим групама?

6. Одабир активности

Одредите колико ће новца бити на располагању за организацију активности.

Време: трајање активности (један или више дана).

Ниво обуке: да ли организујете семинар или радионицу за учеснике који добро познају материју или за почетнике?

Циљ активности: преношење знања или вештина, усвајање нових вредности или ставова?

Формулишите исходе учења унапред, јер они су основа за све будуће одлуке и припреме.

7. Практични организациони аспекти

1. Пошаљите позив и потврду учешћа бар два месеца унапред.
2. Учесницима благовремено пошаљите материјале, како би имали довољно времена да се припреме (бар два месеца унапред).

3. Упознајте инструкторе и учеснике са кућним редом.

САВЕТ: Побрините се да мобилни телефони буду искључени током активности и објасните учесницима да ће моћи да телефонирају током пауза.

4. Припремите алатке за евалуацију, нпр. упитнике.

5. Припремите бецеве за учеснике и инструкторе.

6. Паузе за кафу/ручак: побрините се да кафа, чај и ручак буду послужени у одговарајуће време.

7. Припремите документе које ћете разделити током активности.

8. Припремите опрему за презентације, графоскоп, флипчарт, оловке итд.

9. По завршетку активности: анализирајте резултате евалуације и испланирајте будуће активности. Поразговарајте о резултатима евалуације са инструкторима и у оквиру институције.

СКРАЋЕНИЦЕ

Домаће

КЕБС – Конференција за европску безбедност и сарадњу

НВО – невладина организација

ОЕБС – Организација за европску безбедност и сарадњу

УН – Уједињене нације

Међународне

ССМЕ – Црквена комисија за мигранте у Европи

СЕС – Конференција европских цркава

СЕДАВ – Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена

СРРД – Конвенција о правима особа са инвалидитетом

ЕСНР – Конвенција за заштиту људских права и основних слобода

ЕСРИ – Европска комисија против расизма и нетолеранције

ЕСРМЛ – Европска повеља о регионалним или мањинским језицима

ЕЕССС – Европска екуменска комисија за Цркву и друштво

ЕКД – Немачка евангелистичка црква

ЕУМС – Европски центар за праћење расизма и ксенофобије

ЕурАс – Европска мрежа за централну Африку

ЕУРОФЕДОП – Европска федерација запослених у јавним службама

Еуројуст – Европска агенција за побољшање правосудне сарадње

FCNM – Оквирна конвенција за заштиту националних мањина

FRA – Агенција Европске уније за основна права

ICCPR – Међународни пакт о грађанским и политичким правима

ICERD – Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације

ICESCR – Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима

LWF – Светска лутеранска федерација

ODIHR – Канцеларија за демократске институције и људска права

ORG – Оксфордска истраживачка група

UCC – Уједињена црква Христа

UNCRC – Конвенција УН о правима детета

UNHCR – Високи комесаријат за избеглице УН

WCC – Светски савет цркава

WSCF – Светска федерација хришћанских студената

Овај пројекат развила је Радна група за људска права Комисије за Цркву и друштво. У периоду од 2006. до 2009. године у овом пројекту учествовали су следећи чланови:

Пречасни Петер Качо, Евангелистичка методистичка црква Италије*

Кирил Фролов, Руска православна црква

Пречасни проф. Александру Габријел Герасим, Румунска православна црква

Ебе Холм, Баптистичка унија Данске*

Др Јоргос Крипас, Грчка православна црква

Др Петер Кремер, Евангелистичка лутеранска црква а. в. у Аустрији

Ане Лангерштет, Екуменски форум европских хришћанки

Пречасни Тони Пек, генерални секретар Европске баптистичке федерације

Др Ингвил Торсон Плеснер, Норвешка црква*

Др Ане-Рут Главац-Велерт, Немачка евангелистичка црква

Др Данијел Шпратек, Шлезичка евангелистичка црква аугсбуршке вероисповести

Донатела Ростањо, секретар за људска права Комисије за Цркву и друштво до 2006. године.

* Чланови уредничког тима који је био активан у периоду 2007–2009: **Пречасни Ридијер Нол**, директор и заменик генералног секретара Комисије за цркву и друштво Конференције европских цркава и **мр Елизабета Кићановић**, извршни секретар за људска права и комуникацију Комисије за Цркву и друштво такође су учествовали ураду овог тима.

Нова радна група, чији су чланови изабрани на 13. скупштини Конференције европских цркава, у целисти учествује у финализацији овог пројекта. У њеном раду учествују следећи чланови:

Пречасни Петер Качо, Евангелистичка методистичка црква Италије

Јоргос Јоану, Кипарска православна црква

Кати Јаскелаинен, Евангелистичка лутеранска црква Финске

Др Петер Кремер, Евангелистичка лутеранска црква а. в. у Аустрији

Пречасни Томас Лајсер, Немачка евангелистичка црква

Александру Габријел Негоита, Румунска православна црква

Софија Норденмарк, Шведска црква

Наталија Васиљевич, Светска федерација хришћанских судена-та (WSCF), европски огранак

Пречасни др Доналд Вотс, Ирска презвитеријанска црква

Уредник: мр Елизабета Китановић

Извршни секретар за људска права и комуникацију Ко-мисије за Цркву и друштво Конференције европских цркава

УРЕДНИК

Мр Елизабета Китановић је извршни секретар за људска права и комуникацију Комисије за Цркву и друштво Конференције европских цркава у Бриселу. Ангажована је на подршци људским правима у раду са међународним организацијама. Уредник је „Приручника за обуку о људским правима за европске цркве“, на челу пројекта „Библиотека европских цркава о људским правима“ и одговорна за Годишњи извештај Комисије за цркву и друштво. Учествовала је у раду Саветодавне комисије Агенције за основна права ЕУ током 2009/2010. и поново је кандидована за период 2012–2014. Осим тога, представља Комисију за цркву и друштво у Мрежи за демократију и људска права. Гђа Китановић је завршила основне студије теологије и постдипломске студије на смеру за међународне односе на Факултету политичких наука у Београду. Завршила је и Дипломатску академију Министарства спољних послова Владе Републике Србије. Тренутно завршава докторску дисертацију. Пре него што је добила данашње радно место, радила је за Српску православну цркву, а затим у Министарству вера Владе Републике Србије као млађи саветник за међуверске односе и сарадњу са медијима. Гђа Китановић редовно држи предавања и презентације из области људских права и комуникација. Говори енглески, француски, грчки и српски.

АУТОРИ И САРАДНИЦИ

Пречасни Теодор Ангелов је бугарски баптистички свештеник. Одрастао је у доба комунизма и био је непосредни очевидац прогона верника у својој земљи током овог периода. Био је председник Јеванђелске алијансе у Бугарској и генерални секретар Европске баптистичке федерације у периоду 1999–2004.

Јоханес Брандштетер ради на људским правима у оквиру *Diakonisches Werk*, хуманитарне организације протестантских цркава у Немачкој. Студирао је политичке науке на Универзитету у Хамбургу. Тренутно је ангажован на осмишљавању политике према мигрантима у оквиру организације *Diakonisches Werk* у Берлину. Волонтира као председавајући немачког огранка FIAN-a, међународне организације за људска права која се бави остваривањем права на храну.

Наталија Васиљевич је политиколог, правник и новинарка из Минска, Белорусија, и директор културно-образовног центра „Екумена“. Бави се питањима верског идентитета, друштвеном етиком, људским правима, слободом веровања и убеђења и екуменским покретом. Предаје уставно право, предмете о јавној управи и људским правима на Институту за права у Минску, као и на Европском институту друштвених наука у Виљнусу. Има звање мастера политичких наука које је стекла на Белоруском државном универзитету. Члан је радне групе за људска права и верске слободе Комисије за цркву и друштво Конференције европских цркава, где представља Светску федерацију хришћанских судената. Припада Православној цркви.

Висока црквена саветница Катарина Вегнер је историчар и правник, специјалиста за међународно јавно право и право ЕУ. Ради за Немачку евангелистичку цркву (ЕКД) од 1993. године, углавном на пољу људских права и закона о мигрантима. Тренутно представља организацију *Diakonisches Werk* у седишту Европске уније у Бриселу.

Др Јоран Гунер је истраживач у центру за истраживања Шведске цркве и ванредни професор на Универзитету у Упсали. Држи предавања о људским правима у теолошкој школи у Стокхолму. Аутор је и уредник неколико књига о људским правима.

Проф. др Малколм Еванс је професор јавног међународног права на Универзитету у Бристолу и директор Центра за имплементацију људских права. Интересовања су му усмерена на међународну заштиту слободе веровања и убеђења и на проблеме мучења и превенције мучења. Члан је Саветодавног одбора за слободу веровања и убеђења ОЕБС-ове Канцеларије за демократске институције и људска права и Поткомитета за превенцију мучења УН.

Кати Јаскелаинен је секретар за људска права (2004–2010) у Црквеном савету Евангелистичке лутеранске цркве Финске. Има звање мастера међународних односа које је стекла на Универзитету Кент у Кентерберију, а тренутно је на мастер-студијама теологије на Универзитету у Хелсинкију. Члан је радне групе за људска права и верске слободе Комисије за Цркву и друштво Конференције европских цркава.

Др Кристала Калојиру је инструктор за наставнике на Кипарском педагошком институту. Има диплому и звање мастера педагогије, које је стекла на Универзитету у Нотингему, као и докторат Универзитета у Ворику. Члан је комитета Кипарског екуменског форума хришћанки. Међу њена најбитнија научноистраживачка интересовања спадају насиље у школама, друштвени развој деце и мултикултурно образовање.

Пречасни Франк Кантор је секретар за Цркву и друштво Уједињене реформисане цркве са седиштем у Лондону, где у оквиру екуменске сарадње ради са колегама из баптистичких и методистичких цркава који се баве јавним проблемима Велике Британије и ЕУ. Претходно је живео у Дурбану, Јужна Африка, где је радио на низу екуменских пројеката који су се бавили људским правима, економском и социјалном правдом, као и мировним иницијативама на простору југа Африке.

Др Петер Кремер ради као адвокат од 1978. године. Интересују га питања верских слобода, људских права и правних питања Цркве и државе. Од 1984. године члан је Синода Уједињене протестантске цркве Аустрије.

Пречасна др Марџори Маклин је у периоду 1996–2010. била на функцији потпредседника Генералне скупштине Шкотске цркве. Пошто је завршила студије за адвоката и школе потребне за рукоположење, била је парохијска свештеница у Стромнесу на Оркнијским острвима пре него што је потпуно преузела потпредседничку функцију 1998. године и посветила се докторским студијама о односима Цркве и државе. Др Маклин ће у другој половини бити свештеница британске Краљевске ратне морнарице, а по свој прилици ће се током 2011. вратити међу цивилно свештенство.

Дајана Мари је одрасла у Енглеској и на Новом Зеланду, али је након тога најдуже живела у Француској. Више од тридесет година је радила у Савету Европе, где је била ангажована на пословима библиотекара, образовању младих и у домену људских права, а нарочито на питањима равноправности жена и мушкараца. Била је секретар Комитета за развој спорта и сарађивала је са више средњоевропских и јужноевропских земаља на развоју спорта и друштвених и слободних активности, као и у Босни, где је спорт за инвалиде био начин за помагање жртвама рата. Англиканске је вероисповести.

Пречасни Џон Мари је одрастао у Енглеској, али је већи део живота провео као службеник Савета Европе у Стразбуру, где је био секретар неколико међувладиних комитета на пољу друштвених делатности и миграције. Као свештеник Англиканске цркве био је капелан у Стразбуру у периоду 2006–2009. Придружени је члан Комисије за Цркву и друштво Конференције европских цркава.

Хермина Масмајер је оснивач Европског центра за обуку о људским правима (<http://www.echrt.org>). Консултант је и инструктор за људска права и методику учења и учење на даљину. Почасни је судија у Амстердаму и Зволеу (Холандија). Од 2006. године директор је програма за обуку правника у области људских права HELP.

Др Торстен Мориц поседује докторат у области политичких наука који је стекао на Слободном универзитету у Берлину, а има и богато истраживачко искуство на пољу трансформације земаља Средње и Источне Европе у периоду од 1989. године. Пошто је крајем деведесетих година учествовао у руковођењу разних паневропских мрежа младих, од 2002. године ангажован је у Црквеној комисији за мигранте у Европи (ССМЕ) као извршни секретар задужен за политику и пројекте ЕУ.

Др Јохен Моте је студирао теологију у Вуперталу и Тибингену (Немачка) и у Берну (Швајцарска). Изабран је за доцента на Црквеном универзитету (*Kirschliche Hochschule*) у Вуперталу, рукоположен је 1990. године, а 1992. је на истом универзитету наставио да се систематски бави теологијом на теми *Gesamtbiblische Theologie nach Walther Zimmerli*. Исте године је постао сарадник Уједињене евангелистичке мисије у Вуперталу, члан управног одбора и управник одсека за правду, мир и интегритет Божијих створења.

Пречасни Ентони Пек је британски баптистички свештеник, тренутно генерални секретар Европске баптистичке федерације, која обједињује баптистичке уније Европе, централне Азије и Средњег Истока. Има велико искуство на пољу људских права и верских слобода.

Проф. др Владан Перишић је доктор филозофских наука, а студирао је у Београду и Атини. Тренутно је професор на предме-

тима Патристика и Теолошка епистемологија на Православном богословском факултету Универзитета у Београду. Поља интересовања: однос филозофије и теологије.

Проф. др Герхард Роберс рођен је у Бону 1950. године. Докторирао је на правима 1978. године, а положио правосудни испит 1980. у Фрајбургу. У периоду 1981–1984. био је правни саветник немачког Савезног уставног суда. Хабилитацију је стекао 1986. године.

Током 1988. и 1989. године радио је као професор права на Универзитету у Хајделбергу. Од 1989. ради као професор јавног права на Универзитету у Триру. Директор је Института за европско Уставно право и Института за правну политику Универзитета у Триру.

Донатела Ростањо је у последњих тринаест година била ангажована на питањима људских права у више НВО у Бриселу. Активиста је на пољу људских права и добро је упозната са проблемима развоја, родним и безбедносним питањима. Од јануара 2007. године ради као политички аналитичар Европске мреже за централну Африку (EurAc), која окупља педесет европских НВО које су активне у Руанди, Бурундију и ДР Конгу, где је развила активности на питањима као што су демократизација, реформа сектора безбедности, рода и безбедности. Донатела је руководила и посматрачким мисијама EurAc-а на изборима у Бурундију (2010) и ДР Конгу (2011). Развила је широку мрежу контаката са организацијама грађанског друштва у области Великих језера у Африци. Дипломирала је односе са јавношћу и комуникацијама, као и на међународним студијама, а поседује и сертификат о познавању закона о људским правима.

Др Симона Санторо је саветник за слободу веровања и убеђења у Канцеларији за демократске институције и људска права ОЕБС-а.

Др Дејвид Стивенс (1948–2010) био је на челу заједнице Corrymeela (2004–2010), екуменске заједнице за помирење у Северној Ирској. Био је и секретар Ирског савета цркава и члан Сталног саветодавног комитета за људска права у периоду 1988–92.

Денис Фрадо је главни представник Светске лутеранске федерације у Уједињеним нацијама од 1991. године. Претходно је био члан делегације Светске лутеранске федерације у Женеви и лутерански заступник за јавну политику у Вашингтону у два мандата.

Пречасни др Јоргос Цецис је био члан особља Светског савета цркава и стални представник Екуменске патријаршије у Светском савету цркава и Конференцији европских цркава.

Бискуп др Мартин Шиндехите је рођен 1949. године, а теологију је студирао од 1964. до 1974. Од 1975. до 1987. службовао је као парохијски свештеник. Био је активан у Јеванђеоској академији у Хофгајсмару од 1987. до 1992. године. Наредне две године био је извршни секретар за политику према азилантима и избеглицама Немачке евангелистичке цркве. Између 2002. и 2006. године био је потпредседник црквене канцеларије Евангелистичке лутеранске цркве у ХанOVERу. Од 2006. године је бискуп и управник Одсека за екуменске односе и службовање у иностранству у канцеларији Евангелистичке цркве у ХанOVERу.

Пречасни др Патрик Рогер Шнабел је студирао теологију на колеџу Бетел (Ветиљ) у Билефелду, на Колеџу Сент Мери Универзитета у Сент Ендрусу и на Универзитету у Гетингену. Изучавао је и црквено право, државно-црквено право и европско законодавство на универзитетима у Гетингену и Потсдаму, где је и завршио докторат о дијалогу ЕУ и цркава и верских заједница према члану 17 Споразума о функционисању Европске уније. Радио је као викар у близини ХанOVERа и положио црквени испит у манастиру Локум. Био је и правни саветник и заменик управника бриселске канцеларије Немачке евангелистичке цркве.

ДОДАТАК:

ОПШТА ДЕКЛАРАЦИЈА О ПРАВИМА ЧОВЕКА

Пошто је признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету;

пошто је непоштовање и презирање права човека водило варварским поступцима, који су вређали савест човечанства, и пошто је стварање света у којем ће људска бића уживати слободу говора и веровања и бити слободна од страха и немаштине проглашено као највиша тежња сваког човека;

пошто је битно да права човека буду заштићена правним системом како човек не би био приморан да као крајњем излазу прибегне побуни против тираније и угњетавања;

пошто је битно да се подстиче развој пријатељских односа међу народима;

пошто су народи Уједињених нација у Повељи поново прогласили своју веру у основна права човека, у достојанство и вредност човекове личности и равноправност мушкараца и жена и пошто су одлучили да подстичу друштвени напредак и побољшају животни стандард у већој слободи;

пошто су се државе чланице обавезале да у сарадњи с Уједињеним нацијама обезбеде опште поштовање и примену људских права и основних слобода;

пошто је опште схватање ових права и слобода од највеће важности за пуно остварење ове обавезе,

ГЕНЕРАЛНА СКУПШТИНА ПРОГЛАШАВА ОВУ ОПШТУ ДЕКЛАРАЦИЈУ О ПРАВИМА ЧОВЕКА као заједнички до-

мет који треба да постигну сви народи и све нације да би сваки појединац и сваки орган друштва, имајући ову Декларацију стално на уму, тежио да учењем и васпитавањем допринесе поштовању ових права и слобода да би се поступним унутрашњим и међународним мерама обезбедило њихово опште и стварно признање и поштовање како међу народима самих држава чланица, тако и међу народима оних територија које су под њиховом управом.

Члан 1.

Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства.

Члан 2.

Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности.

Даље, неће се правити никаква разлика на основу политичког, правног или међународног статуса земље или територије којој неко лице припада, било да је она независна, под старатељством, несамоуправна, или да јој је сувереност на ма који други начин ограничена.

Члан 3.

Свако има право на живот, слободу и безбедност личности.

Члан 4.

Нико се не сме држати у ропству или потчињености: ропство и трговина робљем забрањени су у свим облицима.

Члан 5.

Нико не сме бити подвргнут мучењу или свирепом, нечовечном или понижавајућем поступку или казни.

Члан 6.

Свако има право да свуда буде признат као правни субјект.

Члан 7.

Сви су пред законом једнаки и имају право без икакве разлике на подједнаку законску заштиту. Сви имају право на једнаку заштиту против било какве дискриминације којом се крши ова Декларација и против сваког подстицања на овакву дискриминацију.

Члан 8.

Свако има право да га надлежни национални судови ефикасно штите од дела кршења основних права која су му призната уставом или законом.

Члан 9.

Нико не сме бити произвољно ухапшен, притворен, нити протеран.

Члан 10.

Свако има потпуно једнако право на правично јавно суђење пред независним и непристрасним судом који ће одлучити о његовим правима и обавезама, и о основаности сваке кривичне оптужбе против њега.

Члан 11.

1. Свако ко је оптужен за кривично дело има право да буде сматран невиним док се на основу закона кривица не до-

каже на јавном суђењу на којем су му обезбеђене све гаранције потребне за његову одбрану.

2. Нико не сме бити осуђен за дела или пропусте који нису представљали кривично дело по националном или међународном праву у време када су извршени. Исто тако не сме се изрицати тежа казна од оне која се могла применити у време када је кривично дело извршено.

Члан 12.

Нико не сме бити изложен произвољном мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити нападима на част и углед. Свако има право на законску заштиту против оваквог мешања или напада.

Члан 13.

1. Свако има право на слободу кретања и избора становања у границама поједине државе.
2. Свако има право да напусти било коју земљу, укључујући своју властиту, и да се врати у своју земљу.

Члан 14.

1. Свако има право да тражи и ужива у другим земљама уточиште од прогањања.
2. На ово право се нико не може позвати у случају гоњења за кривична дела која нису политичког карактера или прогона због дела која су у супротности са циљевима и начелима Уједињених нација.

Члан 15.

1. Свако има право на држављанство.
2. Нико не сме самовољно бити лишен свог држављанства нити права да промени држављанство.

Члан 16.

1. Пунолетни мушкарци и жене, без икаквих ограничења у погледу расе, држављанства или вере, имају право да склопе брак и да оснују породицу. Они су равноправни приликом склапања брака, за време његовог трајања и приликом његовог развода.
2. Брак се закључује само слободним и потпуним пристанком лица која ступају у брак.
3. Породица је природна и основна ћелија друштва и има право на заштиту друштва и државе.

Члан 17.

1. Свако има право да поседује имовину, сам као и у заједници с другима.
2. Нико не сме бити самовољно лишен имовине.

Члан 18.

Свако има право на слободу мисли, савести и вере; ово право укључује слободу промене вере или убеђења и слободу да човек, било сам или у заједници с другима, јавно или приватно, упражњава своју веру или убеђење путем наставе, вршења култа и обављања обреда.

Члан 19.

Свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и право да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе.

Члан 20.

1. Свако има право на слободу мирног окупљања и удруживања.

2. Нико не може бити приморан да припада неком удружењу.

Члан 21.

1. Свако има право да учествује у управљању својом земљом, непосредно или преко слободно изабраних представника.
2. Свако има право да на равноправној основи ступа у јавну службу у својој земљи.
3. Воља народа је основа државне власти: ова воља треба да се изражава на повременим и слободним изборима, који ће се спроводити општим и једнаким правом гласа, тајним гласањем или одговарајућим поступком којим се обезбеђује слобода гласања.

Члан 22.

Свако, као члан друштва, има право на социјално осигурање и право да остварује привредна, друштвена и културна права неопходна за своје достојанство и за слободан развој своје личности, уз помоћ државе и међународне сарадње, а у складу с организацијом и средствима сваке државе.

Члан 23.

1. Свако има право на рад, на слободан избор запослења, на правичне и задовољавајуће услове рада и на заштиту од незапослености.
2. Свако, без икакве разлике, има право на једнаку плату за једнаки рад.
3. Свако ко ради има право на праведну и задовољавајућу накнаду која њему и његовој породици обезбеђује егзистенцију која одговара људском достојанству и која ће, ако буде потребно, бити употпуњена другим средствима социјалне заштите.

4. Свако има право да образује и да ступи у синдикате ради заштите својих интереса.

Члан 24.

Свако има право на одмор и разоноду, укључујући разумно ограничење радног времена и повремено плаћени одмор.

Члан 25.

1. Свако има право на животни стандард који обезбеђује здравље и благостање, његово и његове породице, укључујући храну, одећу, стан и лекарску негу и потребне социјалне службе, као и право на осигурање у случају незапослености, болести, инвалидности, удовиштва, старости, или других случајева губљења средстава за издржавање услед околности независних од његове воље.
2. Мајке и деца имају право на нарочито старање и помоћ. Сва деца, рођена у браку или ван њега, уживају једнаку социјалну заштиту.

Члан 26.

1. Свако има право на школовање. Школовање треба да буде бесплатно бар у основним и нижим школама. Основна настава је обавезна. Техничка и стручна настава треба да буде опште доступна, а виша настава треба да буде свима подједнако приступачна на основу утврђених критеријума.
2. Школовање треба да буде усмерено пуном развоју људске личности и јачању поштовања људских права и основних слобода. Оно треба да унапређује разумевање, трпељивост и пријатељство међу свим народима, расним и верским групацијама, као и делатност Уједињених нација за одржавање мира.
3. Родитељи имају првенствено право да бирају врсту школовања за своју децу.

Члан 27.

1. Свако има право да слободно учествује у културном животу заједнице, да ужива у уметности и да учествује у научном напретку и у добробити која отуда проистиче.
2. Свако има право на заштиту моралних и материјалних интереса који проистичу из било ког научног, књижевног или уметничког дела чији је он творац.

Члан 28.

Свако има право на друштвени и међународни поредак у којем права и слободе објављени у овој Декларацији могу бити потпуно остварени.

Члан 29.

1. Свако има дужност према заједници која једина омогућава слободно и пуно развијање његове личности.
2. У вршењу својих права и остваривању слобода свако може бити подвргнут само оним ограничењима која су предвиђена законом у циљу обезбеђења нужног признања и поштовања права и слобода других и у циљу задовољења правичних захтева морала, јавног поретка и општег благостања у демократском друштву.
3. Ова права и слободе ни у ком случају не могу се извршавати противно циљевима и начелима Уједињених нација.

Члан 30.

Ниједна одредба ове Декларације не може се тумачити као право за ма коју државу, групу или лице да предузима било коју активност или да врши било какву радњу усмерену на поништење права и слобода који су у њој садржани.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

27-67:342.7(082)

ЕВРОПСКЕ цркве и људска права : актуелни изазови и материјали за обуку / [уредница превода на српском језику Јелена Јабланов Максимовић ; превод са енглеског Ненад Томовић]. - Београд : Фондација Конрад Аденауер, 2013 (Београд : Финнеграф). - 284 стр. ; 21 cm

Превод дела: European Churches Engaging in Human Rights / edited by Mag. Elizabeta Kitanović. - Тираж 500. - Стр. 11-12:
Предговор издању на српском језику / Јелена Јабланов Максимовић. - Стр. 15-25: Заједнички напор европских цркава на пољу људских права / Ридигер Нол, Елизабета Китановић. - [Белешка о ауторима]: стр. 269-275. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз поједине радове.

ISBN 978-86-86661-64-7

а) Конференција европских цркава. Комисија за Цркву и друштво (Брисел) б) Људска права - Хришћански аспект - Приручници
COBISS.SR-ID 198584076